

Tolstoy Aleksey Konstantinovich

**Ruhtinas Serebrjani: Kertomus
livana Julman ajoilta**

Алексей Толстой

**Ruhtinas Serebrjani: Kertomus
Iivana Julman ajoilta**

«Public Domain»

Толстой А. К.

Ruhtinas Serebrjani: Kertomus Iivana Julman ajoilta /
А. К. Толстой — «Public Domain»,

© Толстой А. К.

© Public Domain

Содержание

I Luku.	5
II Luku.	11
III Luku.	14
IV Luku.	18
V Luku.	23
VI Luku.	27
VII Luku.	34
VIII Luku.	38
IX Luku.	45
X. Luku.	51
Конец ознакомительного фрагмента.	52

Aleksei Konstantinovitsh Tolstoi

Ruhtinas Serebrjani: Kertomus Iivana Julman ajoilta

I Luku. Opritschnikit

Vuonna 7703 maailman luomisesta, elikkä nykyisen ajanlaskun mukaan v. 1565, kuumana kesäpäivänä, kesäkuun 23 p., nuori bojari,¹ ruhtinas Nikita Romanovitsh Serebrjani, saapui Medvedevkan kylään, joka on noin kolmenkymmenen virstan päässä Moskovasta.

Hänen takanaan ajoi joukko sotilaita ja orjia.

Ruhtinas oli viettänyt kokonaista viisi vuotta Litvassa. Hänet oli lähettänyt tsaari Iivana Vasiljevitsh kuningas Sigismundin luo tekemään rauhaa moneksi vuodeksi silloisen sodan jälkeen. Mutta tällä kertaa tsaarin valinta oli epäonnistunut. Tosin Nikita Romanovitsh pontevasti puolusti maansa etuja, ja näyttipä siltä, että parempaa välittäjää tuskin olisi voinut toivoakaan, mutta Serebrjani ei ollut syntynyt keskusteluja varten. Hyljäten lähettilästieteen hienoukset, hän tahtoi puhtaasti käsitellä asioita, ja häntä seuranneiden kirjurien suurimmaksi mielipahaksi hän ei sallinut heidän tehdä minkäänlaisia koukkuja. Kuninkaan neuvonantajat, jo valmiit myönnytyksiin, käyttivät pian hyväkseen ruhtinaan suoruutta, urkkivat meidän heikot puolemme ja lisäsivät vaatimuksiaan. Silloin hänen kärsivällisyytensä loppui: keskellä täyttä valtiopäivahuonetta löi hän nyrkkinsä pöytään ja repi rikki valmiin sopimuskirjan, joka oli vain allekirjoitusta vailla.

– Te, ynnä teidän kuninkaanne olette kaksikielisiä luikertelijoita. Minä puhun teidän kanssanne omantuntoni mukaan, mutta te vaan etsitte tilaisuutta pettääkseen minua. Sitäpä on enään mahdoton enää sovittaa.

Tämä kiivas esiintyminen menetti silmänräpäyksessä edellisten keskustelujen tulokset, ja tuskinpa hän olisi voinut välttää maanpakoa, jollei juuri samana päivänä olisi Moskovasta tullut käsky heittää rauhantekeminen ja uudistaa sota. Iloisena jätti Serebrjani Vilnan kaupungin, muutti samettipukunsa välkkyvään sotisopaan, ja nyt löylyttämään litvalaisia, missä vain heitä tapaisi. Hän osoitti kuntoansa sotilasuralla paremmin kuin keskustelujen alalla, ja saavutti pian suuren maineen sekä venäläisten että litvalaisten kesken.

Ruhtinaan ulkomuoto vastasi hänen luonnettaan. Eniten huomiota herättävät piirteet hänen miellyttävissä, mutta ei kauneissa kasvoissaan oli suoruus ja avomielisyys. Hänen mustanharmaissa, mustien ripsien varjostamissa silmissään olisi katsoja huomannut erinomaisen, itsetiedottoman ja tahdottoman päättäväisyyden, joka esti hänet vaipumasta mietteisin ratkaisevalla hetkellä. Tuuheat, toisiinsa yhtyvät silmäkarvat, osoittivat jonkinmoista epäjärjestystä ja yhteyden puutetta hänen ajatuksissaan. Mutta soma, hienosti kaareutuva suu osoitti taipumatonta lujuuutta, ja hymyilyssä oli jotakin vaatimatonta, melkein lapsellista hyväntahtoisuutta, että moni olisi pitänyt hänet yksinkertaisena, ellei se jalosukuisuus, joka loisti joka hänen piirteestään, olisi vakuuttanut, että hän sydämellään käsittää sen, mitä hän ymmärryksellään ei saata itselleen selvittää. Koko hänen olentonsa vaikutti myötätuntoisuutta, ja jokainen sai sen käsitteen, että huoleti saattoi turvautua häneen kaikissa tilaisuuksissa, joissa vaaditaan päättäväisyyttä ja itsensä kieltäymystä, mutta ettei käytöstapansa harkitseminen ollut hänen asiansa ja että miettimiskykyä ei hänelle oltu suotu.

¹ Venäläinen ylimys. Suoment.

Serebrjani oli noin viidenkolmatta vanha. Kasvultaan oli hän keskikokoinen, leveäharteinen, mutta soukka lanteiltaan. Tuuhea tukkansa oli vaaleampi kuin hänen päivänpaahtamat kasvonsa, ja muodosti vastakohdan tummille kulmakarvoille ja mustille silmäripsille. Lyhyt parta, vähäsen hiuksia tummempi, varjosti hiukan huulia ja leukaa.

Iloiselta ja keveältä tuntui nyt ruhtinaan sydämessä palatessaan synnyinmaahansa. Päivä oli kirkas, päiväpaisteinen, yksi niitä päiviä, jolloin koko luonto on ikäänkuin juhlapuvussaan, kukat näyttävät heleämmiltä, taivas sinisemmältä, ilma väreilee kauaksi kuultavin aalloin, ja ihmisen tuntuu niin keveältä, ikäänkuin hänen sielunsa olisi yhtynyt luontoon, väräjäisi joka lehdellä, kiikkuisi joka ruohonkorrella.

Kirkas oli kesäkuun päivä, mutta ruhtinaasta, joka oli viettänyt viisi vuotta Litvassa, tuntui se vieläkin kirkkaammalta. Vainioilta ja metsistä ikäänkuin tuoksui Venäjänmaan ilmaa.

Petoksetta ja vilpittömästi Nikita Romanovitsh oli liittynyt nuoreen Iivanaan. Lujasti piti hän valansa, eikä mikään olisi horjauttanut hänen vahvaa luottamustaan hallitsijaansa. Vaikkapa hänen sydämensä ja tunteensa jo kauan olivat halunneet kotimaahan, niin jos sillä hetkellä käsky hänelle olisi tullut palata Litvaan, näkemättä enemmän Moskovata kuin omaisiaankaan, olisi hän nurkumatta kääntänyt ratsunsa ja entisellä kiivaudella syöksynyt uusiin taisteluihin. Sitäpaitsi hän ei yksin niin ajatellut. Kaikki venäläiset koko maassa rakastivat Iivanaa. Hänen hurskaan hallituksensa kanssa näytti Venäjälle koituvan uusi kultainen aikakausi, ja munkit lueskellessaan aikakirjoja eivät löytäneet niistä Iivanan vertaista hallitsijaa.

Jo ennenkuin kylään olivat ehtineet, kuulivat ruhtinas ja hänen väkensä iloisia lauluja, ja saavuttuaan kylän syrjään, huomasivat he että siellä vietettiin juhlaa. Kylänraitin kummallekin puolelle olivat poikaset ja neitoset asettuneet piiraitauksiin, ja molemmat piirit liikkuiivat koivun ympäri, joka oli koristettu kirjavilla tilkuilla. Päässä oli pojilla ja tytöillä paksut seppeleet. Piirit lauloivat, milloin molemmat yhdessä, milloin vuorotellen, puhelivat keskenään ja heittäytyivät leikkitaisteluun. Heleästi kajahteli laulujen kesken tyttöjen nauru, ja iloisesti loistivat poikain kirjavat paidat joukosta. Kyyhkysparvia lenteli katolta katolle. Kaikki liikkui ja hyöri, oikeuskoinen kansa kun huvittelihe.

Kylän syrjässä ruhtinaan vanha ratsupalvelija ajoi hänen rinnalleen.

– Heleijaa! – sanoi hän iloisesti, – katsokaapa, isäseni, kuinka ne, susi syököön, viettävät pyhän Agrippiinan juhlaa! Emmeköhän levähdä tässä? Hevosetkin ovat väsyksissä, ja meidän on syötyämme hauskenpi matkata. Kylläisellä vatsalla, kuten itse tiedät, isäseni, vaikka papuja pui.

– Niin, ja luultavasti olemme jo lähellä Moskovata! – sanoi ruhtinas, joka silminnähävästi ei halunnut pysähtyä.

– Ah, isäseni, sitä sinä tänään jo varmaan viidesti olet kysynyt. Sanoivathan sinulle hyvät ihmiset että on vielä neljänkymmenen virstan taival. Käske levähtämään, ruhtinas, hevoset ovat tosiaankin hyvin väsyneet.

– No, hyvä, sanoi ruhtinas, levätkääte.

– Hei, te, huudahti Miheitsh kääntyen sotilaihin: – alas hevosilta, kattilat esiin, tehkää tuli.

Sotilaat ja orjat olivat kaikki Miheitshin käskettävissä. He kiirehtivät ja alkoivat irroittaa kuormastoaan. Itse ruhtinas laskeusi hevosen selästä ja otti päältänsä sotisopansa. Nähdessään hänessä korkeasäätyisen miehen, keskeyttivät nuoret piiritanssinsa, vanhat ottivat lakit päästään ja katsoivat epätietoisin katsein toisiaan, jatkaako ilonpitoa vai ei.

– Älkää kursailko, hyvät ihmiset, – sanoi ystävällisesti Nikita Romanovitsh: – jahtihaukka ei ole muille haukoille esteeksi.

– Kiitoksia, bojari, vastasi elähtänyt talonpoika. – Jollei sinun armosi meitä halveksi, pyydämme nöyrästi: istu tähän viereemme, ja me, jos suvaitset, tarjoamme sinulle simaa, tee meille kunnia, bojari, juo terveydeksemme!. – Hupakot, jatkoi hän, kääntyen neitosiin: – mitä pelästyitte? Ettekö näe, tämä on bojari palvelusväkineen, eikä minkäänmoisia opritshnikoita. Katso, bojari, siitä ajoin kun Venäjään tuli opritshnina, pelkää meikäläinen kaikkea; elämistä ei ole köyhälle miehelle. Ja juhlanan

juo, mutta älä pohjaan; laula, mutta vilkase ympärillesi. Kun kerran tulla tuoksahtavat, milloin tuolta milloin toisaalta, vallan niinkuin lumi pääsi päälle.

– Mikä opritshnina? Mitä ovat opritshnikit? kysyi ruhtinas.

– Hiisi heitä tuntekoon. Sanovat itseään tsaarin väeksi. Mepä olemme tsaarin väkeä, opritshnikoita, mutta tepä olette maaorjia. Meidän tulee ryöstää ja raadella teitä, mutta teidän tulee kärsiä ja kumarrella. Niin on tsaari käskennyt!

Ruhtinas Serebrjani tulistui.

– Tsaariko olisi käskennyt loukata kansaa! Voi niitä kirotuita. Mutta keitä ne sellaiset ovat? Mitenkä te ette niitä rosvoja pane kahleisin!

– Niin ettäkö kahlehtia opritshnikeitä! Ah, bojari, näkyy että tulet kaukaa, et tunne opritshnikeitä. Yritäppäs olla heidän kanssaan tekemisissä. Tässä eräänä päivänä ajoi heitä noin kymmenkunta miestä Stepan Mihailovin pihaan, tuolle pihalle mikä on salvassa. Stepanipa oli vainiolla; he akan luo: anna tätä, anna tuota. Eukko jättää kaikki, vieläpä kumartaa. Nytpä he vaatimaan: Tuo tänne, ämmä, rahat! Eukko puhkesi itkuun, mutta ei mikään auttanut, hän aukasi lippaansa, kaivoi rievuista esiin kaksi kolmenkopekan lanttia ja tarjoaa ne kyynelsilmin: ottakaa, ainoastaan jättäkää minut henkiin, Mutta he sanoivat: vähän! Ja kun eräs opritshnikki lyöä läimäyttää häntä ohimoille, niin henki pois. Stepan tulee pelloilta ja näkee eukkonsa makaavan muserretuin ohimoin. Hän ei voinut hillitä itseään. Hän rupesi haukkumaan tsaarin väkeä: Ettekö pelkää Jumalaa, kirotut! Älköön teille toisessa maailmassa olko armoa eikä anteeksiantamusta! Mutta he heittivät tuolle kunnan miehelle nuoran kaulaan ja hirttivät hänen portinpieleen.

Vapisi vihasta Nikita Romanovitsh. Hänen sydämensä kuohahteli.

– Kuinka, valtamaantiellä, ihan Moskovan luona, rosvot ryöstävät ja tappavat talonpoikia! Mutta mitä sitten tekevät teidän päämiehenne ja kylänvanhimpanne, joiden asia on rikoksia rangaista? Kuinka he sallivat että roistot nimittävät itseään tsaarin väeksi?

– Niin, – vakuutti talonpoika, – mepä olemme tsaarin väkeä, opritshnikeitä; kaikki on meille luvallista, mutta tepä olette maaorjia! Päälliköitäkin heillä on; niillä on arvonmerkkinsä: luuta ja koiranpää. Mahdollista että todella ovatkin tsaarin väkeä.

– Hupsu! huudahti ruhtinas, – älä rohkene koroittaa roistoja tsaarin väeksi! – En saa päähäni, – hän ajattelu – Erityiset merkkinsä? Opritshnikit? Mitä tämä sana merkitsee? Keitä nämä ihmiset ovat? Kun tulen Moskovaan, kerron tsaarille kaikki. Käskeköön hän minut etsimään heitä. En säästä heitä, niin totta kuin Jumala on pyhä, en säästä!

Sillävälän piiritanssia jatkettiin.

Nuori poika oli olevinaan sulhanen, nuori neiton morsian. Poika kumarsi syvään morsiamensa sukulaisille, joina myös oli poikia ja tyttöjä.

– Herra appiseni, – lauloi sulhanen yhdessä kuoron kanssa, – pane minulle olutta!

– Rouva anoppiseni, leivo piiraita!

– Herra lankoseni, satuloiitse minulle ratsu!

Otettuaan sitten toisiaan kädestä kiinni, pyörivät tytöt ja pojat sulhasen ja morsiamen ympäri, ensin toisaanne ja sitten toisaanne päin. Sulhanen joi oluen, söi piirakat, ajoi hevosen turmiolle ja ajoi pois sukulaisensa.

– Mene hiiteen, appi!

– Mene hiiteen, anoppi!

– Mene hiiteen, lanko!

Joka säettä kertoessaan tuuppasi hän piiristä milloin tytön, milloin pojan.

Talonpojat nauraa hohottivat.

Äkkiä kajahti läpitunkeva huuto. Noin kahdentoista vanha poika, ylt'yleensä veressä, syöksyi piiriin.

– Pelastakaa! kätkekää! – huusi hän, tarttuen talonpoikain vaatteisiin.

– Mikä sinun on, Vanja? miksikä räähkyt? Kuka sinua on lyönyt. Eiväthän toki opritshnikit?

Silmänräpäyksessä molemmat piirit olivat kokoontuneet yhteen ryhmään; kaikki ympäröivät poikaa; mutta pelosta hän tuskin voi puhua.

– Tuolla, tuolla, – änkytti hän vapisevalla äänellä, – ryytimaiden takana, minä paimensin vasikoita ... silloin he tulivat ja alkoivat teurastaa vasikoita, hakata sapeleilla. Tuli Dunjka,² rupeesi rukoilemaan heitä; he ottivat Dunjkan, laahasivat mukaansa, mutta minua...

Uudet huudot keskeyttivät poikaa. Naisia juoksi kylän toisesta päästä...

– Onnettomuus! onnettomuus! – huusivat he: – opritshnikit! juoskaa, tytöt, kätkeytykää ruispeltoon! Dunjkan ja Aljonkan sieppasivat, ja Sergevaan löivät kuoliaaksi.

Samalla hetkellä näkyi joukko ratsastajia, noin viisikymmentä miestä, sapelit pystyssä. Heidän edellään karahutti mustapartainen, reipas nuorukainen punasessa kauhtanassa, ilveksennahkaisessa lakissa, joka oli reunustettu kultakankaalla. Hänen satulaansa oli sidottu luuta ja koiranpää.

– Goida! Goida! – huusi hän. Pistäkää karja kuoliaaksi, tappakaa talonpojat, ottakaa tytöt kiinni, polttakaa kylä! Minun jälkeeni, pojat! Ei ketään saa säästää!

Talonpojat juoksivat, mihin kukin pääsi.

– Isäsemme! Bojari! – vaikeroivat ne, jotka olivat lähempänä ruhtinasta: – älä hylkää meitä orpoja! Suojele kovaonnisia!

Mutta ruhtinasta ei ollut enään heidän keskessään.

– Missä on bojari? – kysyi ijäkäs talonpoika, katsellen kaikille tahoille. – Jälkikin on jäähtynyt. Eikä hänen väkeäänkään näy. Ne ovat rientäneet tiehensä, nuo urheat! Voi, onnettomuutta ei voi välttää, voi, me olemme kuoleman omat!

Reipas nuorukainen punasessa kauhtanassa seisautti hevosensa.

– Hei, sinä ukkorahjus! täällä oli piiritanssit, mihin tyttöset karkasivat?

Talonpoika kumarsi ääneti.

– Ripustakaa hän koivuun! – huudahti mustaparta: – hän pitää vaitiolosta, niin vaijettokoon koivussa!

Muutamats ratsastajat laskeutuivat hevosten selästä ja heittivät silmukan talonpojan kaulaan.

– Isäseni, hyväntekijäni! Älkää surmatko vanhusta, päästäkää, veikkoseni, älkää surmatko vanhusta!

– Ahaa! Joko kielesi pääsi irralleen, vanha harmaaparta! Mutta myöhään, veliseni, toista kertaa et laske leikkiä. Koivuun hänet!

Opritshnikit laahasivat talonpojan koivulle. Tällä hetkellä tuvan takaa kuului muutamia laukauksia; kymmenkunta miestä jalkaväkeä syöksähti sapelit kourassa murhaajain kimppuun, ja samaan aikaan ruhtinas Serebrjanin ratsastajat, kiitäen esiin kylän nurkan takaa, hyökkäsivät huutaen opritshnikien päälle. Ruhtinaan väki oli luvultaan puolta vähempi, mutta hyökkäys tehtiin niin rajusti ja odottamattomasti, että he yhdessä silmänräpäyksessä masensivat opritshnikit. Ruhtinas itse miekaniskulla heitti heidän päällikkönsä hevosen selästä, Antamatta hänelle aikaa tointua, hyppäsi ruhtinaskin ratsultaan, pani polvensa hänen rinnalleen ja tarttui kurkusta kiinni.

– Kuka sinä olet, roisto? – kysyi ruhtinas.

– Ja ken sinä? – vastasi opritshnikki kähisten ja säihkyvin silmin.

Ruhtinas ojensi pistoolinsa suun vasten hänen otsaansa.

– Vastaa, kirottu, taikka ammun sinut niinkuin koiran!

– En ole sinun palkollisesi, rosvo, – vastasi mustaparta mitään pelkoa osoittamatta; – mutta sinut hirtetään, kun olet rohjennut kajota tsaarin väkeen!

Pistoolin hana napsahti, mutta pii raksahti, ja mustaparta jäi henkiin.

Ruhtinas katsahti ympärilleen. Muutamia opritshnikoita makasi kuolleina, toisia ruhtinaan väki juuri pani köysiin, loput olivat päässeet pakoon.

² Naisen nimi.

– Sitokaa tämäkin! – bojari sanoi ja, tarkastellen hänen julmia, mutta pelottomia kasvojaan, hän ei voinut olla ihmettelemättä. "Ei sovi kieltää, urhea poika! – ajatteli ruhtinas; – sääli, että hän on rosvo."

Sillävälin lähestyi ruhtinasta hänen ratsupalvelijansa Miheitsh.

– Katso, isäseni, – hän sanoi, näyttäen kimppeä hienoja naruja, silmukat päässä: – millaisia pauloja kulettavat mukanaan. Näköään eivät ensi kertaa ole murhaamassa, susi heidät syököön!

Nyt sotilaat taluttivat ruhtinaan luokse kaksi hevosta, joiden selässä istui kaksi miestä alakuloisina, satuloihin sidottuna. Toinen heistä oli harmaapäinen, kähärätukkanen ja pitkäpartanen vanhus. Hänen kumppaninsa mustasilmäinen reipas mies, näytti kolmenkymmenvuotiaalta.

– Mitä ihmisiä nämä ovat? – kysyi ruhtinas. – minkätähden olette sitoneet heidät satuloihin?

– Emme me, bojari, ole heitä satuloihin sitoneet, vaan rosvot. Löysimme heidät ryytimaiden takaa, ja vahti oli asetettu heitä vartioimaan.

– Niin irroittakaa heidän siteensä ja päästäkää he vapaiksi!

Vapautetut vangit oikasivat jäykistyneitä jäseniänsä, mutta kiirehtimättä käyttämään vapauttaan hyväkseen, jäivät he katsomaan, miten kävisi voitettujen.

– Kuulkaa, hirtehiset, – ruhtinas virkkoi vangituille opritshnikeille: – kuinka olette rohjenneet nimittää itseänne tsaarin palvelijoiksi. Keitä te mokomat olette?

– Mitä, ovatko silmäsi ummessa, vai mitä? vastasi eräs heistä. Vai etkö näe, keitä olemme? Onhan päivän selvää, keitä. Tsaarin väkeä, opritshikeitä.

– Kirottut! huudahti Serebrjani; – jos henki on teille kallis, puhukaa totta!

– Mutta sinä näytät taivaasta pudonneen, – sanoi mustapartanen mies ivallisesti hymyillen, – etkö koskaan ole opritshnikeitä nähnyt? Tosiaankin taivaasta pudonnut! Hiisi hänet tiennee, mistä lienee loiskahtanut, olet tainnut pöllähtää maan halki!

Rosvojen julkeus saattoi Nikita Romanovitshin raivoon.

– Kuuleppa, poikaseni, – hän sanoi: – sinun pelkäämättömyytesi miellyttää minua, minä aioin säästää sinua. Mutta jollet heti paikalla sano minulle, kuka olet, käsken, niin totta kuin Jumala on pyhä, hirttämään sinut. – Rosvo oikasi ylöspäin.

– Minä olen Matvei Homjak, – hän vastasi, – Grigori Lukjanovitsh Skuratov-Bielskin ratsupalvelija; palvelen uskollisesti herraani ja tsaaria opritshnikkina. Luuta, joka meillä on satulassa, merkitsee, että lakasemme Venäjätä, käväsemme pois kavaltamisen tsaarin maasta; mutta koiranpää – että puremme tsaarin vihollisia. Nyt tiedät, kuka olen; sanoppa sinäkin, miten sinua tulee nimittää, kunnioittaa, miltä nimeltä muistella, kun pääsi kerran halkaistaan?

Ruhtinas olisi antanut opritshnikille anteeksi hänen julkean puheensa. Tämän miehen pelottomuus katsoessaan kuolemaa silmiin miellytti häntä. Mutta Matvei Homjak panetteli tsaaria, ja tätä ei voinut sietää Nikita Romanovitsh. Hän antoi merkin sotilaille. Tottuneet tottelemaan bojaria sekä itse suutuksissaan rosvojen julkeudesta, heittivät he silmukat kauloihin ja valmistautuivat toimeeepanemaan rangaistusta, joka äsken uhkasi talonpoikaraukkaa.

Silloin nuorempi miehistä, jotka ruhtinas oli käkenyt irroittaa satuloista, tuli hänen luokseen.

– Salli, bojari, minun lausua sananen.

– Puhu!

– Sinä, bojari, tänään meille hyvän työn teit, pelastit meidän noiden koirien kynsistä, niin me tahdomme sinulle hyvän hyvällä maksaa. Sinä et näköään moneen aikaan ole ollut Moskovassa, bojari. Mutta mepä tiedämme, mitä siellä tapahtuu. Kuule meitä, bojari. Jollet elämäsi vielä ole kyllästynyt, älä käske hirttää noita perkeleitä. Päästä heidät, päästä tämäkin piru Homjak. Ei heitä ole sääli, vaan sinua, bojari. Mutta jos kerran sattuvat käsiimme, niin, Kristuksen kautta, hirtän itse heidät. Surmasilmukkaa eivät välttä, mutta ei sinun tule lähettää heitä perkeleen luo, vaan meikäläisten.

Ruhtinas katsoi ihmetellen tuntematonta. Hänen mustat silmänsä osoittivat lujuuutta ja älyä; tumma parta peitti koko alipuolen kasvoja; vahvat, tasaiset hampaat kiilsivät häikäisevän valkoisesti. Hänen puvustaan päättäen olisi hänen voinut pitää pienen kaupungin porvarina tahi jonakin

varakkaana talonpoikana, mutta hän puhui sellaisella varmuudella ja näytti niin täydellä todella tahtovan varoittaa bojaria, että ruhtinas alkoi tarkemmin katsella hänen kasvonsa piirteitä. Silloin näkyi ruhtinaasta, että niissä ilmaantui tavaton järki ja äly, ja katseensa ilmaisee miestä, joka on tottunut käskemään.

– Kuka sinä olet, nuori mies? – kysyi Serebrjani; ja mintähden puolustat ihmisiä, jotka sinut itsesi olivat sitoneet satulaan?

– Niin, bojari, jollei sinua olisi ollut, riippusin minä nyt puussa heidän asemastaan. Mutta kuule kuitenkin sanaani: päästä heidät, et kadu kun tulet Moskovaan. Sillä, bojari, on nyt toisin kuin ennen, ei ole entiset ajat! Jos ne olisi kaikki voinut hirttää, ei minulla olisi mitään sitä vastaan. Onpa ilman näitäkin heitä karpeeksi asti Venäjään jäämään. Mutta nyt heitä kymmenkunta pääsi pakoon pötkimään, että jollei tämä Homjak perkele palaja Moskovaan, eivät ketään muuta syytä vaan sinua suorastaan.

Tuntemattoman salaperäiset puheet eivät olisi ruhtinaasen vaikuttaneet, ellei hänen vihansa olisi asettunut. Hän mietti että pahantekijäin nopea rankaiseminen ei tuottaisi paljo hyötyä, kun sitävastoin voisi paljastaa koko rosvolauman, jos jättäisi ne oikeuden käsiin. Tarkasti kysyttyään, missä läheisin rikostuomari asuu, käski hän sotilaidensa päämiehen tovereineen saattamaan vangit sinne, ja selitti Miheitshin kanssa yksin ajavansa eteenpäin.

– Sinun on valta lähettää nämä koirat rikostuomarin luo, – sanoi tuntematon, – vaan, usko minua, tuomari käskee heti irrottamaan heidän kätensä. Parempi olisi sinun itse päästää heidät kaikille neljälle taholle. Muuten, tapahtukoon sinun tahtosi, bojari.

Miheitsh kuunteli kaikkea ääneti ja kynsi ainoastaan silloin tällöin korvallistaan. Kun tuntematon lopetti, astui vanha ratsupalvelija ruhtinaan luokse ja kumarsi vyötäisiin saakka.

– Bojari isäseni, – sanoi hän, – saattaa olla niinkin, että tämä nuori mies puhuu totta. Luultavaa on, että tuomari päästää nämä rosvot vapaiksi. Jos sinä lempeydessäsi armahdit heitä silmukasta, josta Jumala ei myöskään ole sinua unohtava, bojari, niin salli meidän kuitenkin ennen päästöä, joka tapauksessa, antaa heille jokaiselle puolensataa lyöntiä, jotta vast'edes eivät enää murhaisi; susi heidät syököön!

Ja pitäen ruhtinaan vaitioloa myönnytyksenä antoi hän viedä vangit syrjään, missä rangaistus pantiin toimeen nopeasti ja täsmällisesti, huolimatta Homjakin uhkauksista ja raivosta.

– Se oli mukavin keino, – sanoi Miheitsh, palatessaan tyytyväisen näköisenä ruhtinaan luo. Toiselta puolen se tosin oli liian vähän, mutta toiselta puolen siitä on heillä oleva muistoa moniksi ajoiksi.

Tuntematon näkyi hyväksyvän Miheitshin onnellisen tuuman. Hän hymyili, partaansa silitellen, mutta pian kasvot saivat entisen muotonsa.

– Bojari, – sanoi hän, – jos tahdot matkata ainoastaan yhden ratsupalvelijan kanssa, niin salli edes minut tovereineni yhtyä sinuun. Meillä on yksi tie, ja yhdessä on hauskenpi; sitäpaitsi, hetki on myöhäinen, jos täytyisi taaskin käsiksi käydä, niin kahdeksan kättä läimäyttää enemmän kuin neljä.

Ruhtinaalla ei ollut syytä hylkiä uusia tovereitaan. Hän salli heidät matkustaa kanssaan, ja lyhyen levähdyksen jälkeen läksivät kaikki neljä matkalle.

II Luku. Uusia tovereita

Tiellä Miheitsh muutaman kerran koetti tuntemattomilta urkkia, keitä olisivat; mutta ne laskivat pilaa tahi luikertelivat käsistä kaikenlaisilla verukkeilla.

– Kah, susi heidät syököön! – sanoi vihdoinkin Miheitsh itsekseen: – minkälaista kansaa! Ihan ovat kuin ankeriaita! Luulet jo saaneesi heitä pyrstöstä kiinni, mutta ne luikuvat sormiesi lomitse.

Sillävälin alkoi pimetä; Miheitsh ajoi ruhtinaan rinnalle.

– Bojari, – sanoi hän, – teimmeköhän hyvin, ottaessamme nämä nuoret miehet mukaamme? Ne ovat aika viekkaita; ei kukaan heistä saa selkoa. Ne ovat myöskin hartehikkaita miehiä, eivät Homjakia huonommat. Näinköhän eivät ole ilkeitä ihmisiä?

– Olkootpa vaikka ilkeitä, – vastasi ruhtinas huolettomasti, – kaikissa tapauksissa ne auttavat meitä, jos sattuvat meille vastaan vielä opritshnikit!

– Hiisi heidät tuntee, auttavatko; isäseni! Korppi ei korpilta silmää puhkase; mutta minä kuulin heidän puheskelevän keskenään, piru tiennee millä kielellä; en sanaakaan ymmärtänyt, vaikka tuntui kuin olisi ollut venettä; ole varoillasi, bojari, varovaista hevosta ei petokaan vahingoita.

Pimeys yltyi. Miheitsh kävi äänettömäksi, Bojari vaikenä myös. Kuului ainoastaan kavioinkapse ja toisinaan hevosen pärskynä.

Kulettiin metsässä. Toinen tuntemattomista viritti laulun, toinen alkoi säestää.

Tämä laulu joka kajahteli yöllä metsän keskessä, kaikkien päivän tapahtumain jälestä, teki oudon vaikutuksen ruhtinaaseen; hänen mielensä kävi murheelliseksi. Hän muisteli muinaisia, muisteli lähtöänsä Moskovasta, viisi vuotta sitten, ja hänen mielikuvituksensa oli taas äkkiä siinä kirkossa, jossa hän ennen lähtöään kuunteli messua ja jossa keskellä juhlallista laulua, keskellä rahvaan hyminää hänet hurmasi hellä ja sointuva ääni, jota ei miekkain kalske, eikä litvalaisten tykkien jyrynä ollut voinut hälventää.

"Jää hyvästi, ruhtinas!" sanoi hänelle salaa tämä ääni; "minä rukoilen edestäsi"... Sillä välin tuntemattomat jatkoivat laulamistaan, mutta heidän sanansa eivät vastanneet bojarin ajatuksia. Laulussa puhuttiin arojen runsaista rikkauksista, Volga-emosta, kulkurimiehen vapaasta elämästä. Äänet milloin yhtyivät, milloin erkanivat, milloin soluivat tasaista juoksua, kuin leveä virta, milloin nousivat ja laskeutuivat raivoisina aaltoina, ja vihdoinkin, lennettyään ylös korkealle, liitelivät taivaalla, kuin kotkat levitetyin siivin.

Surullista ja iloista oli tyynenä kesäyönä, keskellä äänetöntä metsää, kuunnella sujuvata venäläistä laulua. Siinä on sekä tuskaa loppumatonta, toivotonta, siinä myöskin voimaa voittamatonta, siinäpä kovan kohtalon jälkeä, rautaista sallimusta, yksi kansallisuutemme pääominaisuuksia, joka voi selittää paljon, mikä venäläisessä elämässä näyttää käsittämättömältä. Ja mitä ei vielä kuulisi laulussa, laulettuna keskellä kesäistä yötä ja hiljaista metsää!

Kimakka vihellys keskeytti bojarin ajatukset. Kaksi miestä karkasi puiden takaa ja tarttui hänen hevosensa suupieliin: Kaksi muuta kävi hänen käsiinsä kiinni. Vastustaminen oli mahdoton.

– Ah, roistot! – huudahti Miheitsh, jonka tuntemattomat ihmiset myöskin olivat ympäröineet; – Ah, susi heidät syököön! Ovatpahan pettäneet meidät, ne kirotut!

– Kuka kulkee? – kysyi karkea ääni.

– Muorin varttinä! vastasi nuorempi ruhtinaan uusista tovereista.

– Ukon virsussa! virkkoi karhea ääni.

– Mistä Jumala tuopi, maamiehet?

– Älä ravista omenapuuta! Anna hiivan kohota, paremmin käyttää! jatkoi ruhtinaan seuralainen.

Kädet, jotka olivat pitäneet ruhtinasta, hellittivät heti, ja hevonen, tunnettuaan vapauden, alkoi taas korskua ja astua puiden välitse.

– Näet, bojari, – virkkoi tuntematon, lähestyen ruhtinasta – sanoinhan sinulle, että hauskenpi kulkea neljän miehen kuin kaksittain. Anna nyt vain saattaa itseäsi myllylle asti, ja siellä erkanemme. Myllystä löydät yösijan itsellesi ja hevosille apetta. Sinne on noin pari virstaa, ei enempää, mutta siellä onkin jo kohta Moskova.

– Kiitos, veikkoset, palveluksesta! Jos kerran satumme kohtaamaan toisemme, en ole unohtava, että velkansa maksaminen on kaunista!

– Ei sinun, bojari, vaan meidän on muistaminen palvelus. Mutta tuskinpa me milloinkaan toisiamme tapaamme. Vaan jos Jumala niin satuttaisi, niin älä unohda, että Venäjän mies muistaa hyväntyön, ja että me aina olemme uskollisia orjiasi.

– Kiitoksia, pojat; mutta nimeänne ette virka?

– Minulla ei ole yksi nimi, – vastasi nuorempi tuntemattomista. – Tällävälin olen Vanjuha Persten, mutta siellä voipi toinenkin nimitys minulle löytyä.

Pian he lähestyivät myllyjä. Huolimatta öisestä ajasta pyörä kohisi vedessä. Perstenin vihellettyä näyttäytyi mylläri. Hänen kasvojaan ei voinut eroittaa pimeyden takia, mutta äänestään päättäen oli hän vanhus.

– Ah, sinä hyväntekijäni! sanoi hän Perstenille. – Enpä odottanut sinua tänään, vieläpä matkustavaisten keralla! Miksikä et ajanut heidän kanssaan aina Moskovaan saakka? Mutta minulla, veliseni, ei ole kouroja, ei heiniä, eikä illallista!

Persten puhui jotakin mylläriille ymmärtämättömällä kielellä. Ukko vastasi samanlaisilla ymmärtämättömillä sanoilla ja lisäsi puoliääneen:

– Olisinpa iloinenkin veikkoseni, mutta odotan vierasta; sellaista vierasta – Jumala varjelkoon, kuinka kiivas!

– Mutta puoti myllyn takana? sanoi Persten.

– On säkeillä ahdattu täyteen.

– Mutta aitta? Kuuleppas veli, sinun on heti hankittava paikka, kouroja hevosille, ja illallista bojarille! Mehän tunnemme toisemme, minua et petä!

Mylläri johdatti muristen matkustajat puodille, joka oli noin kymmenen askeleen päässä myllystä, ja missä, huolimatta leipä- ja jauhosäkeistä, oli tilaa vallan tarpeeksi.

Silläaikaan kun hän läksi pärettä noutamaan, Persten ja hänen toverinsa heittivät jäähyvästit bojarille.

– Mutta sanokaa, veikot, – kysyi Miheitsh, – mistä etsin teitä, jos ruhtinas ehkä, tämänpäiväisen asian johdosta, tarvitseisi todistajia?

– Kysy tuulelta, – vastasi Persten, mistä se tulee? Kysy aallolta vierivältä, missä sillä on kotinsa. Me olemme kuin terävät nuolet, – lennämme jänteestä: mihin nuolenkärki tunkeutuu, siellä on myös sen koti! Todistajiksi, – jatkoi hän naurahtaen, – me emme hänen ruhtinaalliselle armolleen kelpaa. Mutta jos meitä mihin muuhun tarvitaan – tule, ukkoseni myllärin luokse; hän sanoo sinulle, miten etsiä Vanjuha Perstenin.

– Katsohan, susi sinut syököön! – ärähteli itsekseen Miheitsh: – millaisia vikuraisia puheita laskettelee!

– Bojari; – sanoi Persten poistuen, – tottele minua, älä kehu Moskovassa, että tahdoit hirttää Maljuta Skuratovin palvelijan ja sitten pehmitit häntä kuin vierasta sikaa.

– Kas kuinka opetti! – ärähti taas Miheitsh: – päästä rosvo menemään, älä hirtä rosvoa, äläkä vielä kehase, että tahdoit hirttää! Olipa konstinsa oppinut, näkyy, että ovat samasta papumaasta! Älä huolehdi veli, – lisäsi hän ääneen, – meidän ruhtinas ei pelkää mitään; hän välittää viis sinun Skurlatovistasi; hän on vastuunalainen ainoastaan tsaarille!

Mylläri toi sytytetyn päreen ja pisti sen seinänrakoon. Sitten hän toi kaalia, leipää ja haarikan olutta. Hänen piirteissään oli kummallinen sekoitus hyvänluontoisuutta ja konnamaisuutta; hivukset

ja parta olivat kokonaan harmaat, mutta silmät kirkkaanharmaat väriltään; hänen kasvoihinsa oli kaikille tahoille syviä ryppyjä uurtunut.

Illastettuaan ja rukoiltuaan Jumalaa, ruhtinas ja Miheitsh ojensiihevat säkeille; mylläri toivotti heille hyvää yötä, syvästi kumartaen, sammutti päreen ja meni ulos.

– Bojari, – sanoi Miheitsh, kun olivat jääneet yksikseen: – suotta minusta jäimme tänne. Parempi olisi matkata Moskovaan.

– Jottako häiritä Jumalan ihmisiä keskellä yötä? Kiivetä hevosen selästä ja aukaista puomeja joka kadulla?

– Niinpä, isäseni, parempi on aukaista puomeja kuin nukkua pirun myllyssä. Senkin kirotut, kun kulettivat meidät juuri myllyyn! Ja vielä Johannes Kastajan päivänä! Hyi sinä hiiden pesä!

– No mikä sinua tässä vaivaa, mikä?

– Ei mikään, isäseni! sekä maata on rauhallista, että kaali oli hyvää, ja hevosille on runsaasti kauruja sirotettu; mutta se on paha, ruhtinas, että isäntä on mylläri!

– Mitä siitä, että hän on mylläri?

– Niin siitäkö, että hän on mylläri? – sanoi Miheitsh kuumaverisesti. – Näinköhän sinä et tiedä, ruhtinas, ettei ole mylläriä, joka ei olisi paholaisen kanssa liitossa jo syntymästään saakka? Tahiluletko sinä että hän ilman paholaista osaisi tehdä myllyn toetta? On hänessä pirua kaksi! Susi hänet syököön!

– Olen minä sitä kuullut – sanoi ruhtinas, – vähänkös sitä ihmiset puhuvat. Mutta nyt aika valita; ota vastaan minkä Jumala lähetti.

Miheitsh oli hetken vaiti; sitten hän haukotti, oli vielä vähän aikaa ääneti ja kysyi jo unisella äänellä:

– Mutta mitä sinä arvelet, bojari, mikä mies tämä Matvei Homjak on, jonka sinä heitit hevosen selästä maahan?

– Arvelen, että hän on rosvo.

– Samoin minäkin luulen. Mutta mitä arvelet, bojari, mikähän mies tämä Vanjuha Persten on?

– Luulen, että hän myöskin on rosvo.

– Niinpä minäkin luulen. Ainoastaan tämä rosvo on hiukkasta puhtaampi tuota rosvoa. Mutta miten sinusta näyttää, bojari, kumpiko rosvo on sinusta vähän puhtaampi, Homjak tahi Persten?

Ja vastausta odottamatta Miheitsh alkoi kuorsata. Pian nukkui myöskin ruhtinas.

III Luku. Loitsiminen

Kuu kohosi taivaalle; tähdet kirkkaasti kiiluivat, puoleksi hajonnut mylly ja kohiseva pyörä loistivat hopeankarvaisessa valossa.

Äkkiä kuului kavionkapsetia, ja pian käskävä ääni huusi aivan myllyn luona:

– Hei, noita!

Näytti siltä, ettei uusi tulija ollut tottunut odottamaan, sillä kun ei vastausta kuulunut, huusi hän vielä kovemmin:

– Hei, noita: Tule ulos, tahi lyön sinut mäsäksi! Myllärin ääni kuului.

– Hiljaa, ruhtinas, hiljaa, isäseni! nyt emme ole yksin: matkustajia on pysähtynyt luokseni, isäni, annahan vaan, että suljen lippaani!

– Kyllä minä sinun lippaasi suljen, pirun hiilikoukku! – kiljasi se, jota mylläri nimitti ruhtinaaksi. Näinkö et tiennyt minun tulevan tänään! Kuinka rohkenit ottaa vastaan matkustavia? Pois ne täältä!

– Isäseni, älä huuda, Jumalan tähden älä huuda, kaikki turmelet! Minä sinulle jo sanoin – asia pelkää melua, mutta matkustavaisten karkoittaminen ei ole minun vallassani. Eivätkä ne meitä häiritse: ne nukkuvat nyt ellet sinä, veikkoseni, heitä herätä!

– No, hyvä, ukko, ainoastaan huomaa: jos sinä minun petät, olisi parempi, ettet olisi maailmaan syntynyt. Ei ole vielä aprikoittu eikä ajateltu sellaista rangaistusta, jonka minä sinulle keksin!

– Isäseni, ole laupias! mitä minun ukkopahan on tekeminen? Mitä näen, sen myöskin sanon; mitä jälestä tapahtuu, se on yksistään Jumalan vallassa. Mutta jos sinun ruhtinaallinen armosi aikoo minua rangaista, silloin on parasta, etten asiaa ensinkään pane alkuun.

– No, no, ukko, älä pelkää, minä laskin leikkiä.

Tulija satoi hevosensa puuhun. Hän oli korkeavartalainen ja näytti vielä nuorelta. Kuutamo välkähteli hänen takkinsa napeilla. Kultasia tupsuja ja nauhoja liehui hänen olkapäillään.

– Mitenkä, ruhtinas, – sanoi mylläri, – oletko oppinut sanat?

– Sekä sanat olen oppinut, että pääskysen sydäntä kannan kaulassani.

– Mitä, bojari, eikö tämäkään auta?

– Ei, vastasi ruhtinas suuttuneena, – ei mikään auta! Taannoin näin hänet puutarhassa: Tuskin oli hän minut tuntenut, kun vaaleni, kääntyi ja riensi huoneeseen.

– Älä suutu, bojari, älä halkase syytöntä päätä, vaan anna lausua sinulle sana.

– Puhu, ukko!

– Kuule, bojari, ainoastaan pelkään puhua...

– Puhu! huusi ruhtinas ja polki jalkaansa.

– Kuule, isäseni, ei hän vain rakastane ketään toista?

– Toista? Ketään toista? miestänsä? ukkoa?

– Mutta jos ... – jatkoi mylläri änkyttäen: – jollei hän rakastaisi miestänsä?

– Ah, sinä metsänpeikko! – huudahti ruhtinas: – kuinka tämä on sinun päähäsi pälkähtänyt? Jospahan vaan voisin ketään epäillä, niin molemmilla omilla käsilläni repäisisin sydämen häneltä!

Mylläri astui pelossaan taappäin.

– Noita, – jatkoi ruhtinas, ääntänsä hiljentäen, – auta minua! Rakkaus, se kyykkäärme, on minut masentanut! Mitä en jo ole tehnyt! Kokonaisia öitä olen jo rukoillut pyhain kuvien edessä. En rukoilemisesta saanut rauhaa. Heitin rukoilemisen, aloin nelistää karahuttaa pitkin maita mantereita aamusta yöhön asti; yhdenkin oivan ratsun siten surmasin, mutta rauhaa en ratsastuksesta saanut; aloin kuljeksia öisin, join kauhottain väkevätä viiniä, – tuskaani en voinut juomisella haihduttaa, en löytänyt rauhaa päihtymisestä! Nyt heitin kaikki hiiteen ja rupesin opritshnikiksi. Aloin istuskella

tsaarin pöydässä yhdessä pyövelien kanssa, – semmoisten kuin Grjasnoin ja Basmanovin kanssa! Itse olin heitä hurjempi rikoksia tekemään, hävitin kyliä ja kauppaloita, ryöstin vaimoja ja tyttöjä, mutta en verellä sammuttanut polttavaa tuskaani! Minua pelkäävät sekä maalaiset että opritshnikit. Tsaari minua lempii uljuuteni tähden, oikeauskoinen kansa kiroo. Ruhtinas Vjasemskin nimi kävi yhtä hirvittäväksi, kuin Maljuta Skuratovin nimi! Kas, mihin rakkaus minut on vienyt: sieluni olen saattanut kadotukseen! Mutta mitä minä siitä välitän! Sisimmässä helvetissä ei muutu pahemmaksi nykyistä oloani. No, ukko, mitä katselet minua silmiin? Luuletko, kentiesi, että olen tullut hulluksi? Ei ole tullut hulluksi Afanasi Ivanovitsh; vahva hänellä on pää, vahva hänen ruumiinsa! Siksi onkin kauheaa vaivani, ettei se voi tehdä minusta loppua!

Mylläri kuunteli ruhtinasta ja pelkäsi. Hän pelkäsi hänen rajua luonnettaan, oli peloissaan hengestään.

– Mitä vaikenet, ukko? Eikö sinulla ole rakkausjuomaa, tahi eikö minkäänlaista juurta, jolla hänet lumota? Sano, ilmaise, mitä noitaruohoja on olemassa? Puhuhan, noita!

– Isäseni, ruhtinas Afanasi Ivanovitsh, mitä sinulle sanoisin? On ruohoja kaikenlaisia. On koljuka-ruoho, – kootaan Pietarin paastona. Sillä kun nuolesi sivelet, sivutse et ammu. On tirlitsh-ruoho, kasvaa Lisavuorella Kievin luona. Jolla se on muassa, häneen ei tsaarin viha käänny kuuna päivänä. Vielä on kuismaheinä; leikkaa sen juuresta risti ja ripusta kaulaasi – kaikki pelkäävät sinua kuin tulta.

Vjasemski naurahti katkerasti.

– Minua jo muutenkin pelätään, – sanoi hän: – en tarvitse kuismojasi. Mainitse muita ruohoja.

– Vielä on Aadaminpää, – kasvaa soiden varsilla: helpoittaa synnytystä ja tuottaa lahjoja. On suosinikko: jos tahdot mennä karhunpyyntiin, juo sinikkokeitettä, eikä mikään karhu sinuun koske. On raparperi-ruoho: kun alat sitä kiskoa maasta, se voihkaa ja ärjyy ikäänkuin ihminen, mutta pidä mukanasi, et milloinkaan veteen huku.

– Eikö enään ole muita?

– Miksikä ei olisi, isäseni; on vielä kuolemankoura eli sananjalka; jonka onnistuu poimia sen kukka, saa haltuunsa kakki aarteet. On Maariankämmenkukka: joka tietää, miten siihen on kosketettava, se huonoimmalla hevosluuskalla saa paraimmasta juoksijasta voiton.

– Mutta etkö tunne sellaista ruohoa, joka saisi nuorikon rakastumaan vastenmieliseen?

Mylläri hämmästy.

– En tunne, isäseni, älä vihastu, veikkoseni, Jumala näkee – en tunne!

– Mutta sellaista, joka rakkauden sammuttaisi, – etkö tunne?

– Sellaistakaan en tunne, isäseni, mutta on olemassa murtaja-ruoho: sillä kun koskettaa lukkoon tahi rautaiseen oveen, lentävät ne kappaleiksi.

– Mene hiiteen ruohoinesi! – sanoi äreästi Vjasemski, kiinnittäen tuikean silmäyksensä mylläriin.

Mylläri loi silmänsä maahan ja vaiken.

– Ukko! – huudahti äkkiä Vjasemski, tarttuen hänen kaulukseensa: – anna minulle se! Kuuletko? Anna se? metsän peikko! Anna heti paikalla! Ja hän pudisti mylläriä kauluksesta molemmin käsin.

Mylläri luuli viimeisen hetkensä tulleeeksi. Äkkiä Vjasemski hellitti ukon ja heittäytyi hänen jalkainsa juureen.

– Armahda minua! nyyhkytti hän: – auta minua! Minä annan sinulle lahjoja, te'en sinut rikkaaksi, rupean orjaksesi! Armahda minua, ukko!

Mylläri vielä enemmän säikähtyi.

– Ruhtinas, bojar! Mikä sinun on? Muistahan toki! Minähän se olen, Taavetti, mylläri. Tulehan järkeesi, ruhtinas!

– En nouse, ennenkuin minua autat!

– Ruhtinas, ruhtinas! virkkoi vapisevalla äänellä mylläri – : aika on ryhtyä toimeen. Aika kuluu, nouse! Nyt on pimeä: en nähnyt sinua, en tiedä missä olet! Kiireesti, kiireesti toimeen!

Ruhtinas nousi.

– Alota, – hän sanoi: – olen valmis.

Molemmat vaikenivat. Kaikki oli hiljaista. Ainoastaan ratas, kuun valaisemana, jatkoi kolisten pyörimistään. Jossakin kaukaisella suolla valitteli nurmi-kärsittäjä. Huuhkain huuteli aika-ajoin sakeassa metsässä.

Ukko ja ruhtinas lähestyivät myllyä.

– Katso, ruhtinas, pyörän alle, kun minä rupean loitsimaan.

Ukko heittäytyi maahan pitkäkseen, ja vielä lähättäen pelosta, alkoi höpistä jonkinlaisia sanoja. Ruhtinas katseli pyörän alle. Kului muutama hetki.

– Mitä näet, ruhtinas?

– Näen ikäänkuin helmiä karisisi, juurikuin kultarahoja kiilteleisi.

– Tulet rikkaaksi, ruhtinas, tulet rikkaimmaksi Venäjänmaassa!

Vjasemski huokaili.

– Katso vielä, ruhtinas, mitä näet?

– Näen niinkuin kalvat kalskahtelisivat toisiansa vasten, mutta niiden kesken ikäänkuin kultasia rinnanruhoja.

– Sinulla on oleva menestys sotatoimessa, bojari, onni tsaarin palveluksessa! Vaan katso, katso vielä, sano mitä näet!

– Nyt kävi tummaksi, vesi muuttui mutaiseksi. Mutta kas, vesi alkoi punertua, kas, kävi heleämpunaiseksi, juurikuin veri. Mitä se merkitsee?

Mylläri oli ääneti.

– Mitä se merkitsee, ukko?

– Tarpeeksi, ruhtinas. Pitkä katseleminen ei kelpaa; lähdetään!

– Kas, virui purppuranpunasia lankoja, juurikuin veriset suonet. Kas, ikäänkuin pihdit avautuisivat ja sulkeutuisivat; kas...

– Lähdetään, ruhtinas, lähdetään, on jo kylliksi sinulle!

– Seis, – sanoi Vjasemski, lykäten myllärin luotaan: – on juurikuin hampainen saha kävisi edestakasin; mutta sen alta ikäänkuin verta tirskuisi!

Mylläri tahtoi vetää ruhtinasta pois.

– Seis, ukko, minun on paha olla, tekee jäsenissäni kipeätä... Voi kipeätä!

Ruhtinas itse hypähti syrjään. Hän näytti käsittäneen näkynsä.

Kauan kumpikin vaikenä. Vihdoin Vjasemski virkkoi:

– Tahdon tietää, rakastaako hän toista?

– Mutta onko sinulla, bojari, jotakin pientä esinettä häneltä?

– Kas, minkä löysin portin luota!

Ruhtinas näytti sinistä nauhaa.

– Heitä pyörän alle!

Ruhtinas heitti.

Mylläri veti povestaan savisen taskumatin.

– Ota siemaus! – hän sanoi, ojentaen pulloa ruhtinaalle.

Ruhtinas otti kulauksen. Hänen päänsä alkoi käydä pyörälle, silmiä rupesi hämärtämään.

– Katsele nyt, mitä näet?

– Hänet, hänet!

– Yksinäänkö?

– En, en yksinään! Heitä on kaksi: hänen kanssaan on vaaleanverinen nuorukainen karmosiininpunaisessa kauhtanassa, hänen kasvojansa vain ei voi nähdä...

Seis! Kas, he lähestyvät toisiaan ... yhä likemmäksi, likemmäksi... Kirous! he suutelevat toisiaan! Kirous ja kuolema! Ole kirottu, sinä noita, ole kirottu, kirottu!

Ruhtinas heitti myllärielle kourallisen rahoja, tempasi puusta irti ratsunsa suitset, hyppäsi satulaan ja hevosenkenkään kalke alkoi kuulua metsästä. Sitten kavioinkapse hälveni etäisyydessä, ja ainoastaan pyörä yön hiljaisuudessa jatkoi kohisten käyntiään.

IV Luku.

Drushina Andrejevitsh ja hänen vaimonsa

Jos lukija voisi siirtyä noin kolmesataa vuotta ajassa taaksepäin, ja korkeasta kellontornista katsella silloista Moskovata, vähän hän löytäisi siinä yhtäläisyyttä nykyisen kanssa. Moskovanjoen, Jausan ja Nieglinnajan rannoilla oli suuri joukko puutaloja, joiden lauta- tahi olkikatot suurimmaksi osaksi olivat ajasta mustuneet. Keskellä näitä tummia kattoja loistivat häikäisevän valkeina ja punasina Kremlin, Kiinalaiskaupungin ja muiden, kahden viimeisen vuosisadan kuluessa kohonneiden linnoitusten muurit. Paljous kirkkoja ja kellokastareita kohotti kullattuja päitänsä taivasta kohti. Isojen, viheriäin ja keltasten pilkkujen kaltaisina siinsi talojen välistä tiheitä lehtoja ja viljavainioita. Moskovanjoen poikki johti notkuvia lautasiltoja, jotka kovasti vapisivat ja peittyivät vedellä, kun niitä myöten kulki kuormia tahi ratsastajoina. Jausassa ja Nieglinnajassa pyöri kymmenkunta myllynratasta, toinen toisensa vieressä. Nämä lehdot, vainiot ja myllyt ihan keskellä kaupunkia, tekivät silloisen Moskovan hyvin viehättävän näköiseksi. Erittäin hupaista oli katsella luostareita, jotka valkeine ulkomuurineen ja monine kirjavine tahi kullattuine kupukattoineen näyttivät erityisiltä kaupungeilta.

Kaiken tämän kirkkojen, talojen ja luostarien sekasotkun ylitse kohosivat ylpeästi Kremlin kirkot ja hiljakkoin valmistunut Suojelevan Jumalanäidin temppeli, jonka Iivana oli perustanut muutama vuosi sitten Kasanin valloituksen muistoksi, ja jonka me nykyään tunnemme Vasili Autuaan nimellä. Suuri oli Moskovalaisten ilo, kun vihdoinkin telineet, jotka olivat sulkeneet tämän kirkon, putosivat, ja se esiintyi kaikessa eriskummaisessa loistossaan, kiiltäen kullasta ja väreistä, ja kummastuttaen silmää koristustensa moninaisuudella. Pitkään aikaan kansa ei herennyt ihmettelemästä taitavata arkkitehtiä, kiittämästä Jumalaa ja ylistämästä tsaaria, joka oli lahjoittanut oikeauskoisille siihen saakka ei vielä nähdyn katseltavan. Kauniita olivat muutkin Moskovan kirkot. Moskovalaiset eivät säästäneet rupliaan eivätkä vaivojaan koristaakseen Herran huoneita. Kaikkialla oli nähtävänä kalleita värejä, kultausta ja isoja, ihmisenkokoisia ulkopuolisia pyhäinkuvia. Oikeauskoiset rakastivat kauniita Jumalanhuoneita, mutta välittivät sitävastoin vähän omien talojensa ulkoasusta; heidän asuntonsa olivat melkein kaikki rakennetut lujiksi ja yksinkertaisiksi, honkasista tahi tammisista palkeista, eivät edes vuoratut laudoilla, vanhan venäläisen sananlaskun mukaan: tupa ei kolkista korea, vaan on kaunis kaakkusista.

Yksin Drushina Andrejevitsh Morosovin talo Moskovanjoen rannalla erosi toisista erinomaisen kauneutensa puolesta. Tammiset palkit olivat valikoituja, pyöreitä ja tasasia. Kaikki nurkat tarkoin tasatut; talo kohosi kolmenkerroksiseksi. Suojuskattoa pyöreitten portaiden yli kannattivat paksut pylvää, ja sitä somistivat hienot veistokset. Ikkunaluukut olivat taitehikkaasti kirjailut kukilla ja linnuilla, ikkunat eivät päästäneet Jumalan päivää himmeiden häränrakkojen lävitse, kuten useimmissa Moskovan taloissa, vaan puhtaan, läpikuultavan kissankullan lävitse. Laajalla pihalla olivat palvelusväen huoneet, aitat, kuivihuoneet, kyyhkyslakka ja bojarin kesällä käyttämä makuuhuone. Taloon yhtyi, toiselta puolen kivinen huonekappeli, toiselta laajalti ulottuva puutarha, tammisen pisteaidan ympäröimänä, jonka takaa kohosi kauniita kiikkuja, nekin veistoksilla ja maalauksilla koristettuja. Sanalla sanottu, talo oli kerrassaan komeasti rakennettu. Mutta olipahan mieskin, ketä varten rakentaa!

Bojari Drushina Andrejevitsh, ruumiiltaan tukeva, lujaluontoinen, oli hiljan, huolimatta korkeasta iästään, nainut Moskovan etevimmän kaunottaren. Kaikki kummastelivat, kun hänelle meni vaimoksi kaksikymmenvuotias Jelena Dmitrijeva, Kasaanin edustalla kaatuneen rajamaaherra Pleshtsejev-Otshinin tytär. Sellaista sulhoa eivät hänelle olisi säästäneet Moskovan naittajanaiset. Mutta Jelena oli naima-ijässä, isätön ja äiditön, ja kun tsaarin uusien lemmikkien seassa vallitsi niin jumalattomat tavat, oli tytön kauneus hänelle useammin onnettomuudeksi kuin iloksi.

Morosov, naituaan Jelenan, tuli hänen suojelijakseen, ja kaikki Moskovassa tiesivät, ettei ollut hyvä loukata sitä, jonka oli ottanut turviinsa bojar Drushina Andrejevitsh.

Moni tsaarin lemmikki oli ennen Jelenan naimista koettanut häntä suosittaa; mutta ei kukaan niin kovasti koettanut kuin ruhtinas Afanasi Ivanovitsh Vjasemski. Kalliita lahjojakin hänelle lähetteli, ja kirkoissa asettui aina häntä vastapäätä, ja tulisella ratsulla lennätti portin ohitse, ja nyrkkitaisteluun meni yksin vaikka vasten seinää. Ei ollut onnea Afanasi Ivanovitshilla. Naittajanaiset kantoivat hänelle takasin hänen lahjansa, ja kohdatessaan hänet, Jelena kääntyi toisaannepäin. Senkötakia hän kääntyi pois, ettei Afanasi Ivanovitsh häntä miellyttänyt, vai oliko immen sydämessä lempi toiseen syttynyt; vaikka kuinkakin ruhtinas Vjasemski ponnisteli, yhä vaan hän sai rukkaset. Lopulta äkämystyksi Afanasi Ivanovitsh, meni ja heittäytyi tsaari Iivana Vasiljevitshin jalkojen juureen, valittaen hänelle onnettomuuttaan. Tsaari lupasi itse lähettää naittajanaisia Jelena Dmitrijevnan luo. Saatuaan tästä tiedon, Jelena vuodatti katkeria kyyneleitä. Hän meni imettäjänsä kanssa kirkkoon, asettui polvilleen Jumalan Äidin eteen, itkee ja rukoilee kumarruksissaan.

Kirkossa ei ollut kansaa; mutta kun Jelena nousi ja katsahti taakseen, niin hänen takanaan seisoivat bojar Morosov viheriäisessä samettikauhtanassaan, avonaisessa kintakankaisessa takissa.

– Mitä itket, Jelena Dmitrijevna? – kysyi Morosov.

Tunnettuaan bojarin Jelena kävi iloiseksi.

Bojari oli ennen elänyt ystävytydessä hänen vanhempainsa kanssa, nytkin hän kävi häntä tervehtimässä ja rakasti kuin omaa lastaan. Jelena häntä kunnioitti kuin isäänsä ja uskoi hänelle kaikki ajatuksensa; yhtä ei vain uskonut, yhden vain salasi bojarilta, salasi itselleen suruksi, hänelle turmioksi.

Nytkään, Morosovin kysyttyä, hän ei ilmaissut hänelle tuota salaamaansa ajatusta, vaan virkkoi ainoastaan, että sitä hän minä itken, että tsaarin naittajanaiset tulevat luokseni, pakoittavat minua menemään Vjasemskille.

– Jelena Dmitrijevna, – bojar sanoi: – kyllä, oikeinko totta, ettei Vjasemski ole sinulle rakas! Mieti tarkoin. Tiedän, tähän asti ei hänellä ole ollut sijaa sydämessäsi! Eikähän sinulla, minä luulen, ole vielä ketään mielessäsi, ja siihen aikaan asti on immen sydän kuin vaha; suvaitsee, rakastuu!

– En koskaan, – Jelena vastasi, – en koskaan rakastu häneen. Ennen astun alas hautaan!

Bojari katseli häntä sääliväisesti.

– Jelena Dmitrijevna, – hän sanoi, oltuaan hetken ääneti, – on keino pelastaa sinut. Kuuntele. Minä olen vanha ja harmaapäinen, mutta rakastan sinua kuin omaa tytärtäni. Mietippä, Jelena, suostuisitko sinä tulemaan vaimoksi minulle, ukolle.

– Suostun! huudahti iloisesti Jelena ja heittäytyi Morosovin jalkoihin.

Bojaria liikutti tuo odottamaton sana, hän iloitsi Jelenan riemusta; ei arvannut vanhus, että se oli hukkuvan riemastusta, joka tarttuu oljenkorteen.

Hellästi nosti hän Jelenan pystyyn ja suuteli häntä otsalle.

– Lapsukaiseni, – hän sanoi, – lupaa tässä ristin kautta, ettet milloinkaan saata häpeätä harmaan pääni päälle! Vanno tässä, Vapahtajan edessä!

– Vannon, vannon! – sanoi Jelena kuiskaten.

Bojari käski kutsua papin, ja pian oli kihlausjuhlallisuus toimitettu; kun tsaarin naittajanaiset saapuivat Jelenan tykö, oli hän jo Drushina Andrejevitsh Morosovin morsian.

Jelena ei ollut rakkaudesta ruvennut Morosoville puolisoksi, mutta hän oli suudellut ristiä, vannonut ollakseen hänelle uskollinen, ja oli lujasti päättänyt pitää sanansa, eikä rikkoa herraansa vastaan, ei sanoilla eikä ajatuksilla.

Ja minkätähden hän ei rakastaisi Drushina Andrejevitshiä? Bojari tosin ei ollut nuori; mutta Jumala oli siunannut hänet sekä terveydellä että vankalla ruumiilla, sotaisella kunnialla, lujalla tahdolla, kylillä ja laajoilla tiluksilla Moskovanojen toisella puolen, aitoilla, täynnä kultaa, kultakangasta ja kalliita turkiksia. Ainoastaan yhdellä Herralla ei ollut siunannut Drushina Andrejevitshiä: ei ollut siunannut häntä tsaarin armolla. Kun Iivana Vasiljevitsh oli saanut tietää, että hänen naittajanaisansa olivat myöhästyneet, suuttui hän kovasti Morosoviin ja päätti rangaista

bojaria: käski kutsua hänet pöytänsä ja asetti hänet ei ainoastaan alemmaksi Vjasemskia, vaan myös alemmaksi Godunovia, Boris Fjodorovitshia, joka silloin vielä ei ollut ylennyt arvoon eikä ollut korkeata säätyä.

Ei kärsinyt bojari sellaista häväistystä – nousi pöydästä: ei sovi Morosowin olla Godunovia alempana! Silloin tsaari suuttui ankarasti ja käski Morosowin pyytämään Boris Fjodorovitshilta anteeksi. Bojari meni Godunovilta anteeksi pyytämään, mutta solvasi häntä katkerasti ja nimitti häntä koiraksi.

Ja saatuaan tästä tiedon tsaari syttyi tuliseen raivoon, käski Morosowin menemään pois silmäinsä edestä ja antamaan harmaat hiuksensa kasvaa, kunnes hänet sallittaisiin näytettyä. Ja bojari poistui hovista; ja nyt hän käy huonossa puvussa, parta sukimatta, harmaat hivukset riippuvat ylpeällä otsalla. Surullista on bojarin, kun ei enään saa nähdä hallitsijansa silmiä, mutta hän ei ollut sukuaan häväissyt, ei istunut alemmaksi Godunovia.

Morosowin talo oli kuin täysi malja. Palkolliset pelkäsivät ja rakastivat bojaria. Jokainen, joka tuli hänen luoksensa otettiin sydämellisesti vastaan. Sekä hänen omaisensa että vieraat kiittivät hänen hyvántahtoisuuttaan; kaikille hän lahjoitti sekä ystävällisiä tervetuliaissanoja että kalliita vaatteuksia, sekä viisaita neuvoja. Mutta ketäkään hän ei niin hellästi kohdellut, kellekään ei niin runsaita lahjoja jaellut, kuin nuorelle vaimolleen, Jelena Dmitrijevna. Ja vaimo vastasi hellyyteen hellyydellä, ja joka aamu ja joka ilta oli hän kauan polvillaan rukoushuoneessaan ja hartaasti rukoili puolisonsa menestykseksi.

Syyllinenkö oli Jelena Dmitrijevna, että kesken Drushina Andrejevitshin rakkaita puheita, kesken palavata rukousta pyhäinkuvain edessä, äkisti ilmestyi hänen mielikuvitukseensa nuori sankari, joka miekka pystyssä kiiti ratsun selässä, ja hänen edellensä epäjärjestyksessä pakenevia litvalaisia rykmenttejä?

Syyllinenkö oli Jelena Dmitrijevna, että tämän sankarin kuva seurasi häntä kaikkialla, kotona ja kirkossa, päivällä ja yöllä, ja nuhdellen sanoi hänelle: "Jelena! Sinä et pitänyt sanaasi, sinä et odottanut minun palaustani, sinä petit minut!..."

24 p. kesäkuuta 1565, Johannes Kastajan päivänä, kaikki Moskovon kirkonkellot heiluivat ihan aamusta asti ja soivat yhtämittaa. Kaikki kirkot olivat täynnä. Jumalanpalveluksen loputtua kansa hajosi kaduille. Nuoret ja vanhat, köyhät ja rikkaat – kantoivat kotiinsa viheriäisiä oksia, kukkia, koivahaisia, nauhoilla koristettuina. Kaikki oli kirjavata, eloisaa ja iloista. Kuitenkin, puolenpäivän aikana kadut alkoivat käydä tyhjiksi. Vähitellen kansa rupesi hajaantumaan, ja pian Moskovassa olisi ollut mahdoton tavata yhtäkään ihmistä. Hallitsi kuolon hiljaisuus. Oikeauskoiset lepäsivät kesäisissä makuuhuoneissaan, eikä ollut ketään, joka olisi vihoittanut Jumalaa, käyskennellen kaduilla, sillä Jumala on käsenyt ihmistä ja joka luontokappaletta lepäämään puolenpäivän aikaan; mutta syntiä on tehdä Jumalan tahtoa vastaan, ellei välttämätön tarve siihen pakota.

Ja niin kaikki nukkuivat; Moskova näytti autiolta kaupungilta. Ainoastaan Baltshugasta, äsken rakennetusta juomapaikasta eli ravintolasta, kuului huutoa, toraa ja laulua. Huolimatta puolesta päivästä piti siellä kekkereitä sotilaita, melkein kaikki nuoria, kalleissa puvuissa. He olivat asettuneet huoneisiin, pihalle ja kadulle. Kaikki olivat juovuksissa; toinen, maaten paljaan maan päällä, kaasi vaatteilleen pikarillisen viiniä; toinen koetti käheällä äänellä säestää tovereitaan, mutta sai kulkustaan ainoastaan sekavia, ymmärtämättömiä ääniä. Satuloittuja hevosia seisoi portilla. Joka satulaan oli sidottu luuta ja koiranpää.

Silloin kaksi ratsastajaa ilmestyi kadulle. Toinen heistä, jolla oli karmosiininpunanen, kultatupsunen kauhtana ja valkea, kultakankainen lakki, jonka alta tuuheat, vaaleat kähärät valuivat, kääntyi toisen ratsastajan puoleen:

- Miheitsh, – hän sanoi, – näetkö näitä juopuneita miehiä?
- Näen, bojari, susi heidät syököön! Kas kuinka juomareilla pää on tullut kuumaksi.
- Mutta näetkös, mitä hevosilla on satuloissa?

– Näen: luutia ja koirankuonoja, kuten silläkin rosvolla. Kenties tosiaan ovatkin tsaarin väkeä, koska Moskovassa huvittelevat! Kylläpä me työn teimme, bojari, keitimme itsellemme hyvän hutun! Serebrjani rypisti kulmakarvojaan.

– Mene, kysy heiltä, missä asuu bojari Morosow?

– Hei, hyvät ihmiset, kunnioitetut herrat! – huudahti Miheitsh, ajaen joukon luo: – missä asuu bojari Drushina Andrejevitch Morosov?

– Mitä varten tiedustelet, missä se koira asuu?

– Minun bojarillani, ruhtinas Serebrjanilla, on kirje Morosoville, voivoda³ ruhtinas Pronskilta, suuresta sotajoukosta.

– Anna tänne kirje!

– Mitä sinä, mitä sinä, susi sinut syö ... mitä sinä? Oletko järjessäsi? Kuinka antaisin sinulle ruhtinaan kirjeen?

– Tuo tänne kirje, vanha pöllö, anna se! Katsotaanpas, näinköhän ei Morosow vaan mieti kavaluutta, näinköhän ei vain tahdo tappaa hallitsijaa?

– Ah, sinä roisto! – huusi Miheitsh, unohtaen varovaisuuden, jolla oli alkamaisillaan puhua: – minun herraniko olisi tekemisissä kavaltajain kanssa!

– Vai sinä vielä soitat suutasi siinä! Alas hänet hevosen selästä, pojat, ja ruoskaa selkään!

Silloin Serebrjani itse laukkasi opritshnikkien luo.

– Takasin! – huudahti hän niin hirvittävästi, että he pakosta pysähtyivät.

– Jos joku teistä, – jatkoi ruhtinas, – vaikkapa sormellaan tähän mieheen koskee, halkasen minä häneltä pään, ja jällelle jääneet saavat vastata hallitsijalle.

Opritshnikit hämmästyivät, mutta uusia tovereita saapui läheisiltä kaduilta, ja ympäröivät ruhtinaan. Hävyttömiä sanoja heitettiin joukosta, moni vetäsi sapelin tupesta, eikä Nikita Romanovitshin olisi käynyt hyvin, ellei silloin läheltä olisi kuulunut ääni, joka lauloi psalmia, ja joka pysäytti opritshnikit ikäänkuin taikavoimalla. Kaikki katsahivat sivulle, mistä ääni kajahti. Kadulla tuli noin neljänkymmenen vanha mies, palttinaisessa paidassa. Hänen rinnassaan kiilsi rautaristejä ja vitjoja, mutta käsissä oli puinen rukousnauha. Kalpeat kasvonsa ilmaisivat tavatonta hyvänsuopaisuutta; harvakasvuisen parran varjostamalla huulilla asui hymyily, mutta silmät tuijottivat synkästi ja harhailevaisesti.

Nähtyään Serebrjanin hän taukosi laulamasta, läheni kiireesti häntä ja katseli häntä suoraan kasvoihin.

– Sinä, sinä? hän sanoi, – ikäänkuin ihmetellen: – miksikä sinä olet täällä, näiden joukossa?

Ja vastausta odottamatta hän alkoi laulaa: "Autuas se mies, joka ei riettaiden retkillä kulje".

Opritshnikit syrjäytyivät kunnioittavasti, mutta hän alkoi taas katsella Serebrjanian silmiin, luomatta heihin mitään huomiota.

– Mikitka, Mikitka! – hän sanoi, ravistaen päätänsä: – mihin sinä olet joutunut?

Serebrjani ei koskaan ollut nähnyt tätä miestä, ja kummasteli, että hän puhutteli häntä nimeltä.

– Sinä tunnet minut? – hän kysyi.

Vähämielinen naurahti.

– Sinä olet veljeni! – hän vastasi: – minä tunsin heti sinut. Sinä olet samallainen vähämielinen kuin minäkin. Eikä ymmärrystäkin sinulla ole enemmän kuin minulla, muuten et olisi tänne tullut. Minä näen koko sydämesi. Sinulla on siellä niin puhdasta, niin puhdasta, ainoastaan paljas totuus; me olemme molemmat jurodiviä!⁴ Mutta nämät, – hän jatkoi, osoittaen aseellista joukkoa: – nämä eivät ole meille sukua! Uh!

– Vasja, – sanoi yksi opritshnikeista: – etkö tahdo mitään? Etkö tarvitse rahoja?

³ Muinoin maaherra.

⁴ Kuleksivia, uskonnollisista haaveiluista heikkomielisiksi tulleita henkilöitä, joita kansa kunnioittaa, nimittäen heitä myöskin "autuaiksi".

– En, en, en! – vastasi heikkomielinen: – sinulta en mitään tahdo!

Vasja ei mitään ota sinulta, mutta anna Mikitkalle, mitä hän pyytää!

– Jumalan mies, – Serebrjani sanoi: – minä kysyin, missä bojar Morosow asuu.

– Drushinkako? Hän on meikäläisiä! Hän on hurskas mies! Ainoastaan hänellä pää on taipumaton, voi, miten taipumaton! Pian taipuu, pian taipuu, ja sittenpä ei enään nousekaan.

– Missä hän asuu? – toisti Serebrjani ystävällisesti.

– En sano, – vastasi vähämielinen ikäänkuin suuttuneena: – en sano, sanokoot toiset. En tahdo lähettää sinua pahalle työlle!

Ja hän poistui kiireesti, jatkaen taaskin keskeytettyä psalmiaan.

Ymmärtämättä hänen sanojaan ja tuhlaamatta aikaa arveluihin, Serebrjani kääntyi uudestaan opritshnikoihin.

– Kuinka, – hän kysyi, – sanotteko vihdoinkin kuinka löydän Morosowin talon?

– Mene yhä suoraan, – vastasi muuan heistä jurosti. – Siellä, kun käännyt vasempaan, siellä onkin jo vanha korpinpesä.

Sen mukaan kun ruhtinas poistui, opritshnikit, jotka mielipuolen ilmestyessä olivat rauhoittuneet, taaskin alkoivat ylvästellä.

– Hei! – huusi eräs: – vie Morosoville terveisiä meiltä, ja sano, että valmistaa itseänsä hirteen; hän on kylläksi elänyt!

– Ja varusta itseäsikin varten nuora! – huusi toinen hänen jälkeensä.

Mutta ruhtinas ei ottanut huomionsa heidän hävyttömyyksiään.

"Mitä vähämielinen tahtoi minulle sanoa?" – hän ajatteli, antaen päänsä painua. – "Mintähden hän ei näyttänyt minulle Morosowin taloa, vieläpä lisäsi, ettei hän tahdo lähettää minua pahalle työlle?"

Jatkaen matkaansa kauemmaksi, ruhtinas ja Miheitsh kohtasivat vielä monta opritshnikkiä. Toiset olivat jo humalassa, toiset vasta menivät ravintolaan. Kaikki katselivat julkeasti ja hävyttömästi, tekivät toiset vielä äänekkäästi sellaisia röyhkeitä muistutuksia ratsastajoista, että helposti saattoi nähdä, kuinka olivat tottuneet täydelliseen rankaisemattomuuteen.

V Luku. Kohtaaminen

Ratsastaen pitkin Moskovanjoen rantaa, saattoi pisteaidan ylitse nähdä koko Morosowin puutarhan. Kukkivat lehmukset varjostivat kirkkaan lammikon, joka paastopäivinä antoi bojarille runsaan ravinnon. Kauempana viheriöitsi omena-, kirsikka- ja luumupuita. Niittämättömässä nurmikossa kierteli kapeita käytäviä. Päivä oli helteinen. Tuoksuvan orjantappuran heleänpunaisilla kukilla pyöriskeli kullankarvaisia kovakuoriaisia; lehmuksissa surisivat mehiläiset; ruhostossa sirkuttivat heinäsiirakat; punasten viinimarjapensaiden takaa isot päivänkakkarat kohottivat leveitä päitään ja näyttivät lellittelevän puolipäivän auringossa.

Bojari Morosow oli jo tunnin verran levännyt kesäisessä makuuhuoneessaan. Jelena palvelustyttöjensä kanssa istui lehmusten alla turvepenkillä, aivan pisteaidan luona. Hänellä oli sinisametinen, kalliskivisillä napeilla varustettu kesäpuku. Leveät musliinihihat, koottuina hienoihin poimuihin, olivat kyynäspään yläpuolella kiinnitetyt timanttisilla käsi- eli rannerenkailla. Samallaiset korvarenkaat riippuivat olkapäille saakka; päätä peitti helmilappeinen kokoshnik,⁵ ja sahviaanisaappaissa loisti kultasia ompeluksia.

Jelena näytti iloiselta. Hän nauroi ja laski leikkiä tyttöjen kanssa.

– Bojaritar, – sanoi yksi heistä: – koetteleppa vielä näitä rannerenkaita; ne näkyvät paremmin.

– Nyt on tarpeeksi koeteltu, tytöt, – vastasi Jelena ystävällisesti: – kokonaisen tunnin olette jo koristelleet ja käännelleet minua, nyt on tarpeeksi.

– Panehan vielä ainoastaan tämä kaulakoriste kaulaasi. Kun panet koristeet kaulaasi, tulet, ihan totta, vallan sen näköiseksi, kuin pyhäinkuva kehässään!

– Herkeä, Pashenjka, häpeä on puhua sellaista syntiä!

– No, jollet tahdo koristaa itseäsi, bojaritar, niin eikö ruveta leskisille tahi sokkosille? Etkö tahdo kaloja ruokkia tahi keinua kiikuissa? Vai tahdotko että lauletaan sinulle jotakin?

– Laula minulle, Pashenjka, laula minulle se laulu, jonka taannoin lauloit, kun marjoja poimitte!

– Ja bojaritar, armas käskijäni, mitä siinä laulussa on hupaista! Se on surullinen laulu, ei iloinen.

– Ei haittaa; minua haluttaa kuulla sitä; laula minulle, Pashenjka!

– Kuten suvaitset, bojaritar; kun niin tahtonet, – laulan; älä vain jalestäpäin toru minua, jos mielesi kävisi murheelliseksi. No, te ystävättäreni, säestäkää!

Tytöt istuutuivat piiriin, ja Pashenjka alotti valittavalla äänellä:

Ah, jos ei pakkanen kukkia pannut ois,

Niin talvellakin ne kukkia vois;

Ja murhe mieltän ei murtaisi,

En mitäkään minä surisi,

En istuisi tässä sortuneena

Jo katsoisin aukeita vainioita...

—

Kävin huoneiden, uusien huoneiden halki,

Kohotin sopuliturkkiani.

Ettei turkkini kahajaisi,

Ettei näppini kilahtaisi,

⁵ Päähine, jota vaimot Venäjällä käyttävät.

Ei kuulisi appi-ukkoseni,
Sanoisi pojalleen, minun miehelleni!

Pashenjka katsoi bojarittareen. Kaksi kyyneltä vierähti hänen silmistään.

– Ah, minua höntti! – sanoi Pashenjka: – mitä olen tehnyt. Omaksi mieliharmikseni tottelin bojaritarta! Kuinka onkaan mahdollista, bojaritar, että sattuu juuri sellaisia lauluja laulamaan?

– Halupa sinun on niitä osatakin! – puuttui puheeseen Dunjaska, vilkassilmäinen tyttö, jolla oli mustat kulmakarvat.

– Annahan minä laulan laulun, en semmoista kuin sinä! niin katso, enkö saa bojaritarta iloiseksi!

Ja hypähtäen pystyyn Dunjaska nojasi toisen kätensä kylkeen, toisen kohotti ylös, kallistui hiukan sivulle, ja keveästi nuokkuen, alkoi laulaa:

Pantelei-herra pihalla käy,
Laajalla kartanolla kävelee,
Näädän-nahkanen turkki maata laahaa,
Sopulilakki hänellä on päässään.
Ja Herran armo hänellä on ijäti;
Tyttönsä katsoo uudinten alta,
Herrat katselivat kaupungista,
Rouvat häntä kamareistaan katsoo,
Herrat sanoo: ken tuo tuommoinen?
Rouvat sanovat: kukahan tuo herra on?
Mut tytöt lausun: oma kultain on!

Dunjaska lopetti ja purskahti itse nauruun. Mutta Jelenan kävi mieli vielä raskaammaksi. Hän ponnisti vastaan, kätki kasvonsa käsiin ja hyrskähti itkuun.

– Kas siinä nyt sinun laulusi! – sanoi Pashenjka. – Mitä meidän nyt on tekeminen! Jos Drushina Andrejevitsh näkee bojarittaren itkeneet silmät, niin meihin suuttuu: ettekö, tyhvät ymmärrä häntä huvittaa! hän sanoi.

– Tyttö-kullat! – sanoi äkkiä Jelena, heittäytyen Pashenjkan kaulaan: – auttakaa minua itkemässä, vuodattakaa kyyneleitä kanssani!

– Mutta mikä sinuun on tullut, bojaritar? Mistä niin äkkiä aloit surra katkerasti?

– En äkkiä, tytöt! Jo aamusta alkaen olin surullinen. Kun aamukellot alkoivat soida, ja minä huoneestani näin, kuinka kansa iloisesti riensi kirkkoon, niin tytöt, mieleni kävi raskaaksi ... ja nytkin vielä sydämeni on pakahtua ... ja siellä kuitenkin päivä tuli niin kirkas, niin aurinkoinen, ja vielä kaikki nämä koristeet, jotka päälleni puitte... Riisukaa päältäni rannerenkaat, tytöt, riisukaa kokoshnik, palmikoikaa hiukseni teidän tapaanne, niinkuin tytöt pitävät!

– Mitä sinä ajattelet, bojaritar, millainen synty! palmikoida hivuksensa tyttöjen tapaan! Jumala varjalkoon! Saisipahan Drushina Andrejevitsh tietää!

– Ei, bojaritar, se on syntiä! Sinun on valta käskää, mutta me emme ota sitä omalletunnollemme. "Onkohan mahdollista," Jelena ajatteli, "että on syntiä muinaista muistelemisenkin."

– Olkoon niin, – hän sanoi, en otakkaan kokoshnikkiä päästäni, vain tule tänne, Pashenjkani! Minä palmikoitsen hivuksesi, niinkuin muinoin minun palmikoitiin.

Pashenjka, ilosta punastuen, asettui polvilleen bojarittaren eteen. Jelena päästi hänen hiuksensa valloilleen, jakoi ne kahteen osaan ja alkoi palmikoida leveätä venäläistä lettiä yhdeksästä, kymmenestä säikeestä. Paljon siihen vaadittiin taitoa. Täytyi levittää niin löysästi kuin suinkin, jotta palmikko, verkon tapaisena, peittäisi koko niskan ja sitten putoaisi selkää pitkin, huomaamatta kaveten. Jelena työskenteli ahkerasti toimessaan. Siirrellen sormiensa välissä säikeitä, hän taidokkaasti niihin punosi helminauhoja.

Vihdoin palmikko oli valmis. Bojaritar sitoi päähän kolmikulmaisen lettinauhan ja kiinnitti siihen kalliita sormuksia.

– Valmis, Pashenjka, hän sanoi, iloiten työstään.

– Nouseppas, käyppä edessäni! – No, katsokaa, eikö totta, palmikko on kauniimpi kuin kokoshnik?

– Kaikki aikanaan, bojaritar. – vastasivat tytöt nauraen: Dunjaskapa ei panisi vastaan käyttää kokoshnikkiakaan!

– Heretkää, pilkkakirveet! – Dunjaska vastasi.

– Minulta saisi jäädä vaikka ikipäiväksi palmikko purkaamatta! Mutta tunnenpa minä sellaisia, jotka eivät voi ottaa silmiään bojarin huoneenhaltijasta.

Tytöt purskahtivat ääneen nauramaan, mutta toiset tulivat hämilleen ja punehtuivat. Näkyi, että huoneenhaltija todellakin oli reipas poika.

– Kumarru, Pashenjka, – bojaritar sanoi: – minä sidon sinulle vielä helminauhan... Tytöt, tänäänhän on Johannes Kastajan päivä, tänään vellamonneidotkin päänsä palmikoitsevat!

– Eivät tänään, bojaritar, vaan Semikin päivänä,⁶ ja helluntaina vellamonneidot palmikoivat hivuksensa. Johannes Kastajan päivänä he juoksentelevat hivukset hajallaan ja houkuttelevat ihmisiä pois sananjoista, jottei kukaan poimisi niiden kukkia.

– Jumala heidän kanssansa! – Pashenjka sanoi; vähänpö tapahtuukaan Johannes Kastajan päivänä, älköön Jumala saattako niitä näkemään.

– Sinä pelkää vällamonneitoja, Pashenjka?

– Kuinka en niitä pelkäisi! Tänään on metsäänkin vaarallista mennä, oli se sitten helluntaina tai vellamonneitojen viikolla. Tyttöä he alkavat kutkuttaa ja poikaa vaivuttavat rakkaudella!

– Puhut, mutta itse et tiedä! – keskeytti hänet toinen tyttö. – Mitä vellamonneitoja Moskovon tienoilla on! Eihän täällä ole heidän pesäpaikkaansaakaan. Vaan Ukrainassapa, siellä on toinen seikka: siellä on vellamonneitoja turmioksi asti. Kerrotaan, että monelta hyvältä ja uljaalta pojalta ovat järjen vieneet. Kerran, kun vain sattuu näkemään vellamonneidon, niin kuolemaansa asti häntä ikävöittää; jos on nainut, heittää vaimonsa ja lapset, jos on naimaton, unohtaa kultasensa.

Jelena rupesi miettimään.

– Tytöt, – hän virkkoi, oltuaan hetkisen ääneti: – onkohan Litvassa vellamonneitoja?

– Siellä on juuri heidän kotiseutunsa; Ukrainassa tahi Litvassa, se on yhdentekevää...

Jelena huokaili. Samalla hetkellä kuului kavioiden kapsetta, ja Serebrjanin valkea lakki näkyi pisteaidan yli.

Nähdessään miehen, Jelena tahtoi piiloittua; mutta heitettyään vielä silmäyksen ratsastajaan, hän seisoi kuin naulattuna. Ruhtinaskin seisautti hevosensa. Hän ei uskonut silmiään. Tuhannen ristiriitaista ajatusta tunkeutui yhdessä silmänräpäyksessä hänen päähänsä. Hän näki edessään Jelenan, Pleshtshejev-Otshinin tyttären, saman, jota hän rakasti, ja joka viisi vuotta sitten oli vannonut hänelle rakkautta. Mutta minkä sattuman kautta hän oli joutunut Morosowin puutarhaan?

Nytpä Nikita Romanovitsh huomasi Jelenan päässä helmillä kirjaillun kokoshnikin ja kalpeni. Hän oli naitu!

"Hourailenko minä?" hän ajatteli, luoden häneen kiinteän, ikäänkuin peljästyneen katseen: "unessako tämän näen?"

– Tytöt! pyysi Jelena: – poistukaa, minä kutsun teidät jälleen, poistukaa vähäksi aikaa, jättäkää minut yksin! Jumalani, Jumalani! Pyhä neitsyt! Mitä minun on tekeminen, mitä minun on sanominen? Serebrjani oli sillävälän toipunut.

– Jelena Dmitrijevna, – hän puhui ankarasti: – vastaa minulle ainokaisella sanalla: oletko naitu? Eikö se ole hairausta, eikö pilaa? Oletko todellakin naimisissa?

Jelena etsi epätoivossaan sanoja, vaan ei löytänyt niitä.

⁶ Juhla, joka vietetään seitsemäntenä päivänä pääsiäisestä.

– Vastaa minulle, Jelena Dmitrijevna, älä petä minua kauemmin, – nyt ei ole joulu!

– Kuule minua, Nikita Romanovitsh! – kuiskasi Jelena.

Ruhtinas alkoi vavista.

– Minulla ei ole mitään kuunneltavaa, – hän sanoi – minä olen käsittänyt kaikki. Älä tuhlaa suotta sanoja: jää hyvästi, bojaritar!

Ja hän tempasi hevosensa taapäin.

– Nikita Romanovitsh! – Jelena huudahti: – rukoilen sinua Kristuksen ja Hänen puhtaan Äitinsä kautta, kuule minua! Tapa minut jälestäpäin, mutta kuule minua ensin!

Hän ei jaksanut jatkaa; hänen äänensä menehtyi, polvet hervahtuivat turvepenkille; hän ojensi rukoilevasti kätensä Serebrjania kohti.

Kaikki hänen jäsenensä vavahtivat suonenvedontapaisesti mutta sääliväisyyden tunne heräsi hänen sydämessään.

Hän pysähtyi.

Jelena, melkein kyynelten tukahuttamana, alkoi kertoa, kuinka Vjasemski oli häntä vainonnut, ja kuinka vihdoinkin tsaari oli päättänyt naittaa hänet lemmikillensä, ja kuinka hän epätoivossaan oli antautunut vanhalle Morosoville. Keskeyttäen kertomustaan itkulla, hän syytti itseään pakollisesta petoksestaan, sanoi, että hän ennen olisi surmannut itsensä kuin mennyt toiselle vaimoksi, ja kirosi hentomielisyyttään.

– Sinä et voi minua rakastaa, ruhtinas, – hän sanoi: – ei ole sallittu sinun rakastaa minua! Mutta lupaa minulle, ettet kiroa minua; sano, että annat minulle suuren syntini anteeksi!

Ruhtinas kuunteli, rypistäen kulmakarvojaan, mutta ei vastannut mitään.

– Nikita Romanovitsh, kuiskasi Jelena pelonalaisena: – Kristuksen tähden, lausuhan vaikka yksi ainoa sana!

Ja hän loi ruhtinaaseen silmänsä, täynnä pelkoa ja odotusta, ja koko hänen sielunsa loisti kaunopuheliaasta, rukoilevasta katseestaan.

Ankara taistelu riehui Serebrjanin sydämessä.

– Bojaritar, – hän viimein sanoi, ja hänen äänensä vapisi: – näköään se oli Jumalan tahto ... etkä sinä ole niin syyllinen ... niin, sinä et ole syyllinen ... ei sinulle ole mitään anteeksi annettavaa, Jelena Dmitrijevna, minä en kiroa sinua, – en – Jumala näkee, en kiroa – Jumala näkee, minä ... minä rakastan sinua kuin muinoin.

Nämät sanat pääsivät ruhtinaalta ikäänkuin itsestään.

Jelena huudahti, hyrähti itkuun ja syöksyi pisteaidan luo.

Samalla hetkellä ruhtinas nousi seisaalleen jalustimissaan ja tarttui aitauksen vaajoista kiinni. Jelena toiselta puolen seisojien penkillä. Ajattelematta ja itsetiedottomina he heittäytyivät toistensa syliin, ja heidän huulensa yhtyivät...

Jelena Dmitrijevna oli suudellut nuorta bojaria! Viekas vaimo oli pettänyt vanhan miehensä! Hän oli unohtanut valansa, jonka oli vannonut Jumalan edessä! Kuinka hän nyt näyttäytyy Drushina Andrejevitshille?

Hänen silmistään Morosov arvaa kaikki. Eikä hän ole sellainen mies, että antaisi hänelle anteeksi! Ei ole kallis bojarille henki, kallis on hänelle hänen kunniansa! Tappaa hänet vanhus, tappaa sekä vaimon että Nikita Romanovitshin!

VI Luku. Vastanotto

Morosow tunsu ruhtinaan jo pienestä pojasta, mutta he olivat kauaksi aikaa kadottaneet toisensa näkyvistä. Kun Serebrjani läksi Litvaan, Morosow oli voivodana jossain kaukaisessa maakunnassa; he eivät olleet nähneet toisiaan kymmeneen vuoteen, mutta Drushina Andrejevitsh ei ollut paljon muuttunut; hän oli ripeä kuin ennenkin, ja ruhtinas olisi ensi silmäyksellä tuntenut hänet kaikkialla, sillä vanha bojari oli niitä ihmisiä joiden muoto painuu syvästi muistiin. Yksin hänen mahtava vartalonsa jo herätti huomiota. Hän oli koko päätänsä pitempi Serebrjanian. Tummanvaaleat hivuksensa, joissa oli vahvasti harmaita karvoja, valuivat epäjärjestyksessä viisaalle, usean naarmun uurtamalle otsalle. Tuuhea, melkein kokonaan harmaa partansa peitti puoliväliä rintaa. Tummien, riippuvain kulmakarvain alta loisti läpitunkeva katse, ja huulien ympärillä leikki ystävällinen hymy, josta saattoi päätellä hänen olevan avomielisen. Hänen liikkeissään ja uljaassa astumisessaan oli jotain leijonamaista, jonkinlaista omituisen tyyntä vakavuutta, arvokkaisuutta, hätäilemättömyyttä ja itseensä luottamusta. Katsoessaan häntä, jokainen olisi sanonut: hyvä on olla sovinnossa tämän miehen kanssa. Ja samalla kertaa olisi jokainen ajatellut: ei ole hyvä hänen kanssaan riidellä. Todellakin oli Morosovin piirteitä tarkastaissa helppo arvata, että hänen tyynet kasvonsa vihastuksen hetkinä saattoivat muuttua hirvittäviksi. Mutta ystävällinen hymyilynsä ja avoin, teeskentelemätön sydämellisyytensä pian poistivat tämän tunteen.

– Terve, ruhtinas, terve kallis vieras! Kiitos tulemastasi! Morosov sanoi, viedessään Serebrjanin isoon, hirsiseen tupaan, jossa oli kaakeleista tehty tulisija, pitkiä, tammisia lavitsoita, kalliita aseita seinillä sekä paljous kultaisia ja hopeaisia astioita, kauniisti asetettuina leveille hyllyille.

– Terve, terve, ruhtinas! – Kas, millaisen vieraan Jumala minulle lahjoitti! Muistan minä sinut, Nikitushka, pienestä pahasta saakka! Ah, hurjapa sinä olit, ei muuta voi sanoa. Kun sattui, että pojat rupesivat linnasille, niin sääli sitä puolta, joka oli sinua vastassa! Lensit juuri kuin valkoinen haukka, ja kun nuori veresi kuohahti, vihastuit kuin karhunpoika, – anna anteeksi, Nikita Romanovitsh, sopimaton sanani! Niinpä aloit läimäyttää kumoon, – kenen oikealle, kenen vasemmalle, – oikeinpa oli hauska katsella! No, onpahan sinusta sukeutunutkin uljas mies, ruhtinas! Kuullut olen sinun sankaritöistäsi Litvanmaassa! Annoitpas sinä noita vihollisiamme selkään, kuten muinoin poikia kuritit!

Ja Morosow hymyili iloisesti, ja hänen leijonankaltaiset kasvonsa loistivat lempeästi.

– Mutta muistatko, Nikitushka, – hän jatkoi, tarttuen toisella kädellään ruhtinasta olkapäähän, – muistatko, kuinka sinä et missään leikissä suvainnut petosta? Jos kenen kanssa menit painisille, tahi rupesit nyrkkitaisteluun, annoit ennen lyödä itsesi maahan, kuin kamppasit, tahi teit jotain muuta sopimattomuutta. Kaikkea saatoit kärsiä, mutta vilppiä et sallinut itsessäsi etkä muissa.

Ruhtinas alkoi käydä tuskalliseksi Morosovin läsnäollessa.

– Bojari, – hän sanoi, – kas tässä on sinulle kirje ruhtinas Pronskilta.

– Kiitoksia, ruhtinas. Tuonnenpana luen: aikaa riittää; anna kestitä itseäsi! Mutta missähän on Jelena Dmitrijevna? Hei, ken siellä! Sanokaa vaimolleni, että meillä on rakas vieras, ruhtinas Nikita Romanovitsh Serebrjani, jotta hän tulisi kestitsemään!

Hiljaa ja tasaisesti tuli Jelena huoneeseen, tarjotin käsissä.

Tarjottimella oli pikareita, täytettyinä erilaisilla viineillä. Jelena kumarsi syvään Serebrjanille, ikäänkuin ensi kerran olisi hänet nähnyt.

Hän oli kalpea kuin kuolema.

– Ruhtinas, – Morosow sanoi, – tämä on emäntäni, Jelena Dmitrijevna! Rakasta ja lemmi häntä. Sinäkin, Nikita Romanovitsh, olet meille melkein niinkuin omainen. Sinun isäsi ja minä olimme vallan kuin veljet; niinpä ei vaimonikaan ole sinulle vieras. Kumarra, Jelena, ja pyydä ruhtinasta

ottamaan. Syö, ruhtinas, älä halveksi leipää ja suolaamme! Käytä hyväksesi, mitä talo tarjoaa! Tässä on roomalaista, tässä unkarilaista, tässä on vaapukkasimaa, – emäntä itse valmisti.

Morosow kumarsi syvään.

Ruhtinas vastasi kumpaisellekin kumarruksella ja tyhjensi pikarin.

Jelena ei katsahtanut Serebrjaniin; hänen pitkät silmäripsensä olivat lasketut alas. Hän vapisi, ja pikarit tarjottimella kalisivat toisiaan vastaan.

– Mikä sinun on, Jelena? – sanoi äkkiä Morosov – ethän vaan ole kipeä? Kasvosi ovat vaaleat kuin lumi! Oljonushka, – hän lisäsi kuiskaten, – eiköhän Vjasemski taaskin ole ajanut sivutse? Niin! se kirottu on varmaankin ajanut puutarhan ohitse! Älä sure, Jelena. Se ei ole sinun syysi. Parasta on, ettet ilman minua mene puutarhaan; mutta lohduta itseäsi, lapsukaiseni, minä en salli kenenkään loukata sinua! Hymyilehän joutuun; ole iloinen, muuten vieras sen huomaa! – Anna anteeksi, Nikita Romanitsh, anna anteeksi, hommasin tässä hiukan, sanoin vaimolleni, että hän käskisi vähän joutuisammin tarjoamaan sinulle syömistä. Ethän sinä ole päivällistä syönyt, ruhtinas?

– Kiitän, bojari, olen syönyt.

– Ei haittaa, Nikita Romanitsh, syöt vielä kerran! – Mene, Jelena, mene toimittamaan! Mutta sinä, bojari, maista sitä, minkä Jumala on lähettänyt, älä loukkaa epäsuosiossa olevaa ukkoa! muutenkin minulla on murhetta kyllin!

Morosov osoitti pitkää tukkaansa.

– Näen, bojari, näen ja tuskin silmiäni uskon! Sinä epäsuosiossa!

Minkä tähden? anna anteeksi röyhkeä kysymykseni.

Morosov huokasi.

– Sen tähden että pysyn vanhoissa tavoissa, suojelen bojarin kunniaani, enkä kumartele uusille tulokkaille!

Tätä sanoessaan hänen muotonsa synkkeni, ja hänen silmänsä saivat tuiman katseen.

Hän kertoi riidastaan Godunovin kanssa, valittaen katkerasti tsaarin väärämielisyyttä.

– Paljon, ruhtinas, paljon on Moskovassa toisin, kuin oli, siitä ajoin, jolloin hallitsija Venäjään laittoi opritshninan!

– Mutta mistä se semmoinen opritshnina on, bojari? Tapasin minä opritshnikeitä, vaan en pääse selville.

– Olemme näköään vihoittaneet Jumalaa, Nikita Romanitsh! Hän on pimentänyt tsaarin kirkkaat silmät! Kun kielittelijät valehtelivat Silvesterin ja Adashevin kavaltaneen, kun tsaari karkoitti heidät luotaan, – silloin olivat meidän onnelliset päivämme päättyneet! Äkkiä alkoi Iivana Vasiljevitch meitä epäillä, meitä, uskollisia palvelijoitaan! Hän rupesi juttelemaan kavaltamisesta, salavehkeistä, mikä ei miehelle mieleenkään pälkähtäisi. Mutta tulokkaatpa iloitsivat, ja nyt he alkoivat kuiskaten syyttelemään bojareja, mikä kateudesta, mikä toivoen itselleen suosiota, – ja kaikille hän alkoi kallistaa korvansa. Kellä oli vihankaunaa, niin ei muuta kuin kielittämään vihamiestään, että tämä on muka puhunut pahaa tsaarista, tahtoo muka korottaa tattarilaisten kaanin tahi (Puolan) kuninkaan valtaistuimelle. Ja silloin he, kirotut, pelkäämättä Jumalan kauheata tuomiota, tekivät ristiä suudellen vääriä valoja, ja väärensivät käsialat kirjeissä. Monta viatonta ihmistä viskattiin vankeuteen, Nikita Romanovitsh, ja pantiin piinapenkille. Ken vain tahtoi, se myös sanoi itsellään olevan hallitsijalta luvan. Muinoin oli niin, että jos joku kanteli sinun päällesi, hänen itsensä täytyi myös syytöksensä todistaa; mutta nyt, – kuinka jonkin joutava syytös lieneekin, sinut otetaan ja piinataan yhden ainoan lauseen johdosta. Raskas aika on tullut, Nikita Romanovitsh. Sellainen kauhu on tsaariin, jommoista ei ammoisista ajoista ole nähty. Piinapenkkejä seurasivat mestaukset. Ja ketä sitten mestattiin!.. Mutta sinä, ruhtinas, olet kai jo kuullut tästä puhuttavan?

– Olen, bojari, mutta hämärästi. Vitkaan viestit saapuvat Litvaan. Toiseksi, mitä siinä on ihmettelemistä? Onhan tsaarilla valta rangaista pahantekijöitään.

– Kellä olisi sitä vastaan sanottavaa, ruhtinas! Siksipä hän on tsaari, jotta voisi rangaista ja armahtaa. Mutta sepä juuri pahinta, ettei pahantekijöitä mestattu, vaan aina hallitsijan uskollisia

palvelijoita; rajamaaherra Adashev (Aleksin veli) alaikäisine poikineen; kolme Satinia; Ivana Shishkin vaimoineen ja lapsineen sekä vielä monta muuta syytöntä.

Mielipaha kuvastui Serebrjanin kasvoissa. – Bojari, siihen tsaari ei varmaankaan ole syynä, vaan hänen korvaankuiskuttajansa!

– Oi, ruhtinas! Katkerata on lausua ja kauheata ajatella! Ei yksinään korvaankuiskuttajain panetuksista tsaari alkanut vuodattaa viatonta verta. Kas tässä, vaikkapa Basmanov, tsaarin uusi hovimarsalkka, rukoili hallitsijaa rankaisemaan ruhtinas Obolenski-Ovitshinaa jostakin sopimattomassa sanasta. Mitäpä tsaari teki? Päivällistä syödessä pisti hän omalla kädellään puukon ruhtinaan sydämeen!

– Bojari, huudahti Serebrjani, hypähtäen sijaltaan: – jos joku toinen olisi sen minulle sanonut, olisin häntä nimittänyt panettelijaksi! Olisin itse käynyt häneen käsiksi!

– Nikita Romanovitsh, vanha olen panettelemaan, ja ketä sitten? Oma hallitsijaani!

– Anna anteeksi, bojari. Mutta mitäs ajatella sellaisesta muutoksesta!

Eiköhän vaan tsaari ole noiduttu?

– Saattaa olla, ruhtinas. Mutta istu, kuuntele lisää: Toisen kerran Iivana Vasiljevitsh alkoi juovuttuaan (sitä ajattelemisenkin on häpeällistä!) lemmikkiensä keralla tanssia, naamarit silmillä. Siellä oli bojari ruhtinas Mihailo Repnin. Hän rupesi surusta itkemään. Nytpä rupesi tsaari panemaan hänellekin naamaria silmille. "En," Repnin sanoi, "sitä en tee, että häpäisisin bojarin arvoni", ja tallasi jaloillaan naamaria. Viiden päivän kuluttua oli hän tsaarin käskystä tapettu Herran temppelissä.

– Bojari! Jumala meitä rankaisee!

– Tapahtukoon Hänen pyhä tahtonsa meidän kanssamme, ruhtinas. Mutta kuuntele pitemmältä. Mestauksista ei loppua tullut. Joka päivä juoksi verta sekä mestauspaikalla, että vankiloissa ja luostareissa. Joka päivä vangittiin bojarien orjia ja kuletettiin piinakammioon. Moni tulella kidutettuna tunnusti itsensä syylliseksi, mutta puhui pelosta pahaa bojaristaan. Ne taas, jotka eivät tahtoneet jättää sielujaan helvetin liekeille, vaan todistivat bojarien syyttömyyttä, ne juuri joutuivat kuoleman omiksi. Moni kärsi totuuden tähden, ja moni saavutti marttyyriunon, Nikita Romanovitsh! Ajoittain tsaari tuli ikäänkuin tuntoonsa, katui, rukoili ja itki, sekä nimitti itseään murhaajaksi ja verikoiraksi. Hän lähetti eri luostareihin lahjoja ja käski surmatuille lukea sielumessuja. Katumusta teki Iivana Vasiljevitsh, mutta ei kauan, ja mitä hän ei keksinyt! Kuuntele, ruhtinas. Minä herään eräänä aamuna ja huomaan suuren hälinän. Kansa hajosi eri tahoille kaduilla, mikä juoksi Kremlin, mikä Kremlistä. Kaikki ääntävät: "hallitsija matkustaa pois, tietämätöntä minne!" Kylmät väreet puistelivat minua. Puen päälleni, istun ratsun selkään; kaikilta tahoilta bojareita kiiruhtaa Kremlin, mikä ratsain, mikä jalkasin, vallan kuin alhainen mies, eipä kukaan ajattele arvoaan! Saavuttiin Iverskin portille – näemme, sotilaita tulee ulos; kansa kohta peräytyy heidän edestään. Sotilaiden jälestä tulee reki, siinä istuvat tsaari, tsaaritar ja tsarevitsh. Tsaarin rekeä seuraa suuri joukko rekiä, niissä on tsaarin koko irtaimisto, kaikki aarteet, kaikki kotitarpeet; rekien perästä tulee maaherroja, aatelismiehiä, virkamiehiä, sotilaita, ja kaikensäätyisiä henkilöitä – kaikki lähtivät Kremlistä. Me aioimme syöstä tsaarin reelle, mutta eivät päästäneet meitä sotilaat; sanoivat: hallitsija ei ole käskennyt. Ja jono venyi pitkin Moskovata ja katosi esikaupunkien taakse.

Me palasimme kotiimme ja odotimme kauan, että eikö tsaari muuta mieltänsä, eikö käänny takasin? Kuluu viikko, hänen korkeapyyhäisyytensä (metropoliitta) saa kirjeen: hallitsija kirjoittaa, että minun sydämeni on sangen surullinen, mutta koska en enään tahdo kärsiä teidän kavalaa juonianne, jätän valtakuntani ja kuljen, kuhun Jumala minulle tietä osoittaa! Kun tieto tästä levisi, alkoi Moskovassa valitus: tsaari-isä hylkäsi meidät. Kuka nyt on meitä hallitseva?

Turhaa on totuutta salata, julma oli Iivana Vasiljevitsh, mutta olihan Jumala itse asettanut hänet hallitsijaksemme, ja näköään oli se Jumalan tahto, että tsaari rankaisi meitä, puhdistuaksemme synneistämme. Me kokoonnuimme neuvottelemaan ja päätimme kaikki miehissä lähteä tsaaria etsimään, heittäytyä hänen jalkoihinsa ja itkeä. Olimme saaneet tietää tsaarin pysähtyneen Aleksandrovsjakan kauppalaan, ja on siihen kauppalaan täältä päälle kahdeksankymmentä virstaa.

Rukoiltuamme Jumalaa, läksimme. Kun kaukaa näimme kauppalan, vielä kerran rukoilimme; alkoi tuntua kamalalta, ei sen takia, että tsaari surmauttaisi meidät, vaan sentähden ettei hän päästäisi meitä puheilleen. Mutta ei mitään tapahtunut. Tsaari laski meidät luokseen. Kun astuimme sisään, niin, uskotko, bojarit, emme tunteneet Iivana Vasiljevitchia! Kasvotkaan eivät olleet hänen, ja tukka ja parta olivat melkein kokonaan lähteneet. Mikä häneen oli tullut? Tsaari on, eikä kuitenkaan ole tsaari! Kauan hän puheli kanssamme: soimasi meitä olemattomista kavaluuksista, luetteli meille kaikki rikoksemme, joita itse emme tienneet tehneemme, ja sanoi vihdoinkin, että ainoastaan hurskasten piispojen rukouksesta ryhdyn taas hallitukseen, mutta sen teen yhdellä ehdolla. Sitten ojensi armollisesti kätensä suudellaksemme ja päästi meidät menemään.

– Ja minkä ehdon hän säilytti itselleen? – kysyi Serebrjani.

– Kohtapa näet, ruhtinas; kuuntele: kului viikkoa kolme, Iivana Vasiljevitch saapui Moskovaan. Syntyi suuri ilo, sellainen ilo, ettei pääsiäisenäkään moista ole. Nyt kutsutti hän meidät sekä papiston neuvoskokoukseen. Kun olimme kokoontuneet, selitti hän meille, että minä ainoastaan sitä varten otan hallituksen vastaan, jotta rankaisisin pahantekijöitäni, julistaisin epäsuosioni kavaltajille, anastaisin heidän talonsa ja tavaransa, ja jottei metropoliitta eivätkä virkakunnat enää suotta kiusaisi minua armopyynnillä. Otan itselleni, hän sanoo, henkivartijaston ja otan omiksi tarpeikseni erityisiä kaupunkia ja rakennuksia ja itse Moskovassa erityisiä katuja. Ja ne kaupungit ja kadut ja oman henkivartijaston nimitän, hän sanoo, opritshnaksi, mutta kaikki muu on semstshina. Mutta bojarit ja metropoliitta eivät saa sekaantua minun yksityisiin kotiaskeihini. Ja sillä ehdolla, hän sanoo, ryhdyn hallitukseen! – Siitä päivän alkoi hän koota uusia ihmisiä, ja kaikki sellaisia, jotka eivät olleet ylhäistä sukua, ja jotka vanhoivat, etteivät olleet minkäänlaisissa tekemisissä bojarien kanssa. Näille luovutti hän kaiken maan, kaikki talot ja tavarat, jotka oli ryöstänyt omiksi tarpeikseen; mutta entiset omistajat, arviolta parikymmentä tuhatta, karkoitti hän opritshninasta juuri kuin luontokappaleita. Tosiaankin, Nikita Romanovitsh, näinhän sen omin silmin, mutta en vielä ottaisi uskoakseni! Nyt kulkevat kautta pyhän Venäjän nuo pirulliset, verenhimoiset joukkioit luutineen ja koiranpäineen; polkevat totuutta, eivät käväise kavaluutta, vaan Venäjän kunniaa; eivät purase hallitsijan vihollisia, vaan hänen uskollisia palvelijoitaan, – eikä heitä vastaan ole missään tuomioistuinta eikä tutkintoa!

– Mutta minkätähden suostuitte siihen ehtoon? – huomautti Serebrjani.

– Kuinka, ruhtinas? Voiko tsaarille mitään määrätä? Eikö hän ole Jumalasta?

– Tietysti hän on Jumalasta. Mutta hänhän itse juuri kysyi teiltä?

Miksette sanoneet hänelle, ettette tahdo opritshninaa?

– Mutta jos hän uudestaan olisi lähtenyt? Miten silloin olisi käynyt? Ilman hallitsijaa olisi ollut jääminen, niinkö? Ja mitä kansa olisi sanonut?

Serebrjani rupesi miettimään.

– Niin, – hän lisäsi, oltuaan hetken ääneti: – hallitsijatta ei olisi voinut olla. Mutta mitähän te nyt odotatte? Minkätähden ette sano hänelle, että opritshninasta koko maa häviää? Miksikä katselette kaikkia ja vaikenette?

– Minäpä en vaikene, ruhtinas, – vastasi Morosov arvokkaasti. – En koskaan ole salannut tunteitani; siksi nyt olenkin epäsuosiossa. Kutsuttakoon tsaari minut luoksensa, en ole vaikeneva; mutta hän ei kutsu minua. Meikäläisiä ei ole enää hänen läheisyydessään. Katsoppas, kellä ympäröitsi itsensä? Keitä vanhoja sukuja on hänen ympärillään? Ei ole vanhoja sukuja! Kaikki ovat alhaissäätyisiä heittiöitä, joiden isät eivät olisi kelvanneet meidän isillemme orjiksi! Ota sattumalta kenen mielit. Basmanovit, isä ja poika – enpä tiedä, kumpiko on inhottavampi! Maljuta Skuratov – puoleksi teurastaja, puoleksi peto, ikuisesti verellä tahrattu; Boris Godunov – hän möisi isänsä ja äitinsä ja vieläpä antaisi lapsensa väliin, jos vaan voisi kiivetä vähän korkeammalle, pistää sinulle puukon kurkkuusi, ja vieläpä kumartaakin. Yksi siellä ainoastaan on ylhäistä sukua – ruhtinas Afanasi Vjasemski. Hän on häväissyt sekä itsensä että meidät kaikki, se kirottu! Mutta mitäpä hänestä!

Morosov viittasi kädellään. Toiset mietteet valtasivat ukon. Serebrjanikin vaipui ajatuksiinsa. Hän mietiskeli sitä kauheata muutosta, mikä tsaarissa oli tapahtunut, ja unhoitti ajaksi ne suhteet, joihin kohtalo oli asettanut hänet Morosoviin.

Sillä välin olivat palvelijat kattaneet pöydän.

Huolimatta minkäänlaisista estelemisistä Drushina Andrejevitsh pakoitti vieraansa maistelemaan monilukuisia ruokalajeja: erilaisia hyytelöitä, paisteja, keitoksia, kalakukkoja ja etikassa paistettua sianlihaa. Mutta kun heidän eteensä oli asetettu erilaisia juomia, täytti Morosov itselleen ja ruhtinaalle pikarillisen malvasiiria, nousi pöydästä seisaalleen, heitti taaksepäin pitkät hiuksensa ja sanoi: kohottaen pikarin korkealle.

– Korkean hallitsijamme, tsaari Iivana Vasiljevitshin malja.

– Valaiskoon Jumala hänen mielensä ja aukaiskoon hänen silmänsä! – vastasi Serebrjani, kohottaen pikarin, ja molemmat ristivät silmänsä.

Jelena ei näyttäytynyt aterian aikana, eikä ollut saapuvilla bojarien keskustelussa.

Paljon vielä kertoeli Morosov valtakunnan asioista. krimiläisten (tatarien) hyökkäyksistä Rjasanin alueelle, kyseli Serebrjanilta Litvan sodasta, ja tuomitsi ankarasti Kurbskin karkaamista (Puolan) kuninkaan luo. Ruhtinas vastasi tarkasti kaikkiin kysymyksiin ja kertoi viimeksi tappelustaan opritshnikkien kanssa Medvedevkan kylässä, torastaan heidän kanssaan Moskovassa ja kohtauksestaan heikkomielisen kanssa, päätettyään muuten olla mainitsematta jälkimäisen salaperäisiä sanoja.

Morosov kuunteli häntä hyvin tarkkaavaisesti. – Pahoin, ruhtinas, – hän sanoi, silittäen korkeata otsaansa, – hyvin pahoin. Että he rosvoamista harjoittivat siinä kylässä, sitä ei ensinkään ole ihmetteleminen: kylä, näet, on minun, mutta mikä tilus on epäsuosiossa olevan bojarin, sitä on nyt jokaisen oikeus ryöstää. Se on tunnettu asia: minkä voi ottaa – ottavat; mitä eivät saa irtikiskotuksi, sen polttavat poroksi; raavaskarjan pistävät kuoliaaksi. Se on heidän tapansa. Heikkomielisen kyllä tunnen. Hän on oikea Jumalan mies. Ei sinua yksistään hän ensikohtauksessa ole nimeltä maininnut, mutta jokaisen näkee hän ikäänkuin halki. Häntä pelkää tsaarikin. Monta kertaa on hän Iivana Vasiljevitshille sanonut totuuden vasten silmiä. Ollappa enemmän sellaisia pyhiä miehiä, niin kenties opritshninaa ei olisikkaan! Sano, ruhtinas, jatkoi Morosov, – milloin olet päättänyt käydä tsaaria tervehtimässä?

– Huomenna, päivän valjetessa, kohta kun hänen korkeutensa tulee makuuhuoneestaan.

– Kuinka, ruhtinas? – Nyt on jo hämärtänyt, ja sinulla on päälle sadan virstan ajettavaa!

– Kuinka? Eikö tsaari olekaan Kremlissä?

– Ei, ruhtinas, ei ole Kremlissä. Me olemme vihoittaneet Jumalaa, hallitsija on meidät hyljännyt, on palannut Aleksandrovan kauppalaan, elää siellä suosikkineen, älköön heille olko armoa eikä anteeksiantamusta.

– Jos niin on, niin jää hyvästi, bojari, täytyy kiirehtiä. En ole vielä kotonanikaan ollut. Katselen pikkusen siellä, ja huomenna, päivän valjetessa, lähdän kauppalaan.

– Älä matkusta, ruhtinas!

– Miksikä en, bojari?

– Et tuo päätäsi mukanas, Nikita Romanitsh.

– Se riippuu Jumalan tahdosta, bojari; mikä on tapahtuva, se tapahtuu!

– Kuule, Nikita Romanitsh. Sinä kyllä unhotit minut, mutta minä muistan sinut pojasta saakka. Isävainajasi eli minun kanssani käsi kädessä, sydän sydäntä vasten. Hän on kuollut, Jumala olkoon hänelle armollinen, ei kukaan sinua varoita, ei kukaan anna neuvoja, eikä sinun kohtalosi ole kadehdittava, sen Jumala tietää. Jos lähdet kauppalaan, ruhtinas, niin perikatoon joudut, pääsi menetät.

– Mitäs tehdä, bojari, minulle näyttää syntyessäni niin määrätyn!

– Nikitushka, jää tänne, minä suojelen sinua. Ei kukaan sinua etsi, orjani eivät sinua petä, sinä olet oleva talossani kuin oma poikani!

– Bojari, muistele, mitä itse puhuit Kurbskista. Häpeällistä olisi venäläisen bojarin piiloittautua tsaariltaan.

– Nikita Romanitsh, Kurbski oli kavaltaja. Hän meni tsaarin vihollisen puolelle; mutta kuka minä sitävastoin olen? Olenko minä hallitsijan vihollinen?

– Anteeksi, bojari, anna anteeksi ajattelematon sana, mutta mitä on tuleva, sitä ei voi välttää!

– Jos sinä, Nikitushka, jäät luokseni, kenties tsaarin viha lauhtuu, kenties me metropoliitan kanssa saamme asiasi suoraksi, mutta nyt putoat kuin piki hiillokselle!

– Elämämme on Jumalan kädessä, bojari. Ei ole hyvä viekkaudella koettaa pitkittää sitä enemmän, kuin minkä Jumala hyväksi näkee. Kiitoksia vieraanvaraisuudesta, – lisäsi Serebrjani, nousten seisovalleen, – kiitoksia ystävyystä (näitä sanoja lausuessaan hän väkisin hämmentyi), mutta minä lähden. Hyvästi, Drushina Andrejevitsh!

Morosow katseli ruhtinasta surullisella osanotolla, mutta selvästi näkyi, että hän sisimmässä sydämessään hyväksyi hänen menettelynsä, ja ettei hän itse olisi käyttäytynyt toisin, jos olisi ollut ruhtinaan sijassa. – Siunatkoon Jumala sinua, Nikita Romanitsh! – hän sanoi nousten penkiltä ja syleillen ruhtinasta, – pehmittäköön Herra tsaarin sydämen. Palaos vahingoittamattomana kauppalasta, kuin nuorukainen palavasta pätsistä, ja silloin syleilen sinua, kuten nyt syleilen, kaikesta sydäimestäni ja kaikesta sielustani!

Sananlasku sanoo: jalkamiestä seurataan portille, ratsastajaa hevosen luo. Ruhtinas ja bojari erosivat etehisen kynnyksellä. Oli jo pimeä. Ajaessaan pitkin pisteaidan viertä, Serebrjani näki puutarhassa valkean puvun. Hänen sydämensä tykyttää. Hän pysähti ratsunsa. Jelena lähestyi pisteaitaa.

– Ruhtinas, hän sanoi kuiskaten, – minä kuulin keskustelusi Drushina Andrejevitshin kanssa, sinä menet kauppalaan... Jumala sinua varjeltkoon, ruhtinas, sinä menet kuolemaan!

– Jelena Dmitrijevna! Näköään on niin Jumalan tahto, että saisin surmani tsaarilta. En iloksi palannut synnyinmaahani, ei suonut Herra minulle onnea, en saanut sinua omakseni, Jelena Dmitrijevna! Tapahtukoon kanssani Jumalan tahto!

– Ruhtinas, he kiduttavat sinua! Minua kauhistuttaa sitä ajatteleva! – Jumalani, onko henkesi sinulle vallan arvoton?

– Menköön se! – sanoi Serebrjani ja viittasi kädellään.

– Pyhä Jumalan äiti! – Jollet itseäsi sääli, sääli toki muita! Sääli toki minua, Nikita Romanitsh! Muista kuinka sinä rakastit minua!

Kuu tuli näkyviin pilvien takaa. Jelenan kasvot, hänen helmillä kirjailtu kokoshnikkinsä, kaulakoristeensa ja timanttiset korvarenkaansa, hänen silmänsä, täynnä kyyneleitä, säteilivät ihmeellisessä loistossa. Jelena itki vielä, mutta oli jo valmis kyynelsilmin hymyilemään. Yksi ainoa ruhtinaan lausuma sana olisi kääntänyt hänen surunsa äärettömäksi iloksi. Hän oli unhottanut miehensä, unhottanut kaiken varovaisuuden. Serebrjani luki hänen silmistään sellaisen rakkauden, sellaisen tuskan, että hän väkisin horjui. Onni oli häneltä ijäksi kadonnut. Jelena oli toisen oma, mutta hän rakasti ainoastaan Serebrjania. Miksikä ei hän jäisi, miksi ei lykkäisi tuonnemmaksi matkaansa kauppalaan? Eikö Morosow itse ollut häntä vaatinut?

Niin ajatteli ruhtinas, ja mielikuvitus loi hänen silmiinsä ihania kuvia, mutta kunnian tuntonsa, joka hetkeksi oli uinunut, heräsi taas äkkiä.

– "En", hän ajatteli, "häpeä olisi minun, vaikkapa vaan ajatuksella, loukata isäni ystävää! Ainoastaan konna palkitsee vieraanvaraisuuden petoksella, ainoastaan pelkuri karttaa kuolemaa!"

– Minä en voi olla menemättä, – sanoi hän päättäväisesti. – En yksin voi säilyttäytyä tsaariltani, kun paremmat miehet joutuvat perikatoon. Jää hyvästi, Jelena!

Nämät sanat tunkeutuivat kuin puukko bojarittaren sydämeen. Hän heittäytyi epätoivossaan maahan.

– Aukene allani, kostea maaemo! – hän vaikeroi: en enää tahdo nähdä päivän kultaista valoa! Surmaan itseni omalla kädellä, teen myrkyllä lopun itsestäni! En voi elää sinun kuoltuasi, Nikita

Romanitsh! Minä rakastan sinua enemmän kuin henkeäni, enemmän kuin Jumalan päivää, en ketään rakasta enkä tule rakastamaan paitsi sinua!

Serebrjanin sydän oli murtua. Hän tahtoi lohduttaa Jelenaa, mutta hän itki vielä kovemmin. Väki saattoi kuulla hänet, nähdä ruhtinaan ja kannella bojarille. Serebrjani käsitti sen, ja pelastaakseen Jelenan päätti hän temmata itsensä irti hänestä.

– Jelena, jää hyvästi! – hän sanoi: – jää hyvästi, sydämeni, päiväini ilo! Pidätä kyyneleesi, Jumala on armollinen, kentiesi me vielä näemme toisemme!

Pilvet peittivät kuun, tuuli heilutti lehmusten latvoja, ja tuoksuvana sateena karisivat kukkaset ruhtinaan ja Jelenan päälle. Vanhat oksat notkuivat, juuri kuin haluten sanoa: ketä varten kukimme, ketä varten viheriöimme! Hukkaan joutuu kunnon nuorukainen, perikatoon joutuu myös hänen rakastettunsa!

Katsahtaen taaksensa vielä viimeisen kerran Jelenaa, Serebrjani näki hänen takanaan puutarhan pimennossa mustan ihmishaahmon. Näyttikö se vaan siltä ruhtinaan silmissä, vai käyskentelikö joku palvelija puutarhassa, vai eiköhän vain ollut itse bojari Drushina Andrejevitsh?

VII Luku.

Aleksandrovan sloboda.⁷

Tie Moskovasta Troitskaja Lauraan⁸ ja Laurasta Aleksandrovan slobodaan tarjosi erittäin eloisan kuvan. Alinomaa karahuttivat sillä tsaarin sanansaattajat; suuret joukot pyhissävaeltajia kävivät jalkasin; opritshnikkiosastoja riensi edestakasin; haukanpitäjiä läksi kauppalasta eri kyliin eläviä kyyhkysä hakemaan; kauppamiehiä kulki tavaroineen, istuen kuormillaan tahi ratsain seuraten pitkiä jonoja. Laumojä ilvehtijöitä kuleksi gudokineen, volinkoineen ja balalaikoineen.⁹ Ne olivat hyvin kirjavasti puettuina, kulettivat kesyjä karhuja mukanaan; lauloivat lauluja, tahi kerjäsivät rikkailta matkustajilta.

– Armahtakaa, herrat, meitä, – puhuivat he kaikissa äänissä, – teille Jumala antoi talot ja tavarat, mutta meidät käski elämään teidän antimistanne, älkää siis hylätkö meitä köyhiä ihmisiä, hyvät herrat!

– Isämme, taattosemme! – lauloivat toiset pitkäveteisesti, istuen tien vieressä: – antakoon Herra teille hyvän terveyden! Saattakoon Jumala teidät Sergei Troitsin luostariin!

Toiset lisäsivät näihin sanoihin erilaisia kokkapuheita, niin että moni matkustaja palkinnoksi iloisesta sanasta heitti heille kokonaisen kultarahan.

Usein syntyi tappeluja ilvehtijöiden ja niiden kerjäläisjoukkojen välillä, jotka yltympäri kaupungeista ja luostareista riensivät slobodaan, elääksensä tsaarin almuista.

Myöskin sokeita guslinsoittajia¹⁰ ja satujenkertojia kuleksi, guslit olkapäillä ja pitäen toinen toisestaan kiinni.

Tässäpä oli häälinää, laulua ja torailua. Hevoset, ihmiset, karhut – hiruivat, huusivat, kiljuivat. Tie kulki tiheään metsän halki. Huolimatta tästä ihmispaljoudesta, tapahtui toisinaan, että aseellisia rosvoja hyökkäsi kauppiasten kimppuun ja ryöstivät ne putipuhtaiksi.

Rosvoilemiset Moskovon seuduissa lisääntyivät erittäinkin siitä ajoin, kun opritshnikit alkoivat ahdistaa kokonaisia talonpoikaiskylä ja kokonaisia porvarien asumia pikkukaupungeita. Kun näiltä ihmisiltä ryöstettiin heidän asuntonsa ja toimeentulonsa, liittyivät he rosvoparviin, varustautuivat murroksiin ja tulivat lukuisuutensa vuoksi hyvinkin vaarallisiksi opritshnikoille. Opritshnikit, vangittuaan rosvoja, hirttivät heidät armotta; sentähden eivät rosvotkaan jääneet heille velkaa, kun sattuivat saamaan opritshnikeitä kynsiinsä. Muutoin eivät rosvot yksistään ryöstäneet teillä. Ilvehtijät ja kerjäläiset, kohdattuaan illansuussa huonosti suojellun kuormaston, säästivät usein rosvoilta vaivannäöt. Kauppiaiden oli pahin kaikista. Heitä ryöstivät sekä rosvot että ilvehtijät, kerjäläiset ja juopuneet opritshnikit. Mutta he lohduttivat itseään sananlaskulla, että tappio ja voitto asuvat nurkittain, eivätkä herenneet matkustamasta slobodaan, sanoen: "Jumala on armollinen, kenties pääsemme perille". Ja tuntematonta on, miten se tapahtui, mutta tiliä tehdessä kävi aina selville, että kauppiaat jäivät voitolle.

Troitskaja Laurassa Serebrjani kävi ripillä ja Herranehtөөöllisellä.

Saman tekivät hänen seuralaisensa. Ottaessaan jäähyväiset Nikita Romanovitshilta, siunasi arkkimandriitta hänet kuten sitä, joka menee varmaan kuolemaan.

Noin kolmen virstan päässä slobodasta seisoj puomin luona sotilasvahti ja pysäytti matkustavaiset, kysyen jokaiselta: kuka hän on ja min tähden matkustaa *njevoljaan* (orjuuteen)? Tähän nimitykseen oli kansa pilalla jumittanut sanan: *sloboda*, joka muinaiseen aikaan oli merkitykseltään sama kuin *svoboda* (vapaus). Myöskin Serebrjani ja hänen orjansa saivat

⁷ Suuri kylä maantien varrella, kauppa, esikaupunki.

⁸ Ensiluokan luostari.

⁹ Gudok, kolmikielinen viulu: volinka, säkkipilli; balalaika, venäläinen kantele.

¹⁰ Eräs harpunlaji.

kestää tarkan tutkinnon heidän matkansa tarkoituksesta. Sitten päällysmies otti heidän aseensa, ja neljä opritshnikkiä istui hevosen selkään saattaakseen matkustajia. Pian näkyivät kaukana tsaarinlinnan maalatut kuvut ja eriskummaiset, kullatut katot. Kas tässä, mitä sanoo tästä linnasta historiankirjoittajamme,¹¹ Iivanan aikuisten ulkomaalaisten todistusten mukaan.

"Tässä kamalan hupaisessa asunnossa Iivana pyhitti suurimman osan aikaansa kirkonmenoihin. Tahtoipa hän vielä muuttaa linnan luostariksi ja lemmikkinsä munkeiksi: hän valitsi opritshnikeistä 300 miestä, kaikista pahimmat, nimitti heidät veljeskunnaksi, itsensä apotiksi, ruhtinas Afanasi Vjasemskin taloudenhoitajaksi ja Maljuta Skuratovin lukkariksi, antoi heille patalakit eli kalotit, ja mustat messukasukat, joiden alla heillä oli kullanhohdat, sopulinnahalla reunustetut kauhtanat; laati heille luostarisäännöt ja oli itse esimerkkinä niiden noudattamisessa. Näin kuvaillaan tätä Iivanan luostarielämää. Aamulla kellon neljättä käydessä hän poikineen ynnä Maljuta Skuratov menivät kellotorniin soittamaan huomenmessuun, veljet kiiruhtivat kirkkoon; ken ei saapunut, rangaistiin kahdeksan päivän vankeudella. Kirkonmenoa jatkettiin kello kuuteen tahi seitsemään saakka. Tsaari veisasi, luki ja rukoi niin hartaasti, että hänen otsaansa joka kerta jäi merkki voimakkaista, maahan asti ulottuvista kumarruksista. Kello kahdeksan kokoonnuttiin taas jumalanpalvelukseen, ja kello kymmenen istuttiin veljespöytään, kaikki, paitsi Iivanaa, joka seisoen luki ääneen mieltäylentäviä opetuksia. Sillävälin veljet söivät ja joivat, minkä jaksoivat: joka päivä näytti juhlaa: ei viiniä eikä olutta säästetty; ruoantähteet kannettiin linnasta torille, köyhille jaettaviksi. Apotti, se on tsaari, söi jälestäpäin, haasteli lemmikkiensä kanssa uskonnonasioista, nukahti vähän, tahi meni vankilaan, kiduttamaan jotakin onnetonta. Tämä kauhastava näytelmä näkyi ilahuttavan häntä; hän palasi sydämellisesti tyytyväisenäköisenä, laski leikkiä ja puhui tavallista iloisemmin. Kello kahdeksan mentiin iltamessuun; kymmenettä käydessä Iivana läksi makuuhuoneeseensa, missä kolme sokeata kertoeli hänelle satuja; hän kuunteli niitä ja nukkui, mutta ei pitkäksi aikaa: puoliyössä nousi, ja hänen päivänsä alkoi rukouksella. Toisinaan esitettiin hänelle kirkossa valtioasioita; toisinaan Iivana antoi julmimmat käskynsä aamu- tahi puolipäivämessussa. Tämän elämän yksitoikkoisuuden keskeytti hän tarkastusmatkoillaan, kävi luostareissa, sekä läheisissä että etäisissä, tarkasteli rajalinnoituksia, pyydysti petoeläimiä metsissä ja erämaissa; eritoten hän rakasti karhunpöytä, mutta siitä huolimatta hän aina ja joka paikassa käsitteli valtakunnan asioita, sillä maalaisbojarit, jotka tosin nimeksi olivat valtuutettuja valtakunnan hallitsijoita, eivät uskaltaneet mitään päättää, kysymättä tsaarin tahtoa."

Tultuaan kaupunkiin Serebrjani huomasi, että tsaarin linna eli luostari oli erotettu toisista rakennuksista syvällä kaivoksella ja vallilla. Vaikeata on kuvata tämän asumuksen komeutta ja vaihtelevaisuutta. Ei yksikään akkuna ollut toisensa kaltainen, ei yksikään pilari ollut muodoltaan ja väriltään samannäköinen kuin toinen.

Paljous kupukattoja koristi kuin ruunu koko rakennusta. Ne tunkeutuivat toinen toisensa viereen, kiipesivät toinen toisensa päälle, ja näyttivät leijaillevan juuri kuin tuulenhengen kohottamat kuplat. Kulta, hopea, moniväriset tiilet peittivät kuin kimaltelevat suomukset linnaa, huipusta aina maahan asti. Kun aurinko sitä valasi, ei etäältä voinut päättää, linnako se oli, vai jättiläiskukkain pensas, vai kasuaarilinnutko lentää löyhöttivät taajassa parvessa ja levittivät päivänpaisteessa tulenhohtavia höyheniään.

Ei kaukana linnasta, oli kirjapaino ynnä siihen kuuluvat kirjasinvalimo, latojain asunto ja eri rakennus ulkomaalaisille mestareille, joita Iivana oli kutsuttanut Englannista ja Saksasta. Kauempana sijaitsivat lukemattomat hovipalvelijain huoneet, joissa asuivat ylimmäiset ja alemmat huoneenhaltijat, vanteenpanijat, kokit, leipojat, tallirengit, koirien hoitajat, haukanpitäjät ja kaikenlaiset muut hoviammatillaiset.

Slobodan kirkot loistivat myöskin rikkauksellaan. Kuuluisa Jumalan äidin temppeli oli ulkoapäin peitetty kirkkailla maalauksilla; joka tiilikivellä kiilsivät risti, ja kirkko näkyi pukeutuneen kultaiseen verhoon.

¹¹ Venäläinen historiankirjoittaja Karamsin.

Tämä viehättävä näky karkoitti ajaksi synkät mietteet, jotka eivät olleet jättäneet Serebrjania koko matkalla. Mutta väleen vastenmielinen näytelmä muistutti ruhtinasta asemastaan. He kulkivat muutamain hirsipuiden ohitse, jotka seisoivat toinen toisensa vieressä. Siellä oli myös mestauslavoja pölkkyyneen ja valmiine kirveineen. Lavat ja hirsipuut, maalatut mustalla värillä, olivat rakennetut lujiksi ja kestäviksi, eivät yhtä päivää, yhtä vuotta varten, vaan moneksi vuodeksi.

Kuinka pelvoton ihminen lieneekin, ei hän milloinkaan ole mielessään välinpitämätön, kun häntä odottaa läheinen kuolema, ei kunniakas kuolema keskellä miekkain kalsketta tahi tykistön jyrinää, vaan salainen, häpeällinen kuolo halveksitun pyövelin kädestä. Näkyi, ettei Serebrjani, ajaessaan mestauspaikan ohitse, osannut tukahuttaa sisällistä liikutustaan, vaan että se väkisin kuvastui hänen tuntehikkaissa kasvoissaan; saattajat katselivat ruhtinasta ja nauraa virmistelivät.

– Ne ovat meidän kiikkumme, bojari, – lausui yksi heistä, osoittaen hirsipuuta: – ne näkyvät sinua miellyttävän, koska et ota niistä silmiäsi pois.

Miheitsh, joka ajoi takana, ei virkkanut mitään, vihelsi vain ja pudisti päätään.

Saavuttuaan vallin luo, ruhtinas ja hänen toverinsa astuivat alas hevosilta ja sitoivat ne paaluihin, joihin vartavasten oli ruuvattu renkaita. Tulijat menivät sitten avaraan pihaan, joka oli täynnä kerjäläisiä. Ne rukoilivat ääneen, lauloivat psalmeja ja paljastivat inhottavia haavojaan. Tsaarin hovimestari seisoj portailla ja jakeli heille Iivanan nimessä ravintoa ja rahalahjoja. Aika-ajoin käyskenteli pihassa opritshnikeita, toisia istui penkeillä ja pelasi shakkia tahi noppaa. Toiset olivat kokoontuneet piiriin ja leikkivät erästä leikkiä, heittäen rautapulttia; kovasti nauroivat, kun hävinneen moniaan kerran peräkkäin täytyi maasta kiskoa syvään lyötyä, räätikäksi sanottua vaajaa. Opritshnikkien puvut muodostivat jyrkän vastakohdan kerjäläisten ryysyille; tsaarin henkivartijat kiilsivät kullassa. Jokaisella heistä oli samettinen tahi kultakankainen, helmillä ja kalliilla kivillä koristettu patalakki, ja he kaikki näyttivät eläviltä koristeilta lumotussa linnassa, jonka kanssa muodostivat jonkunmoisen kokonaisuuden.

Yksi opritshnikeistä veti erittäinkin Serebrjanin huomion puoleensa. Se oli kahdenkymmenen vuotias nuori mies, tavattoman kaunis, mutta kasvoissaan oli vastenmielinen, julkea katsanto. Hän oli puettu rikkaammin kuin toiset, piti vasten tapaa pitkiä hiuksia, partaa ei hänellä ollut ensinkään, mutta hän osoitti liikkeissään jonkinlaista naismaista huolimattomuutta. Toverien käytös häntä kohtaan oli samoin hyvin kummallinen. He puhelivat hänen kanssaan kuten vertaisensa kanssa, eivätkä osoittaneet mitään erityistä kunnioitusta hänelle; mutta kun hän lähestyi jotakin piiriä, niin se hajaantui, ja penkillä istujat jättivät hänelle paikan. Häntä näytettiin varottavan, tahi kentiesi pelättävän. Huomattuaan Serebrjanin ja Miheitshin hän loi heihin pöyhkeän katseen, kutsui saattajat luokseen ja näytti tiedustelevala tulijain nimeä. Sitten hän tirkisti Serebrjania, hymähti nauruun ja kuiskasi jotakin tovereille. He naurahtivat myös ja erkanivat eri tahoille. Itse hän nousi portaille, nojasi kyynäpäänsä käsipuihin ja yhä katsoa tuijotti ivallisesti Nikita Romanovitshia. Äkkiä syntyi kerjäläisten kesken hälinä. Taaja lauma hyökkäsi suorastaan ruhtinaan päälle ja oli vähällä kaataa hänet jalkoihinsa. Kerjäläiset karkasivat kirkuen linnasta; kauhistus kuvautui heidän kasvoissaan. Ruhtinas kummasteli, mutta pian hän käsitti syyn yleiseen pelkoon. Tavattoman iso karhu ajoi loikaten kerjäläisiä takaa. Silmänräpäyksessä oli piha puhtaana, ja ruhtinas jäi yksin, silmä silmää vasten karhun kanssa. Pako ei ollut palkähtänyt hänen päähänsäkään. Jo monasti oli Serebrjani ollut karhunpyynnillä ypöyksinään. Tämä metsästys oli hänen huvejaan. Hän jäi paikalleen, ja silloin kun karhu, korvat nujossa, tulla tuiverteli hänen tykönsä, tavoittaen häntä käpälillään, teki ruhtinas liikkeen, juuri kuin temmataksaan miekkansa tupesta. Mutta miekkaa ei ollutkaan! Hän oli unohtanut jättäneensä sen opritshnikeille ennen slobodaan tuloaan. Nuori mies, joka portailta katseli, rupesi nauraa hohottamaan. – Niin, niin! – hän sanoi: – hae miekkaasi!

Yksi isku karhun käpälästä kaasi ruhtinaan maahan, toisella olisi se ruhjonut hänen pääkallonsa, mutta ihmeekseen ruhtinas ei saanutkaan tätä toista iskua, vaan tunsu lämpimän verivirran huuhtelevan itseään.

– Nouse, bojari! – joku sanoi, ojentaen hänelle kättä.

Ruhtinas nousi ja näki noin seitsemäntoista vuoden vanhan opritshnikin, jota ei ennen ollut huomannut, veristetty miekka kädessä. Karhu makasi selällään halaistuun päin ja, liikuttaen kämmeniään, heitti henkensä hänen jalkainsa juuressa.

Opritshnikki ei näkynyt ylpeilevän voitostaan. Hänen lempeät kasvonsa ilmaisivat syvää surua. Tultuaan vakuutetuksi, ettei karhu ollut ruhtinasta ruhjonut, tahtoi hän, kiitosta odottamatta, poistua.

– Kunnon nuorukainen! – sanoi hänelle Serebrjani, – mainitse minulle sukunimesi, jotta tietäisin, kenenkä edestä rukoilen Jumalaa!

– Mitäpä sinä sukunimestäni tahdot, bojari! – vastasi opritshnikki.

– En rakasta sitä, ja vähät minusta, vaikka se vietäisiin.

Tällainen outo vastaus kummastutti Serebrjania, mutta hänen pelastajansa oli jo kadonnut.

– No, isäseni, Nikita Romanitsh, – sanoi Miheitsh pyyhkien kauhtanansa liepeillä karhun verta ruhtinaasta, – minäkös olin peloissani! Jo minä, isäseni, huusin karhulle: huu, huu! jotta jättäisi sinut ja kävisi minun kimppuuni, kun tämä uljas poika, Jumala hänelle terveyttä suokoon, halkasi siltä pääkallon. Mutta kaiken tämän on tehnyt tuo parraton tihrusilmä, joka tuolta portailta katselee, susi hänet syököön. Mutta mihin olemme joutuneet, – lisäsi Miheitsh kuiskaten! – Onko sellaista kummaa nähty, että keskellä tsaarin pihaa karhuja on päästetty kahleistaan?

Miheitshin muistutus oli paikallaan, mutta slobodassa oli omat tapansa, eikä mikään käynyt siellä tavallisessa järjestyksessä.

Tsaari rakasti petotaistelua. Muutamia karhuja syötettiin aina rautahäkeissä tätä tarvetta varten. Mutta ajottain Iivana, tahi hänen opritshnikkinsa päästivät pedot häkeistä ja revittivät niillä kansaa ja iloitsivat sen pelosta. Jos karhu teki jonkun raajarikoksi, niin palkitsi tsaari hänet rahalla. Mutta jos karhu repi jonkun kuoliaaksi, annettiin rahat hänen sukulaisilleen, ja hänen edestään käskettiin luostareissa pitämään sielumessuja, yhdessä muiden tsaarin hovin tahi tsaarin vihan uhrien edestä.

Pian tuli linnasta kaksi pöytäpalveliaa sanomaan Serebrjanille, että tsaari oli nähnyt hänet ikkunasta ja tahtoi tietää, kuka hän on. Saatettuaan tsaarin tietoon ruhtinaan nimen, pöytäpalvelijat palasivat jälleen ja sanoivat, että tsaari tiedustaa sinun terveyttäsi ja käskee sinut tänään aterioimaan hänen pöydässään.

Tämä armonosoitus ei ensinkään ilahuttanut Serebrjania. Iivana ei kenties vielä tiennyt hänen riidastaan opritshnikkien kanssa Medvedevkan kylässä. Kenties tsaari myös (ja se tapahtui usein) palasi ajaksi virkaansa, teeskennellen suosiota, jotta äkillinen rangaistus kesken pitoja ja iloa näkyisi syylliselle sitä kauheammaksi. Oli miten oli, Serebrjani valmistautui kaikkeen ja luki äänettömän rukouksen.

Tämä päivä oli poikkeuksena Aleksandrovan slobodassa. Tsaari, joka valmistautui lähtemään Susdaliin toivioretkelle, oli aikaseen aamulla selittänyt syövänsä päivällistä yhdessä veljeskunnan kanssa ja käsenyt kutsua pöytään, paitsi kolmeasataa opritshnikkiä, jotka joka päivä olivat hänen seurassaan, vielä neljäsataa, niin että kaikkien kutsuttujen luku oli seitsemäsataa henkeä.

VIII Luku.

Pidot

Suunnattoman suuressa salissa, johon valoa tuli kahtaalta päin, veistoksilla koristettujen pylväiden välissä seisoivat pitkiä pöytiä kolmessa rivissä. Joka rivissä oli kymmenen pöytää, joka pöytä oli katettu kymmenelle hengelle. Tsaaria, tsarevitshia ja lähimmäisiä lemmikeitä varten seisoivat eri pöytiä salin perässä. Vieraille oli valmistettu pitkiä, sametilla ja kultakankaalla päällystettyjä penkkejä; hallitsijalle korkea, veistetty nojatuoli, sirotettuna helmi- ja timanttikiehkuroilla. Tuolia kannatti jalkain asemasta kaksi leijonaa, mutta selkänojana oli kaksipäinen, kullattu ja maalattu kotka, siivet levällään. Keskellä salia oli suuren suuri pöytä, jonka kansi oli tehty tammisista laudoista. Lujat olivat paksut laudat, lujat sorvatut jalat, joilla pöytä lepäsi; niiden oli kannatettava kokonainen vuori hopea- ja kulta-astioita. Siinä oli sekä valettuja pesumaljoja, joita neljä miestä vaivoin nosti kalliisti koristetuista korvista, sekä raskaita kauhoja, helmillä sirottuja pikareita ja eri suuruisia siseleerattuja vateja. Siinä oli sekä karneolisia pokaleja, että kamelikurjen munista tehtyjä ruukkuja ja kullalla silattuja tarvashärän sarvia. Mutta vatien ja kauhojen välissä seisoivat kummallisenmuotoisia pikareita, jotka kuvasivat karhuja, jalopeuroja, kukkoja, riikinkukkoja, kurkia, sarvikuonoja ja kamelikurkia. Ja kaikki nämä raskaat vadit, astiat, kauhat, pikarit, ammeet, pedot ja linnut olivat läjitellyt kartionmuotoiseen rakennukseen, jonka huippu melkein kosketti kattoa.

Juhlallisesti astui hovilaisten loistava joukko saliin ja sijoittui penkeille. Pöydillä ei nyt vielä ollut muita astioita kuin suolakoppa, pippurisäiliö ja etikkapullo, mutta ruokalajeista oli ainoastaan kylmää lihaa paastovoissa, suolattuja kurkkuja, luumuja ja hapanta maitoa puisissa maljoissa.

Oprishnikit istuutuivat, mutta eivät alkaneet syödä vaan odottivat hallitsijaa.

Pian tulivat palvelijat parittain saliin ja asettuivat tsaarin tuolin luokse; palveliain jälestä astuivat hovimestari ja ylimäinen hovimarsalkka.

Vihdoin torvet toittelivat, linnan kellot alkoivat soida, ja verkkaisesti astui saliin itse tsaari, Iivana Vasiljevitch.

Hän oli pitkä, solakka ja leveäharteinen. Pitkä, koruompeluksilla kirjailtu kultakankainen pukunsa oli pitkin saumoja ja ympäri liepeitä koristeltu helmillä ja kalliilla kivillä. Hänen kallista kaulanauhaansa koristi Vapahtajan, Jumalanäidin, apostolien ja profeetain emaljoidut kuvat. Iso siselioittu risti riippui kultavitjoista hänen kaulassaan. Punasten sahviaanisaappaiden korkeat korot olivat varustetut hopeaisilla kantarautoilla. Kauhean muutoksen huomasi Iivanassa Nikita Romanovitsh. Säännölliset kasvot olivat yhä vielä kauniit, mutta piirteet esiintyivät terävimpinä, kotkannenä oli käynyt ikäänkuin käyremmäksi, silmät paloivat synkällä tulella ja otsalla oli kurttuja, joita ei ennen ollut. Eniten hämmästytti ruhtinasta harmaat karvat parrassa ja viiksissä. Iivana oli nyt viidenneljäntä vanha, mutta näytti olevan koko joukon viidettäkymmentä. Hänen kasvojensa ilme oli tykkänään muuttunut. Siten muuttuu rakennus tulipalon jälkeen. Vielä seisovat seinät, mutta koristukset ovat karisseet, mustuneet ikkunat silmäilivät turmiota ennustaen, ja tyhjiin suojiin on paholainen ottanut asuntonsa. Kuitenkin kaikenkin, kun Iivana katsahti suopeasti, oli hänen katseensa vielä puoleensa vetävä. Hänen hymyilynsä lumosi yksin nekin, jotka hyvin tunsivat hänet, ja jotka inhosivat hänen pahoja tekojaan. Tähän onnelliseen ulkomuotoon yhdisti Iivana tavattoman puhelahan. Tapahtui, että vilpittömät miehet, kuunnellessaan tsaaria, tulivat vakuutetuiksi hänen kauhistavain toimenpiteidensä välttämättömyydestä ja uskoivat, niin kauan kuin hän puhui, hänen rangaistuksensa oikeiksi.

Iivanan ilmaantuessa kaikki nousivat ja kumarsivat syvään hänelle. Tsaari kulki verikkaasti pöytärivien välitse paikalleen, pysähtyi ja heitettyään silmäyksen kokoontuneihin, kumarsi kaikille tahoille; sitten luki hän pitkän rukouksen, risti itsensä, siunasi ruoan ja laskeutui tuolille. Kaikki, paitsi yksinäistä hovimarsalkkaa ja kuusi pöytäpalvelijaa, seurasivat hänen esimerkkiänsä.

Joukko palvelijoita sinipunasissa, kultasaumaisissa ja kullalla ommelluissa kauhtanoissa seisahtui tsaarin eteen, kumarsi vyötäisiin saakka, ja läksi kaksittain ruokia tuomaan. Pian he palasivat, kantaen kultasissa vadeissa kaksisataa paistettua joutsenta.

Tällä päivällinen alkoi.

Serebrjani sattui istumaan lähellä tsaarin pöytää, yhdessä maabojarien kanssa, se on sellaisten keralla, jotka eivät kuuluneet opritshninaan, mutta korkean säätynsä vuoksi katsottiin arvoisiksi tällä kertaa syömään päivällistä hallitsijan kanssa. Muutamia heistä tunsi Serebrjani ennen Litvaan lähtöänsä. Hän saattoi paikaltaan nähdä sekä itse tsaarin, että kaikki hänen pöydässään istujat.

Surulliseksi muuttui Nikita Romanovitsh, vertaillen sitä Iivanaa, jonka viisi vuotta takaperin oli jättänyt, tähän Iivanaan, joka nyt istui uusien lemmikkiensä piirissä. Nikita Romanovitsh kääntyi erään naapuriinsa puoleen, jonka kanssa ennen oli ollut tuttava, kysyen:

– Kuka tuo poika on, joka istuu tsaarin oikealla puolella, semmoinen kalpea ja nurpea?

– Se on tsarevitsh¹² Ivan Ivanovitsh, – vastasi bojari, ja, vilkaistuaan sivulleen, lisäsi kuiskaten: – olkoon Jumala meille armollinen! Ei hän ole tullut isoisäänsä, vaan isäänsä, ja nuoruuteensa nähden on hänen sydämensä täynnä julmuutta; ei lähde hänen hallinnostaan meille huvia!

– Mutta tuo mustasilmäinen nuori mies pöydän päässä, jolla on niin miellyttävät kasvot? Hänen muotonsa on minulle tuttu, mutta en muista missä hänet olen nähnyt.

– Sinä olet nähnyt hänet, ruhtinas, viisi vuotta sitten, henkivartijana tsaarin hovissa; vaan kauaksi on hän niistä ajoin mennyt, ja kauaksi hän vielä menee; se on Boris Fjodorovitsh Godunov, tsaarin lemmitty neuvonantaja. Näetkö, – jatkoi bojari, alentaen äänensä, näetkö hänen vieressään tuota leveäharteista, punatukkaista ihmistä, joka ei katso kehenkään, vaan ahmasee joutsenta, rypistäen kulmakarvojaan? Tiedätkö, kuka se on? Se on Grigori Lukjanovitsh Skuratov-Bjelski, liikanimeltään Maljuta. Hän on tsaarin sekä uskottu ystävä että pyöveli. Täällä luostarissa on hän tehty paraklisiarkiksi, Jumala sen anteeksi antakoon. Tsaari ei näy ilman häntä ottavan askeltakaan: mutta jos Boris Fjodorovitsh virkkaa sanan, niin asia ei käy Maljutan mielen mukaan, vaan niinkuin Boris sanoo! Mutta tuo nuorukainen tuolla, vallan kuin kaunis tyttö, joka tsaarille viiniä kaataa, se on Fjodor Aleksejevitch Basmanov.

– Sekö? – kysyi Serebrjani, tuntien naismaisen nuorukaisen, jonka ulkomuoto tsaarin pihalla herätti hänen huomionsa, ja jonka odottamaton ilveily oli vähällä maksaa ruhtinaan hengen.

– Juuri hän. Ja kuinka tsaari hänestä pitää: ei näy voivan elää hänettä; mutta jos koskee jotakin asiata, keltä silloin neuvoa kysytään? Ei häneltä, vaan Borisilta.

– Niin, – sanoi Serebrjani, silmäillessään Godunovia, – nyt muistelen häntä. Eikö hän kuulunut tsaarin jousimiehiin?

– Kuului, ruhtinas. Hän oli todellakin jousimiesten joukossa. Näyttää vähäpätöiseltä viralta, miten siinä voi tehdä itsensä huomatuksi? Vain tapahtuipa kerran, että metsästäjänä ollessa käytiin jousella ampumaan. Mutta siellä oli kaanin lähettäjä, Devlet-Mursa. Se kun vaan nuolen päästi jänteestä, niin kiinnittikin sen tatarilaislakkiin, joka oli asetettu riu'un nenään, noin nata askelta tsaarin teltasta. Temppu tapahtui vasta päivällisen jälkeen, ja pikari oli jo monasti pöytää kierrellyt. Nousipa siitä Ivan Vasiljevitch ja puhuu; Tuokaa tänne kaareni, en minäkään huonommin tatarilaista tapaa. – Tatarilainempa riemastui: – Tapaahan, tsaari – taattoni, – sanoo: – minulta meni tuhathevosinen tabuni,¹³ mutta paljonko sinulta meni? se on meidän kielellämme, mitä panet veikkaa? – Menköön Rjasanin kaupunki! – sanoi tsaari, ja toisti: Tuokaa kaareni tänne! – Boris syöksi liekalla, missä hevonen seisoi, viini selässä hyppäsi satulaan, vaan me näemme, että hevonen potkii hänen allansa, nousee takajaloilleen. Mutta äkkiä kun laskeutuu, niin purtuaan kuolaimiin läksi karkaamaan ja kaatuikin sitten Boris seljässään maahan. Neljännestunnin kuluttua palasi Boris, viine ja jänne kappaleina, kaari poikki ja nuolet sinne tänne singoiltettunina, ja Borisilla itsellään

¹² Perintöruhtinas.

¹³ Hevoskarja.

läpiä päässä. Hän hyppäsi hevosen selästä, heittäytyi tsaarin jalkoihin: – anteeksi, armollinen herrani, en voinut hillitä hevosta, viinesi olen hukannut! – Mutta tsaarista, näet, sillä välin, humala jo alkoi haihtua: – No, sanoo – tästä puoleen et enää tarvitse pitää huolta viinestäni, mutta vieraalla jousella et ammu! – Siitä päivästä Boris on kohonnut korkealle, ja katsohan, ruhtinas, kuinka kauaksi hän vielä kiipeää! Ja millainen mies, – jatkoi bojari, katsellen Godunovia, – ei hän koskaan hätiköitse ennen aikojaan, vaan aina on hän tarvittaessa paikallaan; ei oikase, ei vastusta tsaaria, käy vaan kiertopolkuaan, ei mihinkään veriseen tekoon ole sekaantunut, ei kenenkään rangaistuksessa ollut osallisena. Hänen ympärillään veri se vaan lainehtii, mutta hän on puhdas ja valkonen, kuin lapsukainen, eipä edes ole opritshninaan kirjoitettu. Tuo tuolla, – hän jatkoi, osoittaen ilkeästi hymyilevää miestä, – on Aleksei Basmanov, Fjodorin isä, mutta tuolla, vähän etempänä, on Vasili Grjasnoi, ja tuonnempana isä Levki, Tshudovon arkkimandriitti; antakoon Herra hänelle anteeksi, ei hän ole kirkon paimen, vaan maallisten himojen edistäjä!

Serebrjani kuunteli uteliaisuudella ja surulla. – Sano, bojari, – kysyi hän, – kuka tuo pitkä, kähärätukkainen ja mustasilmäinen, noin kolmenkymmenen ikäinen mies on? Neljä pikaria hän jo on tyhjentänyt toinen toisensa jälkeen, ja vielä millaisia pikaria! Kova hän on juomaan, ei muuta sovi sanoa, – vaan viini ei näy hänelle iloa suovan. Katso kuinka hän rypistää kulmakarvojaan, ja silmät hehkuvat kuin kekäleet. Mutta vallanko hän on joutunut järjiltään? Katsohan, miten hän veitsellä pöytäliinaa viiltää!

– Hänet sinun oikeastaan pitäisi tuntea, ruhtinas; hän oli meikäläisiä. Tosin hän on siitä ajoin muuttunut, kun koko bojariston häpeäksi rupesi opritshnikiksi! Se on ruhtinas Afanasi Ivanitsh Vjasemski. Hän on heistä kaikista urhollisin, mutta ei voi mieltään maltaa. Kun rakkauden liekki syttyi hänen sydämessään, ei hän enään ole entisellään. Ei näe eikä kuule mitään, puhelee itsekseen, vallan kuin olisi sekasin, ja tsaarin kuullen pitää sellaisia puheita, jotta karvoja pöyristää. Tähän asti on kuitenkin kaikki käynyt hänelle hyvin, tsaarin on häntä sääli. Sanotaanpa, että hän vain rakkaudesta kirjoitutti itsensä opritshnikiksi.

Ja bojari nojautui Serebrjanin puoleen, haluten luultavasti kertoa hänelle tarkemmin Vjasemskista, mutta silloin lähestyi heitä pöytäpalvelija ja sanoi, asettaen vadillisen paistia Serebrjanin eteen:

– Nikita! Korkea hallitsijamme lahjoittaa sinulle armossa vadin omasta pöydästään!

Ruhtinas nousi ja, seuraten tapaa, kumarsi syvään tsaarille.

Silloin kaikki, jotka olivat samassa pöydässä, ruhtinaan kanssa, nousivat niinkään ja kumarsivat Serebrjanille, merkiksi että onnittelivat häntä tsaarin armosta. Serebrjanin piti kiittää jokaista eri kumarruksella.

Sillä välin pöytäpalvelija palasi tsaarin luo ja sanoi hänelle kumartaen vyötäisiin saakka:

– Korkea hallitsija! Nikita otti vastaan vadin, kiittää sinua!

Kun joutsenet oli syöty, palvelijat menivät parittain salista ja palasivat kolmensadan paistetun riikinkukon kanssa, joiden levitetyt pyrstöt liehuivat joka vadin yli kuin viuhkat. Riikinkukkoja seurasi kalakukkoja, liha- ja juustopiirakoita, kaikenlaisia pannukaakkuja, piiraisia ja öljyssä paistettuja leivoksia. Vieraiden syödessä, palvelijat kantoivat ruukkuja ja pikaria, täytettyinä kirsikan-, ja tuomensimalla. Toiset tarjoilivat erilaisia ulkomaan viinejä: romanilaista, reininviiniä ja muskatellia. Erityiset pöytäpalvelijat kävivät edestakasin rivien välitse tarkastellen pöytiä ja jaellen käskyjä.

Vastapäätä Serebrjania istui vanha bojari, jolle tsaarin kerrottiin kantavan vihaa. Bojari tunsu tuhon itselleen tulevan, mutta minkälaisen, sitä ei tiennyt, ja odotti tyynenä kohtaloaan. Kaikkein ihmeeksi ylihovimarsalkka Fjodor Basmanov kantoi hänelle omin käsin pikarin viiniä.

– Vasili! – sanoi Basmanov: – korkea hallitsijamme lahjoittaa sinulle armossa pikarin!

Ukko nousi, kumarsi Iivanaan ja joi viinin, mutta Basmanov, palattuaan tsaarin luo, ilmoitti hänelle: – Vasili tyhjensi pikarin, kiittää armostasi! Kaikki nousivat ja kumarsivat ukolle, odottaen itselleen hänen kumarrustaan, mutta bojari seisoi liikkumattomana. Hänen hengityksensä kävi

raskaaksi, hän vapisi koko ruumiissaan. Äkkiä hänen silmänsä veristyivät, kasvot muuttuivat sinisiksi ja hän romahti maahan.

– Bojari on juovuksissa! sanoi Iivana Vasiljevitch: – viekää hän ulos! – Kuiske kulki ympäri seuraa, mutta maabojarit silmäilivät toisiaan ja loivat silmänsä lautasiin, uskaltamatta lausua sanaakaan.

Serebrjania värisytti. Äsken hän ei vielä ollut uskonut kertomuksia Iivanan julmuuksista, vaan nyt oli hän itse tullut hänen kauhean kostonsa todistajaksi.

"Eiköhän minuakin odota sama kohtalo?" hän ajatteli. Sillävälän ukko oli kannettu ulos, ja päivällisiä jatkettiin, niinkuin ei mitään olisi tapahtunut. Guslat soivat, kellot kajahtelivat, hovimiehet haastelivat ja nauroivat ääneensä. Palvelijat, oltuaan samettiin puettuina, ilmestyivät nyt kaikki kultakankaisissa dolmaaneissa. Tämä pukujen muutto oli yksi ylöllisyyksistä tsaarin päivällisissä. Pöydille asetettiin ensin erilaisia hyytelöitä: kurkia ja hyvänhajuista yrttejä, suolattuja kukkoja ja inkivääriä, luuttomia kanoja sekä sorsia ja kurkkuja. Sitten tuotiin erilaisia keitoksia ja kolmenlaista kalanlientä: valkoista, mustaa ja safranilientä. Valkoliemen jälkeen tarjottiin pyytä ja luumuja, hanhea ja hirssiä sekä teereä ja safrania.

Nyt seurasi loma-aika, jonka kuluessa vieraille kannettiin simaa ja viinejä: alikante-, baster- ja malvasirviiniä.

Puhelu muuttui äänekkäämmäksi, nauru kajahteli useammin, päät alkoivat käydä pyörälle. Serebrjani, katsellessaan opritsnikkien kasvoja, näki etäisessä pöydässä sen nuoren miehen, joka muutamia tunteja ennen oli pelastanut hänet karhun kourista. Ruhtinas kysyi häntä naapureiltaan, mutta kukaan ei tuntenut häntä. Nuori opritsnikki istui mietteissään, nojaten kyynärpäitä pöytää vasten, pää käsien varassa, eikä ottanut osaa yleiseen iloon. Ruhtinas oli kysyä ohikulkevalta palvelijalta, mutta äkkiä kuuli hän takanaan:

– Nikita! Korkea hallitsijamme lahjoittaa sinulle armossa pikarin!

Serebrjani säpsähti. Hänen takanaan seiso, ilkeästi nauraen, Fjodor Basmanov ja tarjosi hänelle pikarin.

Hetkeäkään häikäilemättä Serebrjani kumarsi tsaaria ja tyhjensi pikarin viimeiseen pisaraan asti. Kaikki katsoivat häneen uteliaasti, hän itse odotti välttämätöntä kuolemaa, ja ihmetteli, ettei tunne myrkyn vaikutuksia. Väristyksen ja kylmän asemasta hyvää tekevä lämmin virtasi hänen suonissaan ja karkoitti hänen kasvoistaan pakollisen kalpeuden. Tsaarin lähettämä juoma oli vanhaa ja puhdasta basterviiniä. Serebrjanille kävi selville, että tsaari joko on antanut hänelle rikoksensa anteeksi, tahi ei tiedä vielä opritsninan loukkauksesta.

Päälle neljän tunnin oli ilo jo jatkunut, ja päivälliset olivat ainoastaan puolivälissä. Tänä päivänä tsaarin kokit kunnostivat itsensä. Ei koskaan heille olleet niin onnistuneet sitroonakeitot, kierretyt munuaiset ja ruutanat lampaanlihan kanssa. Erityistä ihmettelyä herättivät jättiläiskalat, pyydetyt Jäämerestä ja slobodaan lähetetyt Solovetskoin luostarista. Niitä kuletettiin elävinä suurensuurissa tynnyreissä, matka kesti moniaita viikkoja. Nämät kalat tuskin mahtuivat hopeasiiniin ja kultaisiin maljoihin, joita kanto ruokahuonsesien muutama mies kerrallaan. Kokkien kekseliäs taito ilmaantui siinä koko loistossaan. Sampikalat olivat niin leikeltynä, niin vadille asetettuina, että näyttivät kukoilta levitetyin siivin, tahi siivekkäiltä käärmeiltä, kidat ammolleen. Hyviä ja maukkaita olivat myös jänikset makarunien keralla, ja vieraat, vaikka olivatkin itsensä ahdanneet, eivät laskeneet sivutsensa peltokanoja kynsilaukkaliemineen, eivätkä leivoksia sipulin ja safranin kanssa. Mutta nyt ottivat pöytäpalvelijain merkistä palvelijat pöydiltä suolan, pippurin ja etikan sekä kaikki liha- ja kalaruoat. Palvelijat menivät ulos, kaksi rivissä, ja palasivat uudessa puvussa. He vaihtoivat kultakankaiset dolmaaninsa valkosiin, kultasaumaisiin ja sopulinnahalla reunustettuihin kesäpukuihin. Tämä vaatetus oli vielä kauniimpi ja kalliimpi kahta edellistä. Tällä tavoin puettuina kantoivat he saliin sokerista tehdyn, viiden puudan painoisen kremlin, ja asettivat sen tsaarin pöydälle. Tämä kremli oli hyvin taitavasti valettu. Piikeillä varustetut muurit ja tornit, kuin myöskin jalka- ja ratsumiehet olivat huolellisesti tehdyt. Samallaiset kremlit, ainoastaan pienemmät, noin kolmen

puudan painoiset, koristivat toisia pöytiä. Kremlin jälkeen kannettiin sisään noin sata kullattua ja maalattua puuta, joissa hedelmien sijasta riippui renikoita, piparikakkuja ja makeita piiraita. Samaan aikaan ilmestyi pöydille jalopeuroja, kotkia ja kaikenlaisia lintuja, valetut sokerista. Kaupunkien ja lintujen kesken kohosi omena-, marja- ja pähkinäläjiä. Mutta hedelmiin ei kukaan enää koskenut, kaikki olivat kylläisiä. Toiset tyhjensivät pikarillisen romanialaista, enemmän säädylisyyden kuin janon takia; toiset torkkuivat, nojaten kyynärpäitään pöytää vasten, moni makasi lavitsain alla; kaikki poikkeuksetta olivat irroittaneet vyönsä ja päästäneet kauhtanansa napeista. Jokaisen luonne kuvastui selvästi.

Tsaari ei syönyt melkein ensinkään. Aterian kestäessä hän väitteli, laski leikkiä ja puheli armollisesti ympäristönsä kanssa. Hänen kasvonsa eivät olleet muuttuneet päivällisten loputtua. Saman saattoi sanoa Godunovista. Boris Fjodorovitsh ei näkynyt hylkivän herkkuja eikä veljeskunnan väkevää viiniä; hän oli iloinen, huvitteli tsaaria ja hänen lemmikeitänsä mielevällä keskustelullaan, mutta ei kertaakaan käyttäytynyt sopimattomasti. Borisin kasvojen piirteissä ilmaantui, kuten päivällisten alussakin, sekaisin älyä, teeskenneltyä nöyryyttä ja itseensä luottamusta. Vilkaistuaan nopealla silmäyksellä juopuneiden ja makaavien hovilaisten joukkoa, nuori Godunov hymyili huomaamatta, ja halveksimista välähti hänen kasvoissaan.

Tsarevitsh joi paljon, söi vähän, oli ääneti, kuunteli ja keskeytti yhtäkkiä puhujan röyhkeällä tahi loukkaavalla pilalla. Eniten sai Maljuta Skuratov häneltä kärsiä, vaikka Grigori Lukjanovitsh ei ollut niitä miehiä, jotka antautuvat ivan alaisiksi. Hänen ulkomuotonsa herätti kauhua rohkeimmissakin. Hänen otsansa oli matala ja litistynyt, hiukset alkoivat melkein kohta kulmien yläpuolelta; poskiluut ja leukapielet olivat tavattoman kehittyneet; etupuolelta kapea pääkallo muuttui välittömästi niskassapäin jonkinlaiseksi leveäksi kattilaksi, mutta korvien takana oli sellaiset nystermät, että korvat näyttivät olevan kuopissa. Silmät, epämääräistä väriä, eivät kehenkään katsoneet suoraan, mutta peloksi sen kävi, jota äkkiä kohtasi niiden himmeä katse. Ei mikään jalomielinen tunne, ei mikään ajatus, joka kohosi eläimellisten viettien piiriä korkeammalle, näkynyt voivan tunkeutua näihin kapeisiin, paksulla kallolla ja tiheillä harjaksilla peitettyihin aivoihin. Nämät kasvot ilmaisivat jotakin taipumatonta ja toivotonta. Katsellessa Maljutaa tunsu, että joka yritys hänestä hakea inhimillistä puolta oli turhaa. Ja todella olikin hän siveellisesti eroittanut itsensä kaikista ihmisistä, eli heidän kesken erakkona, hylkäsi joka ystävyys ja kaikellaiset ystävälliset suhteet, oli herennyt olemasta ihmisenä ja tehnyt itsestään tsaarin koiran, valmis repimään jokaista, jota vastaan Iivana vain johtuisi mieleen usuttaa häntä.

Ainoana valopuolena Maljutassa oli hänen palava rakkautensa poikaansa, nuoreen Maksim Skuratoviin; mutta se oli villipedon rakkautta, itsetiedotonta rakkautta, vaikkapa se saattoi mennä alttiiksi antautumiseen asti. Maljutan kunnianhimo sitä vaan suurensi. Ollen alhaista säätyä, *Pahoinsyntynyt*, vaivasi häntä kateus, kun hän näki loistoa ja ylhäisyyttä, ja hän tahtoi korottaa ainakin jälkeisensä, pojastaan alkaen. Ajatus, että Maksim, jota hän rakasti sitä kiihkeemmin, kun ei tuntenut mitään sukulaislempeä, on kansan silmissä aina pysyvä alhaisempana kuin nuo ylpeät bojarit, joita hän, Maljuta, kymmenittäin mestautti, sai hänet raivoon. Hän koetti kullalla saavuttaa niitä kunnianosoituksia, joista syntyperänsä vuoksi ei päässyt osalliseksi, ja antautui kaksinkertaisella mielihyvällä murhaamaan; hän kosti vihaamillensa bojareille, rikastuen heidän saaliistaan, ja kohoten tsaarin suosiossa, luuli hän kohottavansa rakastettua poikaansa. Näitä laskuja lukuunottamatta oli veren vuodattaminen käynyt hänelle tarpeeksi ja nautinnoksi, monta murhaa oli hän omin käsin tehnyt, ja aikakirjat kertovat, että hän toisinaan mestauksen jälestä omakätisesti kirveellä paloitteli kuolleita ruumiita ja heitteli koirille syötäviksi. Täydentääksemme tämän henkilön kuvaa, että hän, huolimatta typeryydestään, oli, samoin kuin raatelevat pedot, korkeimmassa määrässä viekas, tappeluissa osoitti hurjaa miehuutta, kanssakäymisessään toisten kanssa oli hän epäluuloinen, kuten jokainen orja, joka ansiotta on kunniaan kohonnut, etteikä kukaan osannut niin loukkausta muistella, kuin Maljuta Grigori Lukjanovitsh Skuratov-Bielski.

Sellainen oli mies, jota Tsarevitsh niin varomattomasti pisteli.

Erityinen tapaus oli Ivan Ivanovitshille antanut pilkkaamisen aihetta. Kateuden ja kunnianhimon kiusaamana oli Maljuta jo aikoja sitten halunnut bojarin arvoa; mutta tsaari, joka joskus kunnioitti vanhoja tapoja, ei tahtonut halventaa Venäjän korkeinta säätyä alhaissukuisessa lemmikissään, ja jätti hänen juonensa huomioon ottamatta. Skuratov oli päättänyt muistuttaa Iivanaa siitä. Samana päivänä, tsaarin tullessa makuuhuoneesta, oli hän heittäytynyt tsaarin jalkoihin, luetellut kaikki ansionsa ja pyytänyt palkinnoksi bojarin lakkia. Iivana oli kuunnellut häntä kärsivällisesti, ruvennut nauramaan ja nimittänyt häntä koiraksi. Nyt tsarevitsh pöydässä muistutti Maljutaa tämän onnistumattomasta anomuksesta. Eipä tsarevitsh olisi siitä muistuttanut, jos tarkemmin olisi tuntenut Grigori Lukjanovitshia.

Maljuta oli vaiti ja kävi kalpeammaksi. Närkästykseseen tsaari huomasi Maljutan ja poikansa vihollisen välin. Vaihtaakseen puheenainetta kääntyi hän Vjasemskiin.

– Afanasi, – hän sanoi, puoleksi ystävällisesti puoleksi leikillisesti: – kauanko vielä aijot surra? En tunne oivaa opritshnikkiani! Jokohan rakkaus, tuo vihainen kyy, on sinut syönyt?

– Vjasemski ei ole opritshnik, – huomautti tsarevitsh. – Hän huokailee kuin kaunis tyttö. Sinä, herra isäni, puettaisit hänet sarafaaniin¹⁴ ja ajattaisit häneltä parran, niinkuin Fjedka Basmanovilta, tahi käskisit hänet laulamaan guslin soittajain keralla. Guslin hänen käsiinsä soveltuisi luullakseni paremmin kuin miekka.

– Tsarevitsh! – Vjasemski huudahti, – jos sinulla olisi viisi vuotta lisää, etkä olisi hallitsijan poikanen, tahtoisin sinun Moskovaan Troitsin kentälle; mitteleisimme kerallasi miekkojamme, ja Jumala saisi ratkaista, kenen on kalpaa käytettävä, kenen soittaminen guslaa!

– Afonjka! – sanoi tsaari ankarasti, – Älä unhota, kenenkä edessä puhut!

– Mitä, isäseni, herra Iivana Vasiljevitsh, – vastasi Vjasemski rohkeasti: – jos olen syyllinen edessäsi, käske katkaisemaan pääni, mutta tsarevitshin en anna häväistä itseäni.

– En, – sanoi heltyen, Iivana Vasiljevitsh, joka Vjasemskin nuoruuden takia antoi hänen uskaliaat vastauksensa anteeksi: – aikaista on Afonjalta päättää katkaista. Palvelkoon vielä tsariaan. Minä kerron sinulle, Afonja, kernaammin sadun, jonka sokea Filjka minulle jutteli viime yönä!

"Kuuluisassa Rostovissa, kauniissa kaupungissa, eleli kunnon nuorukainen, Aljosha Popovitsh. Hän rakastui silmittömästi nuoreen ruhtinattareen, nimeään en muista. Mutta hän, ruhtinatar, oli naimisissa vanhan Tugarin Smijeovitshin kanssa, ja vaikka Aljosha Popovitsh teki parastaan, sai hän aina vaan rukkaset häneltä. En rakasta sinua kunnon nuorukainen! rakastan ainoastaan miestäni, lempeätä vanhaa Smijeovitshiä. – Hyvä, – sanoi Afoja, – rakastatpa vielä minuakin, valkea joutseneni! – Otti kaksitoista paraita palvelijoitaan, tunkeutui Smijeovitshin ylistupaan ja ryösti hänen nuoren naisensa. – Kiitos sinulle, kunnon nuorukainen, – sanoi vaimo, – ettäs osait minua rakastaa, osait myös miekalla saavuttaa; ja sen tähden rakastan sinua enemmän kuin henkeäni, enemmän kuin päivän valoa, enemmän kuin vanhaa pakanaa Smijeovitshiä!"

– No, mitä, Afonja, – lisäsi tsaari, terävästi katsahtaen Vjasemskiin: – miltä sinusta näyttää sokean Filjkan satu?

Ahneesti kuunteli Vjasemski Iivana Vasiljevitshin sanoja. Ne lankesivat hänen sieluunsa, niinkuin kipinät riihilyhteisin; intohimo leimahti hänen rinnassaan ilmituleen, hänen silmänsä säihkyivät tulta.

– Afanasi, – jatkoi tsaari, – minä lähden näinä päivinä Susdaliin rukoilemaan, mutta mene sinä Moskovaan, bojari Drushina Morosowin luo; tiedustele hänen terveyttään: sano että minä lähetin sinut päästämään hänet pannastaan... Ja ota, – lisäsi hän painavasti, – ota kanssasi, arvon vuoksi, muutamia opritshnikeita.

Serebrjani näki paikaltaan, kuinka Vjasemski muuttui kasvoiltaan, ja kuinka hurja ilo loisti hänen piirteistään, mutta hän ei kuullut, mistä oli puhuttu ruhtinaan ja Iivana Vasiljevitshin välillä.

¹⁴ Venäläisten naisten käyttämä ihokas.

Jos Nikita Romanovitsh olisi aavistanut, mistä Vjasemski iloitsee, hän olisi unhottanut hallitsijan läsnäolon, siepannut seinästä terävän miekan ja halaissut Vjasemskilta rajun pään. Menettänyt olisi Nikita Romanovitsh oman päänsäkin, mutta hänet pelastivat tällä kertaa räikyvät guslit, linnan kellot ja opritsnikkien puheleminen. Ei hän saanut tietää mistä Vjasemski iloitsee.

Viimein Iivana nousi. Kaikki hovilaiset surisivat kuin mehiläiset, kun ovat tulleet häirityksi pesässään. Ken vain jaksoi, nousi jaloilleen, ja kaikki alkoivat vuorotellen lähestyä tsaaria, saadakseen häneltä kuivattuja luumuja, joita hän jakeli veljeskunnalle omista käsistään.

Silloin tunkeutui joukon läpi opritschnik, joka ei kuulunut pidoissaolijain lukuun, ja alkoi kuiskata jotakin Maljuta Skuratovin korvaan. Maljuta julmistui, ja vimma kuvastui hänen kasvoihinsa. Se ei jäänyt tsaarin terävälle silmälle salatuksi. Iivana vaati selitystä.

– Hallitsija! – huudahti Maljuta: – tavaton teko! Kavaluus, kapina sinun tsaarillista armoasi vastaan!

Kuultuaan sanan "kavaluus", tsaari kalpeni, ja hänen silmänsä alkoi säihkyä.

– Hallitsija, – jatkoi Maljuta: – taannoin lähetin Moskovan tienoille ratsaspatrullin tiedustelemaan, miten Moskovalaiset täyttävät sinun tsaarillista käskyäsi. Yhtäkkiä karkasi tuntematon bojari orjineen ratsastajaini kimppuun. Monta lyötiin kuoliaaksi ja ratsupalvelijaani kovin pahasti pideltiin. Hän on itse täällä, seisoo oven takana, kauheasti rääkättynä. Käsketkö kutsumaan tänne?

Iivana heitti silmäyksen opritsnikkeihin ja kaikkein kasvoissa näki hän vihaa ja harmia. Silloin hänen kasvoihinsa ilmaantui joku omituinen tyytyväisyyden tunne, ja hän sanoi tyynellä äänellä:

– Kutsu tänne!

Kohta joukko hajaantui, ja saliin astui Matvei Homjak, pää kääreissä.

IX Luku. Tuomio

Homjak ei ollut pessyt verta kasvoistaan, olipa sillä tahrannut sekä kääreet että vaatteensa: nähköön tsaari, kuinka hänen palvelijaansa on rääkätty!

Lähestyessään tsaaria lankesi hän maahan ja odotti polvillaan puhumisen lupaa.

Kaikki katsoivat uteliaasti Homjakkia. Tsaari katkasi ensiksi äänettömyyden.

– Kenen päälle valitat? – hän kysyi: – kuinka oli asia? Kerro järjestyksessä!

– Kenen päälle valitan, en itsekään tiedä, oikeauskoinen tsaari! Ei sanonut, koira, minulle sukunimeään. Mutta sinun tsaarilliselle armollesi vakuutan pääni kautta, että tuntematon mies on minua lyönyt.

Yleinen huomio kasvoi kaksinkertaiseksi. Kaikki pidättivät hengitystään. Homjak jatkoi:

– Me saavuimme, hallitsija, ratsastusretkellämme Medvedevkan kylään, kun arvaamatta, tiesi mistä, ne kirottu karkasivat kimppuumme, tulla tuiskusivat kuin lumi pään päälle, pistivät ja löivät kuoliaaksi kymmenkunta miestä, loput sitoivat; mutta heidän bojarinsa, rosvo, tahtoi hirttää meidät kaikki, mutta kaksi metsäsissiä, jotka retkeltämme olimme ottaneet kiinni, käski hän vapauttaa ja päästää menemään.

Homjak vaikenä ja korjasi päässään verisiä kääreitä. Epäluuloinen nurina kulki miehestä mieheen.

Kertomus näytti uskomattomalta. Tsaari epäili.

– Kyllä, tottako sinä puhut, poikaseni? – hän sanoi, kotkan silmillään katsellen Homjakin läpi: – eiköhän pääsi ollut vähän pyörällä? Näinköhän et kähäkässä ole saanut vammoja?

– Minä olen valmis totuuden tähden suutelemaan ristiä, hallitsija; panen puheistani pääni pantiksi!

– Mutta sano, mintähden tuntematon bojari ei hirttänyt sinua?

– Lienee kenties asiaa miettinyt; ei ketään hirttänyt; antoi vaan ruoskilla suomia meidät kaikki. Nurkumista kuului taaskin koko seurasta.

– Montako teitä oli ratsaspatrullissa?

– Viisikymmentä miestä, minä ensimmäinen kuudetta!

– Mutta montako heikäläisiä oli?

– Eipä ole mitään syntiä salattavana, heikäläisiä oli pikkuista vähemmän: arviolta noin kaksikymmentä tahi kolmekymmentä miestä.

– Ja te annoitte sitoa ja suomia itsenne, kuin vanhat akat! Mikä kauhu teidät valtasi? Olivatko kätenne kuihtuneet, vai rohkeutenne siirtynyt kantapäihin? Sietääpä todellakin nauramista! Ja mikä se semmoinen bojari on: sydän päivällä hyökkäsi opritshnikkien kimppuun? Se on kerrassaan mahdotonta! Olkoon, että tahtoisivat kukistaa opritshninan, mutta näppiä polttaa! Olkoon, että minutkin tahtoisivat syödä, mutta hampaat eivät pysty! Kuule: jos tahdot, että uskoisin sinua, niin nimitä se bojari, – ellet, niin tunnusta valheesi. Jollet nimitä, etkä myönnä valhetelleesi, – niin paha sinut perii, poikaseni!

– Korkea hallitsija! – vastasi ratsupalvelija lujalla äänellä: – Jumala näkee, että puhun totta. Sinun vallassasi on rangaista minua! en pelkää kuolemata, pelkään valhetta; ja siitä taistelen vaikka koko sotajoukkoasi vastaan!

Nyt hän loi silmänsä opritshnikkeihin, ikäänkuin kutsuen heitä todistajakseen. Äkkiä hänen katseensa kohtasi Serebrjanin katsetta.

Vaikeata on kuvata mitkä tunteet Homjakin sielussa liikkivat.

Hämmästyks, epäily ja vihdoin häijy ilo kuvastuivat hänen piirteissään.

– Hallitsija, – hän sanoi, nousten: – jos tahdot tietää, kuka hyökkäsi meidän päällemme, surmasi tovereitamme ja antoi ruoskia meitä, käske tuo bojari tuolla ilmaisemaan nimensä!

Kaikkein silmät kääntyivät Serebrjaniin. Tsaari rypisti karvattomia kulmiaan ja katseli häntä terävästi, mutta ei virkkanut sanaakaan. Nikita Romanovitsh seisoi liikkumattomana, tyynenä mutta kalpeana.

– Nikita, – sanoi viimein tsaari, vitkaan lausuen joka sanan: – tule tänne. Vastaa. Tunnetko tämän miehen?

– Tunnen hallitsija.

– Hyökkäsitkö sinä hänen ja hänen toveriensa päälle?

– Hallitsija, tämä mies tovereineen hyökkäsi itse kylän kimppuun...

Homjak keskeytti ruhtinaan. Tuhotakseen vihollisensa päätti hän olla itseään säästämättä.

– Hallitsija, – hän sanoi, – älä kuule bojaria! Hän valehtelee minusta puita heiniä, koska minä olen halpa mies, ja meidän kesken totuus ei tule ilmi; mutta käske kiduttamaan, ja silloinpa totuus meidän kesken tulee ilmi; mutta käske kuuluttamaan tovereita, tahikka käske kiduttamaan meitä molempia lujasti, ja silloin totuus meidän kesken tulee ilmi.

Serebrjani katsahti halveksivaisesti Homjakkiin. – Hallitsija, – hän sanoi: – minä en kiellä tekoani. Minä hyökkäsin tämän miehen päälle, käskin ruoskimaan hänet tovereineen, sentähden käskin...

– Kylliksi! – sanoi ankarasti Iivana Vasiljevitsh. Vastaa kysymykseeni. Tiesitkö, hyökätessäsi heidän kimppuunsa, että olivat minun opritshnikeitäni?

– En tiennyt, hallitsija.

– Mutta kun tahdoit hirttää heidät, sanoivatko sinulle?

– Sanoivat, hallitsija.

– Min tähden sitten luovuit hirttämästä heitä?

– Sentähden, hallitsija, että sinun tuomarisi ensin tutkisivat heitä.

– Miksi et heti alussa lähettänyt heidät tuomarien luokse?

Serebrjani ei löytänyt vastausta.

Tsaari loi häneen tutkistelevan katseen, ja koetti tunkeutua aivan hänen sielunsa sisimpään.

– Et sentähden, – hän sanoi, – et sentähden luopunut heitä hirttämästä, jättääksesi heidät tuomareille, vaan sentähden, että sanoivat itseään tsaarin miehiksi. Ja sinä, – jatkoi tsaari karttuvalla vihalla, – sinä tiesit, että olivat minun miehiäni, ja annoit ruoskia heitä?

– Hallitsija...

– Tarpeeksi! – ärjyi Iivana. – Tutkinto on päätetty. Veljet, – hän jatkoi, kääntyen lemmikkiensä puoleen: – sanokaa, minkä on ansainnut bojari, ruhtinas Nikita? Sanokaa, mitä mietitte: tahdon tietää jokaisen ajatuksen!

Iivanan ääni oli tyyni, mutta hänen katseensa sanoi, että hän jo sydämessään oli ratkaissut ruhtinaan kohtalon, ja että tuho odottaisi sitä, jonka tuomio on helpompi kuin hänen omansa.

– Puhukaa, miehet, – toisti hän, korottaen ääntänsä: – minkä Nikita on ansainnut?

– Kuoleman! – vastasi tsarevitsh.

– Kuolema! – toistivat Skuratov, Grjasnoi, isä Levki ja molemmat Basmanovit.

– Siis kärsiköön hän kuoleman! – sanoi Iivana kylmäverisesti. – sillä kirjoitettu on, joka miekkaan tarttuu, hän miekkaan hukutetaan. Miehet, tarttukaa kiinni!

Serebrjani kumarsi ääneti Iivanaa. Muutamia miehiä ympäröi hänet paikalla ja vei salista.

Moni seurasi häntä katsoakseen mestausta; toiset jäivät paikoilleen. Sekavaa puhetta kuului salissa. Tsaari kääntyi opritshnikeihin. Hänen muotonsa oli riemullinen.

– Veljet, – hän sanoi; – onko tuomio oikea?

– On, on! – vastasivat läheiset opritshnikit.

– On, on! – toistivat tuonempana olijat.

– Ei ole! – sanoi yksi ääni.

Syntyi hälinää opritsnikkien kesken.

– Kuka sen sanoi? Ken lausui sen sanan? Kuka sanoo, että hallitsian tuomio on väärä? – kuului kaikkialta.

Kaikkein kasvoissa kuvautui hämmästyksiä, kaikki silmät säihkyivät harmista. Ainoastaan yksi, julmin, ei osoittanut vihatusta. Maljuta oli kuolon kalpea.

– Kuka sanoo, että minun tuomioni on väärä – kysyi Iivana, koettaen tehdä muotonsa niin tyyneksi kuin mahdollista. – Joka sen sanoi, astukoon silmieni eteen.

– Hallitsija! – äännähti Maljuta, kovasti liikutettuna, – kunnon palvelijoitteesi joukossa on nyt paljon juopuneita, paljon sellaisia, jotka puhuvat muistamatta, järkeään kysymättä. Älä käske etsiä sitä juomaria, hallitsija! Kun selviää, ei itse usko, minkälaisia puheita humalapäissään lasketteli!

Tsaari katseli Maljuttaa epäluuloisesti.

– Isä paraklisiarkka! – hän sanoi, naurahtaen, – kauanko siitä on, kun sydämesi heltyi?

– Hallitsija! – jatkoi Maljuta; älä käske... Mutta oli jo myöhäistä.

Maljutan poika oli astunut esiin ja seisoj kunnioittavaisesti Iivanan edessä. Maksim Skuratov oli sama opritsnikki, joka oli pelastanut Serebrjanin karhun kynsistä.

– Vai sinäkö Maksimushka moitit tuomiotani? – sanoi Iivana ja katseli ilkeästi hymyillen milloin isää, milloin poikaa. – No, sanoppa, Maksimushka, mintähden tuomioni ei ole mieleesi?

– Sentähden, hallitsija, ettet kuunnellut Serebrjania loppuun, et antanut hänen puolustaa itseään edessäsi, etkä edes kysynyt häneltä, miksikä hän tahtoi hirttää Homjakin!

– Älä kuule häntä, hallitsija! – rukoili Maljuta: – hän on päihtynyt; sinä näet, että hän on juovuksissa! Älä kuule häntä! Pois, juomari! kas kuinka on rähjännyt itsensä. Pois, korjaa pääsi!

– Maksim ei juonut viiniä, eikä simaa, – huomautti häijästi tsarevitsh. – Minä katselin kaiken aikaa häntä: hän ei viiksiäänkään kastellut!

Maljuta katsoi tsarevitshiin sellaisella silmäyksellä, josta jokainen olisi ruvennut vapisemaan; mutta tsarevitsh arveli, ettei Maljutan kosto voi häntä yllättää. Iivana Julman toinen poika, hallitusistuimen perillinen, yhdisti itseensä melkein kaikki isän paheet ja pahat esimerkit, yhä enemmän ja enemmän tukahuttaen sen, mikä hänessä oli hyvää. Ivan Ivanovitsh ei tuntenut enää sääliä.

– Niin, – lisäsi hän naurahtaen: – Maksim ei syönyt eikä juonut päivällisissä, Häntä ei miellytä meidän elämämme. Hän inhoaa isäni opritsninaa!

Tämän keskustelun jatkuessa Boris Godunov ei ottanut silmiään Iivanasta. Hän näytti tutkivan tsaarin kasvojen ilmettä ja meni hiljaan, kenenkään huomaamatta, ulos ruokahuoneesta.

Maljuta heittäytyi tsaarin jalkoihin.

– Isäni, hallitsijani, Iivana Vasiljevitsh! – virkkoi hän, tarttuen tsaarin vaatteiden liepeisiin: – tänä aamuna minä, tyhmä pölkkypää, sukimaton moukka, pyysin sinun lahjoittamaan minulle bojarin arvon... Missä oli järkeni? Mihin oli horjahtanut ihmisen aatos? Minäkö, saastainen orja, kävisin bojarin lakissa? Unhota, hallitsijani, houkkamieliset sanani, käske riisua päältäni kullattu kauhtanani, pueta minut niinimattoon, anna ainoastaan Maksimille anteeksi hänen rikoksensa! Hän on nuori, hallitsija, tyhmä, ei ajattele, mitä puhuu! Mutta jos ketä rankaiset, niin käske rankaisemaan minua, – miksi annoin pojan juoda itsensä juovuksiin! Salli, hallitsija, minun panna tyhmän pääni pölkylle! Käske, niin omin käsin surmaan itseni!

Surkeata oli nähdä, kuinka Maljutan kasvot rumentuivat! kuinka epätoivo kuvastui hänen piirteissään, jotka eivät milloinkaan ilmaisseet muuta kuin petomaisuutta. Tsaari purskahti nauruun.

– Ei ole syytä rangaista sinua eikä poikaasi! – hän sanoi: – Maksim on oikeassa!

– Mitä, hallitsija? – huudahti Maljuta: – onko Maksim oikeassa? – ja hänen iloinen hämmästyksensä oli puhjeta tyhmään hymyilyyn, mutta se katosi heti, sillä yhtäkkiä juolahti mieleensä, että tsaari pilkkasi häntä. Nämä nopeat muutokset Maljutan kasvoissa olivat niin tavattomia, että tsaari, häntä katsellessa, taas rupesi nauramaan.

– Maksim on oikeassa, – toisti hän viimein, ottaen entisen arvokkaan muotonsa: – minä pikastuin. Se on mahdotonta, että Serebrjani tieteen taiten olisi tehnyt jotakin minua vastaan. Muistanhan minä Nikitan vielä ennen Litvan sotaa. Minä rakastin häntä aina. Hän oli minulle hyvä palvelija. Te kirotut, – tsaari jatkoi, kääntyen Grjasnoihin ja Basmanoveihin, – te aina kiihoitatte minua verta vuodattamaan. Vähänkö teillä on ollut kuolemanrangaistusta? Piti vielä saattaman tuomioon kunnan bojarini! Mitä seisotte, pedot! Juoskaa, estäkää mestausta! Tahi, älkää menkö! Myöhäistä! Minä luulen, että hänen päänsä jo on katkennut! Te kaikki saatte maksaa minulle hänen verestään!

– Ei ole myöhäistä, hallitsija, – sanoi Godunov, palatessaan saliin. – Minä käskin vähän viivyttää Serebrjanin mestausta. En miksikään armonosoitteeksi, vaan minä tiedän, että sinä olet armollinen, että monta kertaa sekä tuomitset että annat syylliselle anteeksi. Mutta Serebrjani on jo pannut päänsä pölkylle; pyöveli, riisuttuaan kauhtanan, käärittyään hihansa, odottaa sinun käskyäsi.

Iivana kasvot kirkastuivat.

– Boris, – hän sanoi, – tule tänne, hyvä palvelijani. Sinä yksin tunnet sydämeni. Sinä yksin tiedät, etten huvin vuoksi vuodata verta, vaan hävittääkseni kavaluuden. Sinä et pidä minua verenhimoisena. Tule tänne, Fjodoritsh, minä syleilen sinua!

Godunov kumartui. Tsaari suuteli häntä päähän.

– Tule sinäkin, Maksim, minä ojennan sinulle käteni suudeltavaksi. Syö suolaa ja leipää, mutta puhu totta! Tee vastakin niin. Antakaa hänelle sopuliturkki!

Maksim kumarsi maahan asti ja suuteli tsaarin kättä.

– Minkälainen palkka sinulle tulee? – kysyi Iivana.

– Tavallisen sotilaan, hallitsija.

– Minä siirrän sinut päämiesten lukuun. Sinulle on tuleva muonaa ja kaikenlaisia tarpeita, jotka päälliköille kuuluvat. Mutta sinulla, näen, on kielelläsi jotakin vielä kerällä; puhu pelkäämättä, pyydä – mitä tahdot.

– Hallitsija! en ole ansainnut suurta armoasi, en ole mahdollinen saamaan kallista pukua, en minua vanhempiakin. Yhtä pyydän, hallitsija. Lähetä minut Litvaa vastaan sotimaan, lähetä Liivinmaahan. Tahi, hallitsija, lähetä Rjasaniin, tatarilaisia hätyyttämään!

Jotakin epäluulon tapaista ilmaantui Iivanan silmissä.

– Miksikä mielesi niin tekisi sotia, poikani? Vai onko slobodan elämä ikävää?

– Ikävää, hallitsija.

– Miksikä niin? – kysyi Iivana, luoden terävän katseen Maksimiin.

Maljuta ei antanut pojan vastata. – Hallitsija, – hän sanoi, – hänen tekisi, näet, mieli palvella sinun armoasi. Tekisi mielensä tsaarin käsistä myöskin saada raha kultavitjoissa. Hänellä on kuuma veri. Sentähden hän pyytääkin päästä tatarilaisia ja saksalaisia vastaan.

– Ei hän sentähden pyydä päästä, – puuttui tsarevitsh puheesen, – vaan sentähden, että saisi pitää oman päänsä: en tahdo olla opritshnikkinä, siis en olekaan. Tapahtukoon minun tahtoni, eikä tsaarin tahdon mukaan!

– Kas niin vaan, – sanoi Iivana pilkallisesti: – vai sinä, Maksimushka, tahdot voittaa minut? Kas vaan, mikä sankari! Mitäpä minä kurja olisinkaan sinun rinnallasi! Mitäs, kun et enää tahdo opritshnikkinä olla, täytynee minun kai siirtää sinut tarkastajaksi!

– Oi, hallitsija! – kiirehti Maljuta sanomaan: – mihin vaan armosi tahtoo asettaa Maksimin, joka paikassa hän on valmis seuraamaan sinun käskyäsi! Mutta mene kotiin, Maksim, – on myöhäinen; sano äidillesi, ettei odota minua; meillä on vankihuoneessa tekemistä. Kolitsheveja pitää kiduttaa. Mene, Maksim, mene!

Maksim poistui. Tsaari käski kutsua Serebrjanin.

Opritsnikit toivat hänet, kädet sidottuina, ilman kauhtanaa, paidan kaulus avattuna. Ruhtinaan jälessä tuli ylipyöveli, Terjoshka, hihat käärittyinä, välkkyvä, kirves käsissä. Terjoshka tuli, kun ei tiennyt, antaako tsaari Serebrjanille anteeksi, vai tahtooko ainoastaan muuttaa rangaistuslajia.

– Tule tänne, ruhtinas! – sanoi Iivana. – Poikani olivat liiaksi kiirehtivät kanssasi. Älä siitä suutu. Heillähän on tapa sellainen: kalenteriin katsomatta, niin oitis kellot soimaan! Sitä eivät mieti, että aina ennättää ihmisen mestata, mutta kun pää on pudonnut, – ei saakkaan enää paikoilleen. Kiitos Borisille. Ilman häntä olisivat lähettäneet sinut toiseen maailmaan; myöhäistä olisi silloin ollut Homjakkia syyttää. Sanoppa, miksi hyökkäsit hänen päällensä?

– Siksi, hallitsija, että hän itse karkasi syyttömään ihmisten kimppuun keskellä kylää. En tiennyt minä silloin, että hän on sinun palvelijasi, en siihen saakka ollut kuullut opritshninasta. Minä tein silloin palausmatkaa Litvasta Moskovaan, kun Homjak toverineen karkasi kylään ja alkoi surmata ihmisiä!

– Mutta jos olisit tiennyt heidän olevan minun palvelijoitani, olisitko silloin käynyt heidän kimppuunsa?

Tsaari katsoi terävästi Serebrjaniin. Ruhtinas mietti hetkisen.

– Olisin silloinkin, hallitsija, – hän sanoi suoraan, – en olisi uskonut, että sinun käskystäsi murhaavat!

Iivana loi ruhtinaasen synkän katseen, eikä pitkään aikaan vastannut.

Lopulta hän keskeytti äänettömyyden.

– Hyvin vastasit, Nikita! – hän sanoi, nyykäyttäen hyväksyvästi päätänsä. En sitävarten ole asettanut opritshninaa Venäjään, että palvelijani tappaisivat viattomia ihmisiä. Ne ovat asetettuina, juuri kuin hyvät koirat, varjelemaan lampaitani raatelevilta susilta, jotta Jumalan hirmuisena tuomiona voisin lausua profeetan sanoilla: tässä olen, ja ne, jotkas minulle annoit, Herra! Hyvin vastasit. Sanon koko mailman kuullen: sinä sekä Boris, te yksinänne olette minut tunteneet. Toiset eivät niin ajattele, nimittävät minua veren imijäksi, minä, vuodattaessani verta, kylven kyyneleissä! Veren näkevät kaikki, se on punanen, pistää jokaisen silmiin, mutta sydämeni itkua ei kukaan näe, kyyneleet putoavat värittäminä sieluuni, mutta, juuri kuin palava pihka, syövät ja polttavat sitä joka päivä! (Ja näitä sanoja puhuessaan tsaari nosti ylös silmänsä syvän surun valtaamina). Niinkuin muinoin Rakel, – hän jatkoi, (ja hänen silmänsä piiloutuivat otsan alle), – niinkuin muinoin Rakel itki lapsiaan, niin minä, suuri syntinen itken kavaltajoitani ja pahantekijöitä. Vastauksesi oli hyvä, Nikita. Minä annan sinulle rikoksesi anteeksi. Päästäkää hänen siteensä. Mene tiehesi, Terjoshka, sinua ei tarvita... Tahi älä, odota pikkasen!

Iivana kääntyi Homjakkiiin.

– Vastaa, – hän sanoi tuimasti, – mitä te hurjaan tapaanne Medvedevkassa teitte?

Homjak katsahti kiertäen Terjoshkaan, sitten Serebrjaniin, kynsi sitten korvallistaan.

– Ärsytimme pikkasen talonpoikia! – vastasi hän puolittain viekkaasti ja röyhkeästi; – ei ole mitään syntiä salattavana; siinä olemme rikkoneet, että ahdistimme niitä, jotka ovat sinun epäsuosiossasi. Sillä, hallitsija, kylä on bojar Morosovin!

Iivanan julma katse heltyi. Hän naurahti.

– Mitä, – hän sanoi, – oletko tyytyväinen ruhtinaan antamaan löylytykseen? Luulen sen riittävän sinulle? Oli miten oli, sinullekin annan anteeksi. Saat mennä, Terjoshka, näkyypä sattuneen sellainen päivä!

Iivanan armollinen käytös Serebrjania kohtaan herätti maalaisbojareissa mielihyvän kuiskeen. Tsaarin herkkä korva kuuli tämän kuiskeen, ja hänen epäluuloinen ymmärryksensä selitti sen omalla tavallaan. Homjakin ja Terjoshkan mentyä salista, Iivana heitti läpitunkevan katseen maalaisbojareihin.

– Älkää luulko, – sanoi hän ankarasti, – nähdessänne tuomioni, että olen ruvennut teitä pilaamaan! – Ja samassa hänen rauhattomassa sielussaan syntyi ajatus, että kenties Serebrjanikin pitää hänen laupeuttaan heikkoutena. Tällä hetkellä hän katui antaneensa hänelle anteeksi ja tahtoi parantaa virheensä.

– Kuule! – hän virkkoi, silmäillen ruhtinasta: – minä armahdin sinua tänään rehellisen sanasi tähden, enkä anteeksiantamustani peruuta. Mutta tiedä, että jos teet jonkun uuden rikoksen,

rankaisen sinua vanhastakin. Silloin sinä, kun tunnossasi tunnet vääryytesi, älä yritä pakenemaan Litvaan tahi kaanin luo, kuten toiset tekevät, vaan vanho nyt minulle, että missä oletkin, sinä kaikkialla odotat sitä rangaistusta, jonka minä katson hyväksi sinulle määrätä.

– Hallitsija, sanoi Serebrjani, – henkeni on sinun kädessäsi. Piileskellä sinua, ei ole minun tapani. – Lupaam sinulle odottaa tuomiotasi enkä paeta sinun valtaasi, jos minä havaitaan johonkin rikokseen vikapääksi.

– Suutele sen vakuudeksi ristiä! – sanoi Iivana juhlallisesti, ja kohottaen rinnassaan riippuvaa siselloittua ristiä, ojensi sen Serebrjanille, vilkaisten sivulta maalaisbojareihin.

Kesken yleistä äänettömyyttä kuului kultaisten vitjain helinä, kun Iivana päästi käsistään Vapahtajan kuvan, jota Serebrjani, tehtyään ristinmerkin, oli suudellut.

– Mene nyt! – sanoi Iivana: – ja rukoile kaikkein armollisinta Kolminaisuutta ja kaikkia pyhiä, että varjelisivat sinua uudesta, vaikkapa helpostakin rikoksesta!

– Ja te, – lisäsi Iivana, katsoen maalaisbojareihin, – te, kuultuanne välipuheemme, älkää odottako uutta anteeksiantamusta Nikitalle, älkääkä luulko minun säälivän häntä, jos hän toisen kerran saa vihani syttymään!

Hankittuaan tällä tavoin ikäänkuin siveellisellä oikeudella itselleen mahdollisuuden tulevaisuudessa saada Serebrjanin valtaansa, ilmaisi Iivana kasvoissaan mielihyvää.

– Poistukaa kaikki, – hän sanoi, – jokainen toimeensa! Maalaisbojarit valvokoot lakeja ja asetuksia mutta opritshnikit, valitut vartijani ja palvelijani, muistakaat valaanne älköötäkä närkästykö siitä, että tänään annoin Nikitalle anteeksi: sillä sydämessäni ei ole puolueellisuutta läheisiä eikä kaukaisia kohtaan!

Alettiin erota. Jokainen kulki kotiinsa, vieden mukanaan, mikä pelkoa, mikä surua, mikä vihaa, mikä erilaisia toiveita, mikä yksinkertaisesti pohmelon päässään. Sloboda peittyi pimeyteen, kuu nousi metsän takaa. Kauhealta näytti synkkä linna kupukattoineen, tornineen ja harjoineen. Kaukaa oli se hirviön näköinen, joka kokoonkyyristyneenä on valmis kavahtamaan pystyyn. Yksi ainoa ikkuna loisti ikäänkuin hirviön silmänä. Se oli tsaarin makuuhuone. Siellä hartaasti rukoili tsaari. Hän rukoili rauhaa pyhälle Venäjänmaalle, rukoili, että Herra antaisi hänen hävittää petoksen ja uppiniskaisuuden, sallisi hänen lopettaa hänen suurenmoisen työnsä: tehdä väkevät ja heikot yhdenkaltaisiksi, jotta Venäjällä ei toinen olisi korkeampi toistaan, jotta kaikki olisivat tasa-arvoisia, mutta hän yksinään kohoaisi yli kaikkien, kuni tammi aukealla kedolla.

Tsaari rukoilee ja kumarteleiksen maahan asti. Katselivat häntä tähdet pihtipielillä varustetusta ikkunasta, katselivat kirkkaina, himmennettyään, – himmennettyään juuri kuin ajatellen: voi sinua houkkiota, tsaari Iivana Vasiljevitsh! Sinä alotit työsi onnettomalla hetkellä, sinä alotit meiltä kysymättä: ei kasva kaksi yhtäläistä tähkäpäättä, et voi tasoittaa jyrkkiä vuoria kumpujen kaltaisiksi, ei ole maan päältä konsaan katoava bojarin sääty.

X. Luku.

Isä ja poika

Oli jo yö, kun Maljuta, kidutettuaan Kolitshevit, viralta pannun metropoliitan sukulaiset ja ystävät, vihdoinkin tuli vankilasta. Tiheät pilvenlonkareet riippuivat kuin vuoret slobodan yli, ennustaen paha sää. Maljutan talossa kaikki jo makasivat. Maksim yksin ei maannut, hän tuli isäänsä vastaan.

– Isä, – Maksim sanoi, – olen odottanut sinua; minulla on puhuttavaa kanssasi.

– Mistä? – kysyi Maljuta ja käänsi kuin pakosta pois katseensa. Grigori Lukjanovitsh ei koskaan vavissut vihollista, mutta Maksimin läsnäolo tuntui hänestä hankalalta.

– Minä lähdän huomenna, – jatkoi Maksim, – anna anteeksi, isä!

– Mihin? – kysyi Maljuta, ja tällä kertaa loi hän himmeän katseensa Maksimiin.

– Mihin jalka vie, isä; maa ei ole mikään puukon kärki, tilaa on tarpeeksi!

– Oletko tullut mielettömäksi? Ja oletpa todellakin päästäsi vialla! Mitä sinä tänään päivällisissä teit? kuinka kieleksi kääntyikään tsaaria vastustamaan? Tiedätkö, kuka hän on ja kuka sinä?

– Tiedän, isä, ja tiedän, että hän siitä kiitti minua. Mutta kuitenkin en saata jäädä.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.